NATIONAL GEOGRAPHIC

Conform acestei reinterpretări radicale, Iisus îi cere Iscarioteanului să-l trădeze...

Bestseller internațional

Evanghelia după Iuda

EDITATĂ DE **Rodolphe Kasser, Marvin Meyer** ȘI **Gregor Wurst**

CU UN COMENTARIU ADIȚIONAL DE **BART D. EHRMAN**

EGMONT

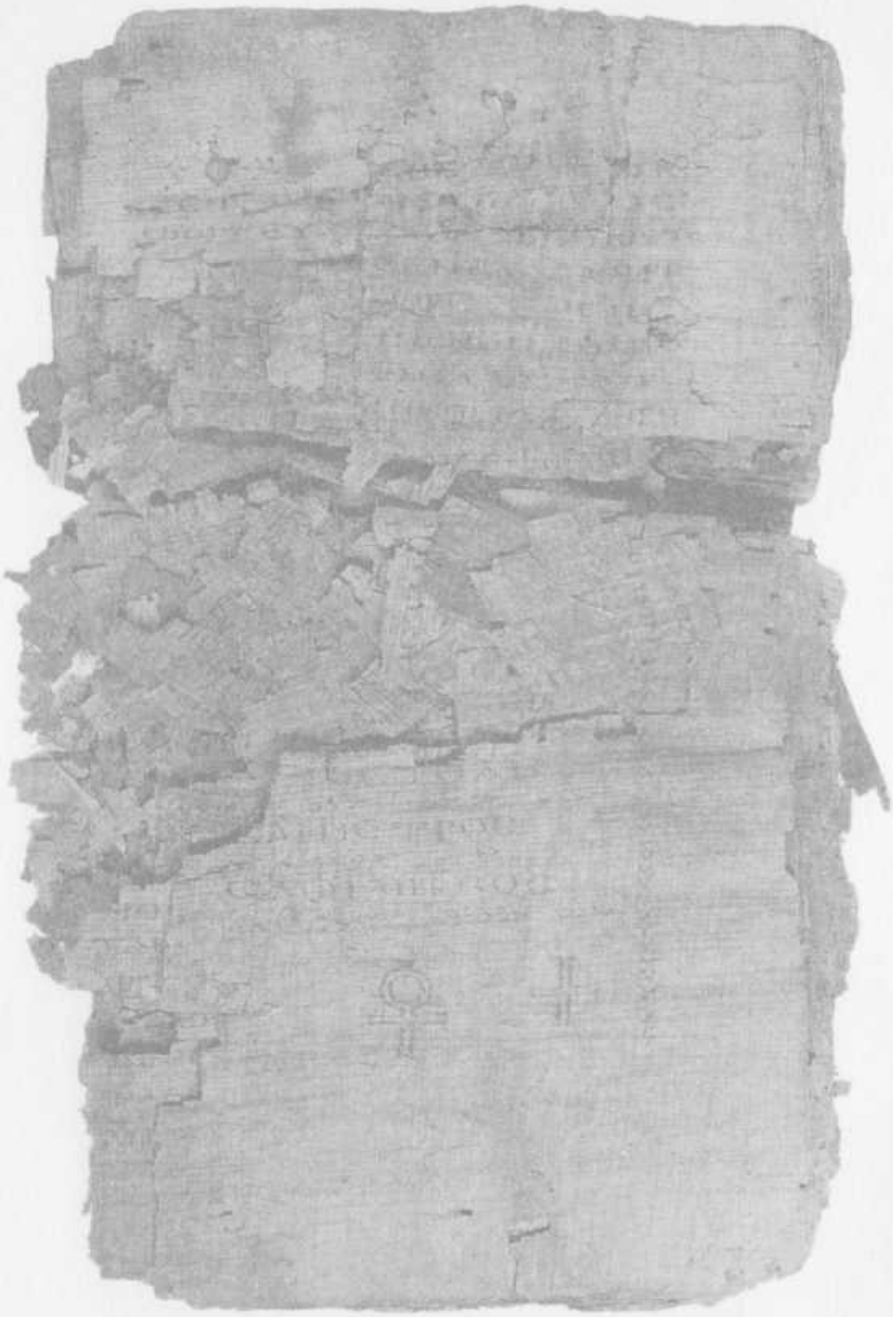

CODEX TCHACOS in 2001

Evanghelia după Iuda
din Codex Tchacos

Editată în limba engleza de
Rodolphe Kasser,
Marvin Meter
Gregor Wurst
în colaborare cu François Gaudard

Definirea perioadelor cronologice

Numeroşi oameni de ştiinţă şi editori care activează în prezent în domeniul multicultural al istoriei mondiale utilizează o terminologie menită să nu impună unei culturi standardele alteia. Aşa cum au recomandat specialiştii care au contribuit la publicarea Evangheliei după Iuda sub egida Societăţii Naţional Geographic, în acest volum sunt folosite abrevierile î.e.n. (înaintea erei noastre) şi e.n. (era noastră). Prima se referă la aceeaşi perioadă ca abrevierea î.Hr. (înainte de Hristos), iar cea de–a doua, la acelaşi interval de timp ca d.Hr. (după Hristos).

„Cuvântul tainic al revelaţiei pe care Iisus i l–a spus lui Iuda Iscarioteanul…”

Timp de 1600 de ani, mesajul ei a rămas ascuns. Când filele de papirus ale acestei evanghelii pierdute au ajuns în sfârşit în mâinile Specialiştilor care îi puteau dezvălui secretele, aceştia au rămas uluiţi. Era un text care nu mai fusese văzut de nimeni încă din primii ani de existenţă ai creştinismului şi despre care unii experţi credeau că nici n–a existat vreodată – o evanghelie relatată din perspectiva lui Iuda Iscarioteanul, arhetipul trădătorului în întreaga istorie. Însă, departe de a fi un ticălos, personajul Iuda care răzbate din aceste pagini este un erou.

Conform acestei reinterpretări radicale, Iisus îi cere Iscarioteanului să–l trădeze. Spre deosebire de Evangheliile Noului Testament, aici Iuda este prezentat ca un veritabil model pentru toţi cei care vor să devină discipoli ai lui Iisus; el e singurul apostol care îl înţelege cu adevărat pe Iisus.

Societatea Naţional Geographic publică aici textul acestei remarcabile evanghelii, pentru prima dată de când a fost condamnat ca eretic de către autorităţile Bisericii Creştine în formare, îndeosebi de Sf. Irineu, în anul 180. Ascuns într–o grotă din Egiptul de Mijloc, codexul (cartea) care cuprinde evanghelia a fost descoperit de nişte

agricultori în anii ’70. În perioada care a urmat, papirusul a fost vândut şi cumpărat de negustorii de antichităţi, ascuns şi purtat pe trei continente – peregrinări ce i–au afectat integritatea şi l–au fragmentat. În 2001, a intrat în posesia unei echipe de specialişti care şi–au asumat misiunea extrem de dificilă de a–l reconstitui şi restaura.

Evanghelia după Iuda a fost tradusă din coptă sub forma unui text în proză, acesta fiind însoţit de comentarii menite să–i expliciteze fascinanta istorie în contextul Bisericii timpurii şi să ofere o nouă modalitate de înţelegere a mesajului transmis de Iisus Hristos.

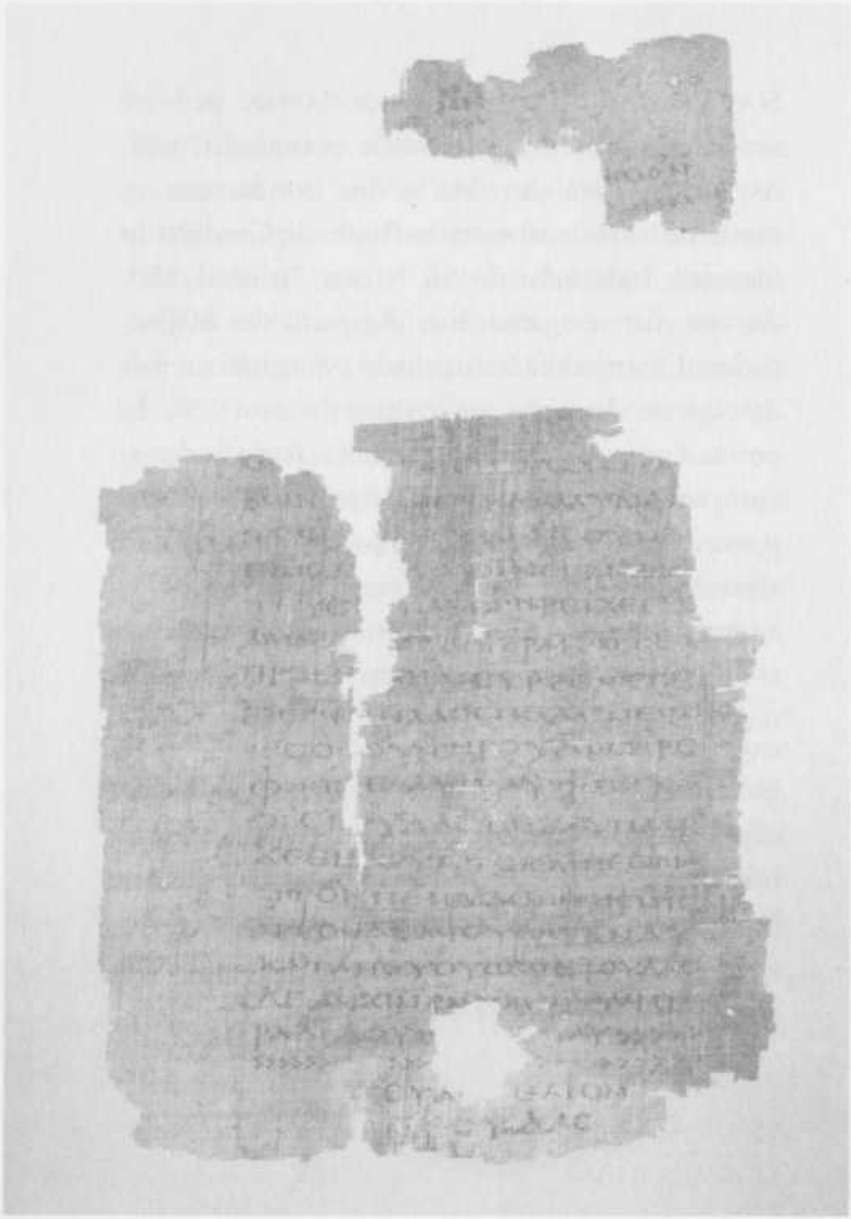

Ultima pagină din Evanghelia după Iuda

Introducere

De–a lungul anilor, nisipurile Egiptului au dat la iveală nenumărate comori arheologice, iar de data aceasta au dăruit lumii o nouă descoperire extraordinară: Evanghelia după Iuda, recent descoperită şi publicată acum pentru prima dată.

Însuşi titlul acestui text, Evanghelia după Iuda – Iuda Iscarioteanul – este şocant. În Evangheliile din Noul Testament şi, în general, în tradiţia creştină, Iuda Iscarioteanul este înfăţişat ca o personificare a trădătorului: vânzătorul lui Iisus, cel care îşi predă Învăţătorul în mâinile autorităţilor romane; prin urmare, nimic în privinţa lui nu pare a–l lega de Evanghelia sau vestea cea bună a lui Iisus. În Evanghelia după Luca se afirmă că Satana intră în trupul lui Iuda şi îl împinge la fapta sa mârşavă, iar în Evanghelia după Ioan, Iisus le vorbeşte celor doisprezece ucenici şi le spune că unul dintre ei, Iuda, este un diavol. Sfârşitul Iscarioteanului, conform Noului Testament, este la fel de josnic precum faptele lui: primeşte de la autorităţi bani pătaţi de sânge, fiindcă l–a trădat pe Iisus, şi ori se spânzură (ca în Evanghelia după Matei), ori suferă o moarte cumplită, cu abdomenul spintecat (ca în Faptele Apostolilor). În arta creştină, Iuda este înfăţişat de cele mai multe ori în ipostaza care l–a consacrat:

trădându–l pe Iisus cu un sărut – sărutul lui Iuda.

Totuşi, chiar şi în Noul Testament există ceva captivant în privinţa lui Iuda Iscarioteanul. Relatarea vânzării lui Iisus este plină de forţă şi de o veridicitate crudă: Iisus este trădat de unul dintre apropiaţii săi. În Evangheliile Noului Testament, Iuda este prezentat ca făcând parte din cercul restrâns al ucenicilor lui şi, conform Evangheliei după Ioan, este vistiernicul grupului, lui fiindu–i încredinţate toate resursele de care dispun Iisus şi ucenicii săi. Mai mult decât atât, la Cina cea de Taină, oare nu Iisus însuşi îi cere lui Iuda să facă ceea ce are de făcut şi s–o facă repede? Nu a fost oare totul parte dintr–un plan divin, conform căruia Iisus trebuia să piară pentru păcatele oamenilor şi să învie din morţi în a treia zi? Fără Iuda şi fără sărutul lui, ar mai fi avut loc răstignirea şi învierea?

Enigma lui Iuda Iscarioteanul, ucenicul şi trădătorul lui Iisus, a fost investigată de mulţi dintre cei care s–au simţit intrigaţi de caracterul şi de motivaţia lui. Literatura referitoare la Iuda este bogată şi cuprinde lucrări bine cunoscute, aparţinând atât genului ştiinţific, cât şi celui beletristic, precum *Trei versiuni ale lui Iuda*, de Jorge Luis Borges, *Maestrul şi Margareta,* de Mihail Bulgakov, *Judas: Ein Jünger des Herrn,* de Hans–Josef Klauck, *Juda: Trădător sau prieten al lui Iisus*?, de William Klassen, *Iuda Iscarioteanul şi mitul răului evreiesc,* de Hyam Maccoby, sau piesa

lui Marcel Pagnol, *Iuda.* În musicalul rock *Jesus Christ Superstar,* Iuda Iscarioteanul aproape că devine personaj principal, muzica şi prezenta sa oferind o imagine mai caldă asupra profundului devotament arătat lui Iisus. În melodia „With God on Our Side", Bob Dylan cântă:

Va trebui să hotărăşti singur
Dacă Iuda Iscarioteanul
Îl are pe Dumnezeu de partea sa.

Iuda Iscarioteanul din Evanghelia după Iuda este vânzătorul lui Iisus, dar este totodată eroul textului. El îi spune lui Iisus: „Eu ştiu cine eşti şi de unde ai venit. Eşti de pe tărâmul nemuritor al lui Barbelo. Iar eu nu sunt vrednic să rostesc numele celui care te–a trimis." În lumea spirituală a Evangheliei după Iuda, a mărturisi că Iisus este „de pe tărâmul nemuritor al lui Barbelo" înseamnă a recunoaşte că este o fiinţă divină, iar a sublinia caracterul inefabil al numelui celui care l–a trimis înseamnă a afirma că adevăratul Dumnezeu este Spiritul infinit al universului. Spre deosebire de ceilalţi ucenici, care nu–şi înţeleg corect învăţătorul şi nu pot sta în faţa lui, Iuda realizează cine este Iisus, îşi asumă locul în faţa lui şi învaţă de la el.

În evanghelia care îi poartă numele, Iuda îl trădează în cele din urmă pe Iisus, dar o face în cunoştinţă de cauză, la solicitarea sinceră a

acestuia. Referindu–se la ceilalţi ucenici, Iisus îi spune: „Tu îi vei întrece pe toţi. Căci tu vei jertfi omul care mă învesmântează.” Conform Evangheliei după Iuda, Iisus este mântuitor, nu graţie trupului său muritor, ci pentru că el poate revela sufletul sau esenţa spirituală interioară; în plus, adevăratul cămin al lui Iisus nu este această lume imperfectă, ci universul divin al luminii şi al vieţii. Pentru Iisus din Evanghelia după Iuda, moartea nu este o tragedie şi niciun rău necesar, menit a înlesni iertarea păcatelor. Spre deosebire de Evangheliile din Noul Testament, în Evanghelia după Iuda, Iisus râde adesea – râde de slăbiciunile şi defectele ucenicilor şi de absurdităţile din viaţa umană. Moartea, ca un final al acestei existente fizice absurde, nu este înfricoşătoare. Departe de a fi un prilej de întristare, moartea e modalitatea prin care Iisus se eliberează de trupul de carne, pentru a se putea întoarce în căminul său ceresc; astfel, trădându–l, Iuda îşi ajută prietenul să–şi lepede corpul şi să–şi descătuşeze sinele interior, eul său divin.

Această perspectivă a Evangheliei după Iuda diferă din câteva puncte de vedere de cea a Evangheliilor din Noul Testament. În perioada de formare a Bisericii creştine, pe lângă textele lui Matei, Marcu, Luca şi Ioan, incluse în Noul Testament, au fost compuse multe alte evanghelii. Printre cele care au supravieţuit, în întregime sau parţial, se numără Evanghelia Adevărului şi

evangheliile după Toma, Petru, Filip, a Mariei – Maria Magdalena –, a ebioniţilor, a nazorenilor, a evreilor şi a egiptenilor, pentru a nu aminti decât câteva. Toate aceste evanghelii demonstrează bogata diversitate a punctelor de vedere în cadrul creştinismului timpuriu. Evanghelia după Iuda a fost doar una dintre cele scrise de primii creştini, în încercarea lor de a reda, într–un fel sau în altul, o imagine a identităţii lui Iisus şi a modului în care el trebuie urmat.

Evanghelia după Iuda poate fi considerată o evanghelie gnostică. Redactat probabil la mijlocul secolului al doilea, pe baza unor idei şi surse anterioare, textul reprezintă o formă timpurie a spiritualităţii, care pune accentul pe *gnosis* sau cunoaştere – o cunoaştere mistică, a lui Dumnezeu şi a unităţii intrinseci a sinelui cu Dumnezeu. Acest tip de spiritualitate este numit adesea „gnostic", dar în lumea antică s–a purtat o dispută cu privire la utilizarea termenului respectiv, dispută care continuă şi astăzi, în mediile academice. O asemenea abordare directă a lui Dumnezeu, ca aceea întâlnită în textele gnostice, nu necesită existenţa unui intermediar; la urma urmei, Dumnezeu este duhul şi lumina din interiorul fiinţei umane. În plus, dovezile provenite din anii de început ai Bisericii şi de la ereziologii (combatanţii împotriva ereziilor) din cadrul ei sugerează că aceşti gnostici liber–cugetători nu erau deloc pe placul prelaţilor. Scrierile

ereziologilor sunt pline de acuzaţii conform cărora gnosticii aveau gânduri necurate şi erau angajaţi în activităţi nepermise. Polemica nu a fost niciodată o joacă de copii, iar documentele cu intenţii polemice, precum cele ale ereziologilor, încearcă adesea să–şi discrediteze oponenţii, creând suspiciuni cu privire la modul lor de a gândi şi de a trăi. Evanghelia după Iuda nu se lasă nici ea mai prejos, acuzându–i pe membrii şi liderii noii Biserici ortodoxe <*În cuprinsul acestei cărţi, termenul „ortodox" nu este folosit cu referire la Biserica creştină răsăriteană, ci desemnează ceea ce este conform cu principiile tradiţional acceptate ale Bisericii creştine. (n. trad.)*> de cele mai diverse comportamente dezagreabile. În conformitate cu Evanghelia după Iuda, aceşti creştini rivali nu sunt decât nişte simpli lachei ai dumnezeului care guvernează lumea de aici, de jos, iar viaţa pe care ei o duc reflectă firea respingătoare a acestuia.

În Evanghelia după Iuda este menţionat şi Set, bine cunoscut din cartea biblică a Genezei, şi se specifică totodată că oamenii care se bucură de cunoaşterea lui Dumnezeu fac parte din neamul lui Set. Acest tip aparte de gândire gnostică este descris adesea de specialişti ca fiind setian. Conform Genezei, Set, cel de–al treilea fiu al lui Adam şi al Evei, s–a născut după tragicul episod care a avut loc în prima familie disfuncţională a lumii, în urma căruia Abel a murit, iar Cain a fost izgonit. Set, se sugerează în Geneză, constituie un

nou început pentru omenire. Prin urmare, a aparţine neamului lui Set – conform Evangheliei după Iuda şi altor texte setiene similare – înseamnă a face parte dintr–un neam iluminat. Aceasta este vestea cea bună a mântuirii în lucrările setiene, precum Evanghelia după Iuda.

În secţiunea centrală a textului, Iisus îl învaţă pe Iuda despre misterele universului. În Evanghelia după Iuda, ca şi în alte evanghelii gnostice, Iisus este în primul rând un învăţător, care le oferă celorlalţi Înţelepciune şi cunoaştere, nu un mântuitor care moare pentru păcatele lumii. Pentru gnostici, problema fundamentală în viaţa omului nu este păcatul, ci ignoranţa, iar cea mai bună modalitate de rezolvare a acestei probleme este nu credinţa, ci cunoaşterea. În Evanghelia după Iuda, Iisus îi dezvăluie Iscarioteanului – şi totodată cititorilor – acea cunoaştere care poate eradica ignoranţa, facilitând conştientizarea sinelui şi a lui Dumnezeu.

Această parte revelatorie a Evangheliei după Iuda prezintă, probabil, unele dificultăţi pentru cititorul modern. Ele derivă în principal din faptul că perspectiva revelaţiei setiene gnostice diferă considerabil de filosofia, teologia şi cosmologia pe care le–am moştenit noi în cadrul tradiţiei creştine euro–americane. Roma şi creştinismul ortodox s–au impus în cele din urmă şi, aşa cum nota odată Borges, referitor la textele gnostice despre care discuta, „dacă ar fi triumfat Alexandria în locul

Romei, poveştile extravagante şi confuze pe care le–am rezumat aici ar fi fost coerente, maiestuoase şi cât se poate de obişnuite". Gnosticii din Alexandria şi din restul Egiptului nu au triumfat – aşa cum n–a făcut–o nici Evanghelia după Iuda – în veritabilele războaie teologice duse în secolele doi, trei şi patru; în consecinţă, texte precum Evanghelia după Iuda, care oferă o perspectivă diferită, conţin idei care par astăzi neobişnuite.

Cu toate acestea, ceea ce–i dezvăluie Iisus lui Iuda în Evanghelia după Iuda ilustrează o teologie şi o cosmologie sofisticate. Revelaţia în sine conţine un număr redus de elemente creştine şi, dacă specialiştii au înţeles corect modul de dezvoltare a tradiţiilor gnostice, originile acestor idei ar putea data din secolul întâi sau chiar mai devreme, în cadrul cercurilor filosofice şi gnostice iudaice permeabile la ideile greco–romane. Iisus îi spune lui Iuda că la început a existat o divinitate infinită, transcendentă şi, printr–o serie complexă de emanaţii şi creaţii, cerurile au devenit pline de lumină şi strălucire. Această divinitate nemărginită este atât de plină de glorie, încât un concept limitat nu poate s–o descrie în mod adecvat; chiar şi cuvântul *Dumnezeu* – se sugerează – este insuficient şi necorespunzător. Lumea de jos însă este domeniul unui stăpânitor inferior, un zeu creator numit Nebro („Rebel") sau Yaldabaoth, răuvoitor şi răutăcios – de unde şi problemele cu care se confruntă lumea noastră şi

deci necesitatea de a lua aminte la cuvintele de Înţelepciune şi de a conştientiza lumina divină din interiorul propriei fiinţe. Pentru aceşti credincioşi, cel mai profund mister al universului constă în faptul că spiritul sau duhul divin rezidă în interiorul unora dintre oameni. Cu toate că trăim într–o lume imperfectă, mult prea des sălaş al întunericului şi al morţii, putem transcende bezna şi accede la viaţă. Suntem mai buni decât această lume, îi explică Iisus lui Iuda, fiindcă aparţinem lumii divinului. Dacă Iisus este fiul acestui divin, la fel suntem şi noi. Tot ce trebuie să facem este să transpunem în fapte această cunoaştere a divinului şi vom fi iluminaţi.

Spre deosebire de Evangheliile din Noul Testament, în Evanghelia după Iuda, Iscarioteanul este prezentat ca un personaj în întregime pozitiv, un exemplu pentru toţi cei care doresc să fie ucenici ai lui Iisus. De aceea, probabil, textul se încheie cu episodul trădării, nu cu cel al răstignirii. Esenţa evangheliei este puterea de pătrundere şi loialitatea lui Iuda, ca paradigmă şi chintesenţă a ucenicului. La urma urmei, el face exact ce doreşte Iisus. În tradiţia biblică, Iuda – al cărui nume a fost legat de „iudei" şi „iudaism" – a fost descris frecvent ca evreul ticăloşit, care îl vinde pe Iisus pentru a fi arestat şi ucis; în consecinţă, figura biblică a trădătorului Iuda a alimentat flacăra antisemitismului. În evanghelia pe care o discutăm aici însă,

personajul Iuda tinde să contracareze această orientare antisemită. Iscarioteanul nu face decât ceea ce–i cere Iisus, îi ascultă spusele şi îi rămâne credincios. Astfel, el se dovedeşte a fi ucenicul iubit şi prietenul drag al învăţătorului său. În plus, secretele pe care le află de la acesta sunt impregnate de tradiţiile gnostice ale iudeilor, iar Iisus este învăţătorul, maestrul. Evanghelia creştină după Iuda este în armonie cu una dintre perspectivele iudaice – una alternativă, ce–i drept –, cea a gândirii de tip gnostic şi astfel filosofia gnostică iudaică a fost redenumită filosofie gnostică creştină.

În această carte, Iisus redă convingerea platoniciană conform căreia fiecare individ îşi are steaua sa, iar destinul omului e dependent de aceasta. Iuda, adaugă Iisus, are şi el propria stea. Spre sfârşitul textului, înainte ca Iuda să fie transfigurat şi învăluit într–un nor luminos, Iisus îi cere să privească spre cer, spre stele şi spre lumină. Sunt multe stele pe boltă, dar cea a lui Iuda e deosebită. Şi, aşa cum îi spune Iisus, „steaua care arată drumul este steaua ta”.

Volumul de faţă oferă pentru prima dată cititorului modern textul Evangheliei după Iuda. Aceasta este prima sa expunere publică, după anii de început ai Bisericii creştine, înainte de a fi fost

ascunsă undeva în Egipt. Evanghelia după Iuda, al treilea text într–un codex pe papirus, numit astăzi Codex Tchacos, a fost descoperită în anii 70, în Egiptul de Mijloc. S–a păstrat în traducere coptă, deşi, fără îndoială, a fost scrisă iniţial în greacă, probabil pe la mijlocul secolului al doilea. Această dată este susţinută de o afirmaţie a unuia dintre primii părinţi ai Bisericii, Irineu din Lyon, care, în lucrarea sa *Împotriva ereziilor,* scrisă în jurul anului 180, s–a referit la o anume Evanghelie după Iuda. Aşa cum demonstrează Gregor Wurst în eseul său, textul menţionat de Irineu şi de alţii după el poate fi identificat ca o versiune a Evangheliei după Iuda din Codex Tchacos. Traducerea în limba coptă este, se pare, puţin mai veche decât textul din Codex Tchacos, care datează probabil din prima parte a secolului al patrulea, deşi datarea cu carbon–14 sugerează pentru codex o dată nu cu mult anterioară.

Traducerea în engleză a Evangheliei după Iuda, publicată de Naţional Geographic Society, a fost realizată, în colaborare, de Rodolphe Kasser, Marvin Meyer şi Gregor Wurst, împreună cu François Gaudard. Rodolphe Kasser, profesor emerit la Facultatea de Arte a Universităţii din Geneva, Elveţia, a publicat numeroase lucrări de studii copte şi a editat o serie de importante codexuri scrise în greacă şi coptă. Marvin Meyer, profesor de studii biblice şi creştine la Universitatea Chapman, Orange, California, şi–a

axat cercetările în mare parte asupra textelor de la Nag Hammadi. Gregor Wurst, profesor de istoria creştinismului la Facultatea de Teologie Catolică a Universităţii din Augsburg, Germania, este editor şi cercetător în domeniul studiilor copte şi maniheiste. François Gaudard, egiptolog şi cercetător asociat la Institutul Oriental al Universităţii din Chicago, este specializat în coptă şi demotică. Începând cu anul 2001, profesorul Kasser şi–a asumat, împreună cu Florence Darbre, custode, şi cu profesorul Wurst (din 2004), extraordinara activitate de îmbinare şi aranjare a fragmentelor de papirus ale codexului, fapt ce a necesitat o considerabilă muncă de reconstituire. Traducerea în engleză, agreată de toţi participanţii, a textului recuperat al Evangheliei după Iuda este publicată în acest volum.

În cadrul traducerii, numărul paginilor din manuscris este redat între paranteze drepte [(...)], iar în secţiunea de comentarii, referirile la anumite fragmente din text ţin seama de aceste numere. Parantezele drepte sunt folosite de asemenea pentru a indica lacunele (lipsuri în text, cauzate de distrugerea unor fragmente de papirus sau de ştergerea cernelii); reconstituirea textului lipsă este redată între paranteze. Uneori, cuvintele sau numele parţial reconstituite sunt scrise parţial între paranteze, pentru a indica acea porţiune din cuvânt sau din nume care a supravieţuit în cadrul manuscrisului. Acolo unde o lacună, întinsă pe

mai puţin de un rând al manuscrisului, nu a putut fi reconstituită cu certitudine, între parantezele drepte apar puncte de suspensie. În cazul lacunelor mai lungi de un rând de manuscris, care nu au putut fi reconstituite, între parantezele drepte este menţionat numărul aproximativ de rânduri lipsă. Din cauza caracterului incomplet al textului şi a porţiunilor nereconstituite, au rămas câteva lacune de mari dimensiuni, cu un număr mare de rânduri lipsă.

De câteva ori s–au folosit paranteze unghiulare (<…>), pentru a semnala corectarea unei greşeli în text. Posibilităţile alternative de traducere şi problemele deosebite apărute la traducere sunt menţionate în notele de subsol.

Textul integral al documentelor din Codex Tchacos urmează să fie publicat într–o ediţie critică, însoţit de fotografii în facsimil, textul în coptă, engleză, franceză şi germană, note, introducere, indice şi un eseu pe tema particularităţilor dialectale ale coptei. Aşa cum se prezintă astăzi, Codex Tchacos este un volum de şaizeci şi şase de pagini, format din patru lucrări:

- o versiune a Epistolei lui Petru către Filip (paginile 1–9), cunoscută şi din Codexul VIII de la Nag Hammadi;
- un text intitulat „Iacov” (paginile 10–32) – o versiune a Primei Apocalipse a lui Iacov, din Codexul V de la Nag Hammadi;
- Evanghelia după Iuda (paginile 35–58);

● un text intitulat provizoriu Cartea lui Allogenes (sau Străinul, un epitet al lui Set, fiul lui Adam şi al Evei, în textele gnostice), necunoscut anterior (paginile 59–66).

Codexul a fost achiziţionat de Fundaţia Maecenas pentru Artă Antică, în anul 2000, şi prezentat lui Rodolphe Kasser în vara lui 2001. Kasser a oferit detalii despre munca sa la Evanghelia după Iuda şi Codex Tchacos în cadrul celui de–al optulea Congres al Asociaţiei Internaţionale de Studii Copte, desfăşurat la Paris în 2004. De atunci, interesul pentru Evanghelia după Iuda şi speculaţiile pe marginea ei nu au contenit şi, pentru a o face disponibilă cât mai rapid publicului larg, o prezentăm în cadrul acestei cărţi.

În perioada în care volumul de faţă era la tipar, a fost descoperită o altă porţiune dintr–un papirus al Evangheliei după Iuda, respectiv partea de jos a paginilor 37 şi 38. Am făcut cât de repede am putut transcrierea şi traducerea textului în coptă de pe aceste pagini, dar nu am mai avut timpul pentru a le analiza în secţiunea destinată comentariilor. Aşa cum se menţionează în traducere, textul de la baza paginii 37 continuă să descrie scena în care Iisus vorbeşte cu ucenicii, înainte ca aceştia să vadă Templul. După ce Iisus îşi încheie fraza, ucenicii fiind tulburaţi de spusele lui, textul sugerează că Iisus vine la ei încă o dată, pentru o altă conversaţie. În fragmentul de la baza

paginii 38, ucenicii răspund la o întrebare a lui Iisus, abordând polemic problema presupuselor fărădelegi ale preoţilor din Templu, cu afirmaţii ce anticipează interpretarea alegorică pe care o dă Iisus, pe pagina 39 şi pe următoarele, viziunii referitoare la Templu şi la cei din interiorul acestuia. Recuperarea acestui fragment de papirus de mari dimensiuni completează textul Evangheliei după Iuda, conferind totodată o mai mare claritate a relatării şi a mesajului său.

Modul de redare a traducerii în acest volum a urmărit să faciliteze mai buna înţelegere a textului. Subtitlurile din cadrul traducerii, inexistente în documentul original, au fost introduse de traducătorii în limba engleză, pentru a structura şi clarifica textul. De asemenea, traducerea este însoţită de un număr substanţial de note de subsol. În comentariile prezentate în partea a doua a cărţii, eseurile semnate de Rodolphe Kasser, Bart Ehrman, Gregor Wurst şi Marvin Meyer oferă sugestii de interpretare a textului evangheliei. Rodolphe Kasser abordează povestea Codexului Tchacos şi a recuperării Evangheliei după Iuda. Bart Ehrman, profesor emerit şi şeful catedrei de studii religioase de la Universitatea din Carolina de Nord, prezintă o privire de ansamblu asupra viziunii spirituale alternative a Evangheliei după Iuda. Gregor Wurst evaluează afirmaţiile făcute de Irineu din Lyon şi de alţi ereziologi asupra Evangheliei după Iuda, în

lumina textului prezentat aici.

Marvin Meyer realizează o analiză detaliată a trăsăturilor gnostice setiene ale textului şi examinează conexiunile lor cu alte lucrări cu caracter religios din primii ani de existenţă ai Bisericii creştine. Aceste eseuri dezbat problemele ridicate în Evanghelia după Iuda şi contribuie la clarificarea diverselor puncte de vedere. Unele dintre eseuri includ note de final reunite la sfârşitul cărţii, împreună cu sugestii pentru o interpretare mai aprofundată şi pentru lecturi suplimentare. Notele sunt însoţite de trimiteri la paginile şi rândurile din diferitele eseuri la care se referă.

După o mie şase sute de ani sau mai mult, Evanghelia după Iuda a fost, în sfârşit, găsită. Autorii acestui volum speră ca textul ei să contribuie la dezvoltarea cunoştinţelor noastre privind istoria, evoluţia şi diversitatea de opinii din sânul Bisericii la începuturile sale, aruncând totodată o rază de lumină asupra problemelor cu care s–a confruntat religia creştină timpurie.

Marvin Meyer

Evanghelia după Iuda

Traducerea în limba engleză:

Rodolphe Kasser, Marvin Meyer şi Gregor Wurst, în colaborare cu François Gaudard

Introducere: Incipit

Cuvântul[1] tainic al revelaţiei[2] pe care Iisus i l–a spus lui Iuda Iscarioteanul vreme de o săptămână[3], cu trei zile înainte de a sărbători Paştele.[4]

Când Iisus s–a ivit pe Pământ, el a făcut miracole şi mari minuni pentru mântuirea oamenilor. Şi fiindcă unii [mergeau] pe calea dreptăţii, iar alţii mergeau în păcat, au fost chemaţi cei doisprezece ucenici.[5]

---

[1] Sau „tratat", „discurs" (coptă, din greacă, *logos*). Începutul textului poate fi, de asemenea, tradus astfel: „Cuvântul revelator secret" sau „Cuvântul secret de explicare". Numeroase cuvinte de proveniență greacă au fost incluse în textul în coptă al Evangheliei după Iuda, ca împrumuturi lingvistice.

[2] Sau „declarație", „expunere", „mărturie" (în coptă, din greacă, *apophasis*). În lucrarea *Respingerea tuturor ereziilor* (6.9.4-18.7), Hipolit din Roma citează o altă scriere, atribuită lui Simon Magul, care foloseşte în titlu acelaşi termen elen: *Apophasis megale* - Marea revelație (sau declarație, expunere, mărturie). Incipitul - deschiderea textului - este acesta: „Cuvântul tainic al revelației lui Iisus" (sau asemănător). Subtitlul, „Evanghelia după Iuda", este poziționat la sfârşitul textului.

[3] Literal, „timp de opt zile", indicând probabil o săptămână.

[4] Sau poate - însă mult mai puțin probabil - „cu trei zile înainte de patimile sale". Evanghelia după Iuda relatează evenimentele ca desfăşurându-se într-un interval scurt de timp, până la trădarea lui Iisus de către Iuda. în Noul Testament, vezi Matei 21:1-26:56; Marcu 11:1-14:52; Luca 19:28-22:53; Ioan 12:12-18:11.

[5] Referitor la chemarea celor doisprezece ucenici, vezi Matei 10:1-4; Marcu 3:13-19; Luca 6:12-16.

El a început să le vorbească despre tainele[6] de dincolo de lume şi despre ce va fi la sfârşit. Adesea nu le apărea ucenicilor ca el însuşi, ci se afla printre ei ca un prunc.[7]

SCENA I: *Iisus dialoghează cu ucenicii. Rugăciunea de mulţumire sau euharistia*

Într–o zi, el se afla cu ucenicii săi în Iudeea şi i–a găsit Strânşi laolaltă şi aşezaţi în pioşenie.[8] Când [s–a apropiat] de ucenici, [34] care şedeau laolaltă aşezaţi şi înălţând o rugăciune de mulţumire[9] pentru pâine, [el] a râs.[10]

---

[6] În coptă, din greacă, *emmusterion,* aici şi în restul textului.

[7] În copta sahidică *hrot*, termen pe care îl considerăm o formă a cuvântului *hrot,* „prunc”, din copta bohairică. Mai puţin probabil este ca *hrot* să fie o formă a altui termen din copta bohairică, *hortef,* „nălucă”. Pentru aparițiile lui Iisus în chip de copil, vezi Cartea Secretă a lui Ioan (Codex II, Nag Hammadi), 2; Apocalipsa lui Pavel 18; Hipolit din Roma *Respingerea tuturor ereziilor* 6.42.2, în care Hipolit relatează o istorie în care Cuvântul *(Logos)* i-a apărut lui Valentinus în chip de copil; Evanghelia după Toma 4. Pentru Iisus apărând ca o nălucă, vezi Faptele lui Ioan, al Doilea Discurs al Marelui Set şi Apocalipsa lui Petru, din manuscrisele de la Nag Hammadi.

[8] Literal, „practicându-şi pietatea” (în coptă, parțial din greacă, *euergumnaze etmntnoute;* vezi 1 Timotei 4:7).

[9] În coptă, din greacă, *eureukharisti.*

[10] Scena aminteşte, în parte, de relatările referitoare la Cina cea de Taină, îndeosebi de binecuvântarea rostită deasupra pâinii, sau de descrierile altor bucate sfinte din iudaism si creştinism. Limbajul specific utilizat aici aminteşte chiar mai mult de celebrarea euharistiei în creştinism; vezi criticile suplimentare din Evanghelia după Iuda referitoare la formele de venerație din cadrul Bisericii primare. Pentru Iisus râzând, vezi Al Doilea Discurs al Marelui Set 56; Apocalipsa lui Petru 81; alte fragmente din Evanghelia după Iuda.

Ucenicii [i–]au spus: „Învăţătorule, de ce râzi de rugăciunea [noastră] de mulţumire?[11] Ce am făcut? [Asta] este ce se cuvine.”[12]

El a răspuns şi le–a zis: „Nu râd de voi. <Voi> nu faceţi aceasta fiindcă aşa voiţi voi, ci pentru că în acest fel [va fi] preaslăvit dumnezeul vostru.”[13]

Ei au spus: „Învăţătorule, tu eşti [...] fiul dumnezeului nostru.”[14]

Iisus le–a spus: „Cum de mă cunoaşteţi voi? Adevărat vă spun [eu] vouă,[15] niciun neam dintre voi nu mă va cunoaşte.”[16]

Când au auzit acestea, ucenicii au început să se mânie şi să cârtească împotriva lui în inimile lor.

Când Iisus le–a văzut lipsa de [înţelegere], le–a [spus]: „De ce tulburarea v–a dus spre mânie?

---

[11] Sau „euharistie” (coptă, din greacă, *eukharistia).*

[12] Sau „N-am făcut noi ce e drept?”

[13] Sau „[va primi] mulțumire”. Fraza poate fi tradusă, de asemenea, sub forma unei întrebări: „Dar în acest fel [va fi] dumnezeul vostru preaslăvit?” Dumnezeul descris ca dumnezeu al ucenicilor nu este divinitatea preaslăvită, din înalt, ci stăpânitorii acestei lumi.

[14] Vezi mărturisirea lui Petru în Matei 16:13-20, Marcu 8:27-30 si Luca 9:18-21. Aici însă ucenicii mărturisesc, în mod eronat, că Iisus este fiul dumnezeului lor.

[15] Sau „Amin vă zic vouă”. Aceasta este formula standard de început, de marcare a autorității, în pildele lui Iisus din literatura creştină veche. Aici si în restul Evangheliei după Iuda, formula este redată prin termenul copt *hamēn* (de la ebraicul *’amen*).

[16] În Evanghelia după Iuda si în alte texte setiene se operează o distincție între neamurile omeneşti şi „neamul acela” (în coptă, *tgenea et*^{e}*mmau),* marele neam al lui Set - cu alte cuvinte, gnosticii. Numai cei din „acel neam” cunosc adevărata natură a lui Iisus. Pretutindeni în restul literaturii setiene - de exemplu, în Apocalipsa lui Adam -, poporul lui Set poate fi descris, în mod similar, ca „poporul acela” (în coptă, *nirōme et*^{e}*mmau*).

Dumnezeul vostru, care e în voi şi [...][17] [35], v–a făcut să vă mâniaţi [în] sufletele voastre. [Fie] ca oricare dintre voi, care e [îndeajuns de puternic] printre oameni, să scoată la iveală omul desăvârşit şi să stea în faţa chipului meu."[18] Cu toţii au zis: „Avem puterea."

Dar duhurile[19] lor n–au cutezat să stea în faţa [lui], ci numai al lui Iuda Iscarioteanul. El a putut să stea în faţa lui, dar nu l–a putut privi în ochi şi şi–a întors faţa de la el.[20]

Iuda i–a [zis]: „Eu ştiu cine eşti şi de unde ai venit. Eşti de pe tărâmul nemuritor[21] al lui Barbelo.[22] Iar eu nu sunt vrednic să rostesc

---

[17] Probabil „[puterile lui]" sau similar.

[18] Reconstituirea este incertă. Aici, Iisus sugerează că mânia ce ia naştere în inimile ucenicilor este determinată de dumnezeul lor. Iisus îi provoacă să permită ca omul adevărat din ei – omul spiritual - să iasă la iveală si să stea în fața lui.

[19] Aici şi pretutindeni în text, „duh" înseamnă, se pare, „ființă vie"; vezi Evanghelia după Iuda 43, 53.

[20] Dintre ucenici, numai Iuda are puterea de a sta în fața lui Iisus şi face acest lucru cu umilință si respect. Referitor la Iuda plecându-şi ochii în fața lui Iisus, vezi Evanghelia după Toma 46, unde se menționează că oamenii ar trebui să dovedească o umilință asemănătoare, plecându-şi ochii în fața lui Ioan Botezătorul.

[21] Sau „eon", aici si în restul textului. [Eon - în gnosticism, o categorie de puteri sau de ființe care emană de la Ființa Supremă şi îndeplinesc diverse funcții în activitatea universului, (n. tr.)]

[22] În Evanghelia după Iuda, Iuda însuşi este cel care aduce adevărata mărturie referitoare la cine este Iisus. A mărturisi că Iisus este de pe tărâmul (sau eonul) nemuritor al lui Barbelo înseamnă a afirma, în termeni setieni, că provine de pe tărâmul divin de sus şi că este fiul lui Dumnezeu. În textele setiene, Barbelo este Mama divină a tuturor, despre care frecvent se spune că ar fi întâiul Gând *(pronoia*) al Tatălui, Unul Infinit. Numele Barbelo pare să derive dintr–o formă a tetragramei, numele sfânt din patru litere al lui Dumnezeu în iudaism, şi aparent

numele celui care te–a trimis."[23]

Iisus îi vorbeşte numai lui Iuda

Ştiind că Iuda cugetă la ceva ce era măreţ, Iisus i–a spus: „Depărtează–te de ceilalţi şi îţi voi spune tainele împărăţiei.[24] Tu o poţi atinge, dar te vei întrista mult. [36] Căci altul îţi va lua locul, aşa încât cei doisprezece [ucenici] să fie din nou întregi în dumnezeul lor."[25] Iuda i–a spus: „Când îmi vei spune aceste lucruri şi când va veni ziua cea mare a luminii pentru [...][26] neam?"

Dar când a zis aceasta, Iisus l–a părăsit.[27]

SCENA 2: *Iisus le apare din nou ucenicilor*

---

provine din ebraică – probabil „Dumnezeu (compară *El)* în *(b–)* patru (*arb (a*))". Pentru descrierile lui Barbelo în literatura setiană, vezi Cartea Secretă a lui Ioan II: 4–5; Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil (numită şi Evanghelia egipteană; Codex III Nag Hammadi) 42, 62, 69; Zostrianos 14, 124, 129; Allogenes Străinul 51, 53, 56; Trei Forme ale Celui Dintâi Gând 38.

[23] Cel care l–a trimis pe Iisus este inefabilul Dumnezeu. Caracterul inefabil al divinității este susținut şi în Evanghelia după Iuda 47, fiind subliniat în texte setiene precum Cartea Secretă a lui Ioan, Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil şi Allogenes Străinul. În Evanghelia după Toma 13, Toma i se adresează în mod similar lui Iisus: „Învățătorule, gura mea este neputincioasă să spună cum eşti tu."

[24] Sau „stăpânirea" – altfel spus, împărăția sau stăpânirea lui Dumnezeu.

[25] Vezi Faptele Apostolilor 1:15–26, referitor la alegerea lui Matia în locul lui Iuda între cei doisprezece, pentru a se reîntregi numărul apostolilor.

[26] S–au mai păstrat doar urme slabe de cerneală.

[27] Iuda îl întreabă despre revelațiile făgăduite şi despre preamărirea supremă a acelui neam, dar Iisus îl părăseşte brusc.

În dimineaţa următoare, după ce s–au întâmplat acestea,[28] Iisus [le–a apărut] ucenicilor din nou.[29]

Ei i–au spus: „Învăţătorule, unde te–ai dus şi ce–ai făcut când ne–ai părăsit?”

Iisus le–a spus: „M–am dus la un alt neam mare şi sfânt.”[30]

Ucenicii i–au spus: „Doamne, care este neamul acela mare, care este mai presus de noi şi mai sfânt decât noi, care nu se află acum pe aceste tărâmuri?”[31]

Când Iisus a auzit aceasta, a râs şi le–a spus: „De ce vă gândiţi în inimile voastre la neamul acesta sfânt şi puternic? [37] Adevărat[32] vă spun [eu] vouă, niciunul născut [din] acest eon nu va vedea [neamul] acela şi nicio ceată de îngeri ai stelelor nu va stăpâni peste acei neam şi niciun om născut din muritor nu se poate întovărăşi cu el, fiindcă neamul acela nu vine din [...] care a devenit Neamul de oameni dintre [voi] e din neamul omenirii [...] putere, care [... celel]alte puteri [...]

---

[28] Sau „În zorii zilei următoare”.

[29] Cuvintele „din nou” sunt implicite în text.

[30] Iisus afirmă că s-a dus dincolo de această lume, pe un alt tărâm, care pare a fi tărâmul spiritual al acelui neam.

[31] Aceste tărâmuri sau eoni sunt cele de aici, de jos, care nu reprezintă decât copii sau reflexii ale tărâmurilor sau eonilor de sus. Acest subiect va fi discutat pe larg mai departe în text. Caracterul platonician al subiectului este evident, dar conceptul platonician al lumii sau tărâmului ideilor este interpretat în manieră gnostică în Evanghelia după Iuda şi în alte texte, îndeosebi în cele setiene.

[32] Amin.

prin [care] stăpâniţi voi.”[33]

Când ucenicii lui au auzit aceasta, fiecare s–a tulburat în duh. N–au putut rosti niciun cuvânt.

În altă zi, Iisus a venit la [ei]. Ei [i–]au spus: „Învăţătorule, te–am văzut într–o [vedenie], căci am avut mari [vise…] noaptea […]”[34]

[El a spus]: „De ce aţi [voi… când] <voi> v–aţi dus să vă ascundeţi?”[35] [38]

Ucenicii văd Templul şi discuta despre el

Ei[36] [au spus: „Noi am văzut] o măreaţă [casă cu un mare] altar [în ea şi] doisprezece bărbaţi – ei sunt preoţii, credem noi – şi un nume[37]; şi o

---

[33] În acest pasaj, Iisus pare a spune, printre altele, că marele neam provine de sus si este de nesupus si că oamenii aparţinând lumii de aici, de jos, sunt muritori şi nu pot ajunge la acel neam.

[34] Aici, textul ar putea fi reconstituit, incert, astfel: „căci am avut mari [vise despre] noaptea în care au venit să [te aresteze]”, iar, în acest caz, ucenicii s-ar putea referi la premoniţiile privind arestarea lui Iisus în Grădina Ghetsimani.

[35] Dacă acceptăm traducerea propusă în nota anterioară, acest fragment ar putea fi o referire la faptul că ucenicii au fugit să se ascundă, îngroziţi, când Iisus a fost arestat. Vezi Matei 26:56; Marcu 14:50-52.

[36] Aici, textul sugerează că ucenicii au avut o viziune a Templului din Ierusalim - sau, mai puţin probabil, că s-au dus ei înşişi la Templu - si apoi îi povestesc ce au văzut (vezi pronumele la persoana întâi, plural, „noi”, în acest fragment). în pasajul următor, Iisus se referă explicit la ceea ce „au văzut” ucenicii; astfel se justifică parţial reconstituirea pe care am propus-o pentru lacunele din această secţiune a textului. în Evangheliile din Noul Testament, vezi relatările vizitelor lui Iisus şi ale ucenicilor la Templu, în Matei 21:12-17, 24:1-25:46; Marcu 11:15-19, 13:1-37: Luca 19:45-48, 21:5-38; Ioan 2:13-22.

[37] Aparent, numele lui Iisus; vezi Evanghelia după Iuda 38 („[numele] tău”) si 39 („numele meu”). Privitor la Templul din Ierusalim, referirea la

mulţime de oameni aşteaptă la acel altar,[38] [până când] preoţii [... şi primesc] jertfele. [Dar] noi am stat aşteptând."

[Iisus a spus]: „Cum erau [preoţii][39]?"

Ei [au spus: „Unii[40]...] două săptămâni; [unii] îşi jertfesc copiii, alţii nevestele, în preamărire [şi][41] umilinţă între ei; unii se împreunează cu bărbaţi; alţii iau parte la [ucideri];[42] unii fac o mulţime de păcate şi de fapte nelegiuite. Iar oamenii care stau [în faţa] altarului invocă [numele tău], [39] şi în toate faptele neajunsului lor,[43] jertfele sunt arse [...]"

După ce au zis acestea, au tăcut, căci erau tulburaţi.

Iisus oferă o interpretare alegorica a viziunii

„un nume" poate fi înțeleasă totodată ca o trimitere la inefabilul nume al lui Dumnezeu (Iahve - Iehova) în iudaism.

[38] Aici pare să se repete în text, din greşeală, „la altar" (un caz de ditografie).

[39] Reconstituirea este incertă, dar logică în context.

[40] Cu privire la această secțiune, vezi descrierile polemice ale liderilor Bisericii primare în formare în interpretarea alegorică a viziunii Templului, oferită de Iisus în Evanghelia după Iuda 39-40.

[41] Ori „[sau]".

[42] Reconstituirea este incertă.

[43] „Neajuns" (în coptă *šōōt)* este un termen tehnic utilizat în textele setiene si nu numai, pentru a desemna lipsa luminii şi a cunoaşterii divine, care îşi are originile în căderea Mamei - de obicei Sophia, Înțelepciunea lui Dumnezeu - şi pierderea, în consecință, a iluminării. Vezi, de exemplu, Epistola lui Petru către Filip 3-4 (Codex Tchacos), 135 (Codex VIII, Nag Hammadi). Acest fragment este citat în expunerea critică a acestei cărți. Referitor la coruptibila Sophia, vezi Evanghelia după Iuda 44.

Iisus le–a spus: „De ce sunteţi tulburaţi? Adevărat[44] vă spun eu vouă, toţi preoţii care stau în faţa altarului invocă numele meu. Din nou vă spun, numele meu a fost scris pe acest [...] al neamurilor de stele prin neamurile de oameni. [Şi ei] au sădit copaci fără roade, în numele meu, în chip ruşinos."[45]

Iisus le–a spus: „Cei pe care i–aţi văzut primind jertfele la altar – aceea sunteţi voi.[46] Acela e dumnezeul pe care îl slujiţi, şi voi sunteţi cei doisprezece bărbaţi pe care i–aţi văzut. Vitele aduse sunt jertfele pe care le–aţi văzut – ele sunt cei mulţi pe care îi duceţi pe căi greşite [40] înaintea acelui altar. [...][47] se va ridica şi va folosi numele meu în acest fel, iar neamurile celor

---

[44] Amin.

[45] Fragmentul referitor la sădirea copacilor fără roade în numele lui Iisus pare a fi o acuzație la adresa celor care predică în numele lui, dar care răspândesc o evanghelie al cărei conținut este lipsit de rod. Aceeaşi imagine a copacilor ce dau sau nu roade apare în Apocalipsa lui Adam 76, 85; vezi Evanghelia după Iuda 43. De asemenea, comparați cu smochinul uscat în Matei 21:18-19 si Marcu 11:12-14.

[46] În cuprinsul acestei secțiuni, Iisus interpretează ceea ce au văzut ucenicii la Templu ca fiind o metaforă pentru învățăturile religioase greşite care apar în sânul Bisericii primare în formare. Preoții sunt ucenicii şi, probabil, succesorii lor în cadrul Bisericii, iar animalele duse la jertfire sunt victimele ritualurilor religioase inadecvate din cadrul Bisericii.

[47] Poate „[Conducătorul (sau arhontele) acestei lumi]"; vezi 1 Corinteni 2:8.

cucernici îi vor rămâne credincioase. După el[48], un alt om se va ridica dintre[49] [preacurvari], şi un altul se [va] ridica dintre ucigaşii de copii,[50] şi un altul dintre cei care se împreunează[51] cu bărbaţi, şi cei care se înfrânează,[52] şi restul celor ce trăiesc în murdărie şi nelegiuire şi păcat, şi cei care spun «Noi suntem aidoma îngerilor»; ei sunt stelele care duc totul la împlinire. Căci neamurilor de oameni li s–a spus: «Iată, Dumnezeu a primit jertfa voastră din mâinile preoţilor» – adică nişte slujitori ai păcatului. Dar Domnul care porunceşte este Domnul universului.[53] În ziua de pe urmă, ei vor fi făcuţi de ocară."[54] [41]

Iisus [le]–a spus: „Opriţi jer[tfele...] pe care le–aţi

---

[48] Sau, dar mai puţin probabil, „După aceea".

[49] în coptă, din greacă, *parista* (două rânduri mai departe, *parhista).* Cei care se ridică ar putea fi capii Bisericii primare în formare, care, în această secțiune polemică, se consideră că acționează ca asistenți ai conducătorului acestei lumi. Verbul poate fi tradus, de asemenea, aici si în fragmentele următoare, prin „reprezintă" mai degrabă decât prin „se ridică dintre".

[50] Aici, textul pare a sugera că liderii Bisericii primare în formare au un mod de viată imoral şi pun în pericol viata copiilor lui Dumnezeu, ducându-i spre moartea spirituală. Imaginea aminteşte de vitele duse la jertfire în Templu.

[51] Aici am considerat că este vorba despre *nrefnkotk* în loc de *nrefnkokt,* cum apare în manuscris. Acuzația de incorectitudine sexuală este o trăsătură standard a dis putelor polemice. Adversarii sunt considerați adesea persoane imorale.

[52] Sau „postesc". Pentru o imagine de asemenea negativă a postului, vezi Evanghelia după Toma 6.

[53] Sau „Întregului" - cu alte cuvinte, deplinătatea tărâmului divin de sus (în coptă *ptēref).*

[54] La sfârşitul lumii, conducătorii Bisericii primare în formare vor fi pedepsiți pentru faptele lor de impietate.

[...] asupra altarului, fiindcă ele sunt asupra stelelor voastre şi asupra îngerilor voştri şi au ajuns deja la împlinire acolo.[55] Deci lăsaţi–i pe ei să fie [ademeniţi][56] înaintea voastră şi lăsaţi–i să se ducă [– *circa 15 rânduri lipsă* –][57] neamuri [...] Un brutar nu poate hrăni întreaga creaţie [42] de sub [ceruri].[58] Şi [...] lor [...] şi [...] nouă şi [...]

Iisus le–a spus: „Nu mai cârtiţi. Fiecare dintre voi are steaua lui[59] şi fie[care – *circa 17 rânduri lipsă* –] [43] în [...] care[60] a venit [... primăvara] pentru copac[61] [...] al acestui eon [...] pentru o vreme [...]

---

[55] Aici, Iisus pare a sugera că liderii Bisericii primare în formare sunt puternici, dar vremea lor se apropie de sfârşit.

[56] Sau „prinşi în capcană", „dojeniți". Descifrarea si semnificația textului sunt incerte. Termenul din coptă (probabil *šōnt*, literal „împletit") poate fi tradus si „certându-se" sau „în dispută". Traducerea *šōōt* „insuficient" sau „micşorat", este, de asemenea, posibilă.

[57] O fotografie făcută la o cercetare anterioară a codexului, deşi nu foarte clară, înfățişează câteva cuvinte si fraze.

[58] Această afirmație ar putea fi un proverb antic despre stabilirea unor teluri rezonabile, ce pot fi atinse - în acest caz ar fi vorba despre cititorii Evangheliei după Iuda, care se confruntă cu opoziția Bisericii primare în formare. Pe de altă parte, fraza poate avea aici rolul unei critici a euharistiei, aşa cum era ea celebrată în Biserica primară.

[59] Aici si în întreaga Evanghelie după Iuda, ideea conform căreia fiecare persoană are o stea pare a reflecta expunerea lui Platon din *Timaios*. După o afirmație a creatorului lumii, se menționează că acesta „a atribuit fiecare suflet unei stele" si a declarat că „persoana care va trăi cum se cuvine în timpul rezervat ei se va întoarce si va sălăşlui în steaua ei nativă" (41d-42b; fragmentul este citat pe larg în expunerea critică a acestei cărți). Referitor la steaua lui Iuda, vezi Evanghelia după Iuda 57.

[60] Sau „al cărui".

[61] Menționarea unui copac în acest fragment incomplet de text poate indica unul dintre arborii din paradis. Copacii din grădina raiului sunt frecvent amintiți în textele gnostice, iar pomul cunoaşterii (în greacă *gnōsis)* binelui si răului este considerat adesea o sursă a cunoaşterii lui Dumnezeu. Vezi Cartea Secretă a lui Ioan 11:22-23.

dar el[62] a venit să ude raiul lui Dumnezeu[63] şi [neamul][64] care va dăinui, căci [el] nu va pângări [calea vieţii] acelui neam, ci [...] pentru întreaga veşnicie."[65]

Iuda îl întreabă pe iisus despre acel neam şi despre neamurile omeneşti

Iuda [i]–a spus: „[Rab]i,[66] ce fel de roade dă neamul acesta?"[67]

Iisus a spus: „Sufletele tuturor neamurilor omeneşti vor pieri. Dar când aceşti oameni vor fi încheiat vremea împărăţiei şi duhul[68] îi va fi părăsit, trupurile lor vor muri, dar sufletele lor vor fi vii, iar ele vor fi ridicate la cer." Iuda a spus: „Şi ce vor face restul neamurilor omeneşti?" Iisus a spus: „Nu se poate [44] să semeni sămânţă pe [piatră] şi să–i culegi roadele.[69] [Aceasta] e

---

62 Sau „acesta". Identitatea pronumelui cu funcție de subiect, aici si în următoarele rânduri ale textului, este incertă.

63 Vezi Geneza 2:10.

64 Sau „rasă". Aici si în restul textului, în coptă este scris *genos* în loc de termenul copt *genea,* folosit în mod obişnuit. Ambele cuvinte derivă din greacă.

65 Literal, „dintotdeauna pentru totdeauna".

66 Apelativul „Rabi" (reconstituit în mare parte) este termenul utilizat în ebraică pentru a desemna un învățător iudeu.

67 Compară cu Evanghelia după Iuda 39, referitor la cei care sădesc copaci ce nu dau roade.

68 Duhul sau suflarea vieții? Referitor la duh (spirit) si suflet, vezi şi Evanghelia după Iuda 53.

69 Vezi parabola semănătorului în Matei 13:1-23, Marcu 4:1-20, Luca 8:4-15 şi Evanghelia după Toma 9. Conform parabolei, sămânța care este

totodată calea [...] neamul[70] [pervertit] [...] şi Sophia[71] supusă greşelii [...] mâna care a creat oamenii muritori, ca sufletele lor să se înalţe la tărâmurile veşnice de sus. [Adevărat][72] vă spun eu vouă, [...] înger [...] puteri[73] va putea vedea că [...] acestea cărora [...] neamurile sfinte [...]"

După ce Iisus a spus aceasta, a plecat.

SCENA 3: *Iuda relatează o viziune, iar Iisus îi răspunde*

Iuda a spus: „Învăţătorule, aşa cum i–ai ascultat pe ei toţi, ascultă–mă acum şi pe mine. Căci am avut o mare vedenie." Când Iisus a auzit aceasta, a râs şi i–a spus: „Tu, al treisprezecelea spirit,[74] de

---

sădită şi cade pe piatră nu prinde rădăcini si deci nu poate rodi.

[70] Sau „rasă", la fel ca mai sus.

[71] Sau „înțelepciunea" - în tradiția gnostică, acea parte a divinului care decade printr-o pierdere temporară a cunoaşterii si este în cele din urmă readusă la deplinătatea ei divină. Sophia este adesea personificată sub chipul unei femei în literatura iudaică si în cea creştină, deținând un rol central în numeroase texte gnostice, printre care si cele setiene. Vezi, spre exemplu, fragmentul despre căderea Sophiei, în Cartea Secretă a lui Ioan 11:9-10, citată în expunerea critică a acestei cărți. Conform textelor gnostice, vlăstarul Sophiei este demiurgul Saklas sau Yaldabaoth. Vezi Evanghelia după Iuda 51.

[72] Amin.

[73] Poate „Înger [al marii] puteri".

[74] Sau „al treisprezecelea demon" (în coptă, din greacă, *daimon).* Iuda este cel de-al treisprezecelea, fiindcă e ucenicul exclus din grupul celor doisprezece; în plus, este un demon (sau daimon - în greacă, geniu protector, zeu - n. trad.), deoarece adevărata sa identitate este una de ordin spiritual. Compară cu istorisirile lui Socrate si al său *daimon* sau *daimonion*, în *Banchetul* lui Platon, 202e-203a.

ce te străduieşti atât de tare? Dar vorbeşte, iar eu te voi asculta."

Iuda i–a spus: „În vedenie m–am văzut pe mine pe când cei doisprezece ucenici mă băteau cu pietre şi [45] [rău mă] oropseau. Şi am ajuns la locul în care [...] după tine. Am văzut [o casă...],[75] şi ochii mei nu i–au putut [cuprinde] mărimea. Oameni de seamă erau în jurul ei şi acea casă <avea> un acoperiş de verdeaţă,[76] iar în mijlocul casei era [o mulţime – *lipsesc două rânduri* –], spunând[77]: «Învăţătorule, ia–mă şi pe mine împreună cu oamenii aceştia.»"

[Iisus] i–a răspuns şi i–a zis: „Iuda, steaua ta te–a dus pe căi greşite." Şi a continuat: „Niciun om născut din muritor nu e vrednic să intre în casa pe care ai văzut–o, căci acel loc e păstrat pentru cei sfinţi.[78] Nici soarele şi nici luna nu vor stăpâni acolo, şi nici ziua, ci numai cei sfinţi vor sălăşlui[79] acolo pentru totdeauna, pe tărâmul veşnic,

---

75 Iuda relatează o viziune în care ceilalți discipoli îl contestă agresiv (vezi Evanghelia după Iuda 35-36, 46-47). In viziunea sa, Iuda ajunge într-un loc anume şi aminteşte de Iisus („după tine"); acolo se află o mare casă cerească, iar Iuda cere să fie si el primit în ea împreună cu ceilalți care intră. Referitor la casa ori lăcaşul ceresc, vezi Ioan 14:1-14. Cu privire la ridicarea la cer sau transfigurarea lui Iuda, vezi Evanghelia după Iuda 57-58.

76 Traducerea este conjuncturală si corectează o posibilă greşeală a copistului.

77 Cuvântul „spunând" este implicit în text.

78 Sau „sfinții", aici şi în restul textului.

79 Sau „sta".

împreună cu sfinţii îngeri.[80] Iată, ţi–am dezvăluit tainele împărăţiei [46] şi te–am învăţat despre greşeala stelelor; şi [...] l–am trimis [...] pe cei doisprezece eoni."

Iuda întreabă despre soarta sa

Iuda a spus: „Învăţătorule, nu cumva sămânţa[81] mea e sub stăpânirea conducătorilor?"[82]

Iisus i–a răspuns şi i–a zis: „Vino, căci eu [– *două rânduri lipsă* –], dar că te vei întrista mult când vei vedea împărăţia şi toate neamurile ei."

Când a auzit aceasta, Iuda i–a spus: „Ce lucru bun va fi că am primit–o? Căci tu m–ai pus deoparte pentru neamul acela."

Iisus i–a răspuns şi i–a zis: „Tu vei deveni al treisprezecelea[83] şi vei fi blestemat de celelalte

---

[80] Referitor la această descriere de tip apocaliptic a raiului, vezi Apocalipsa 21:23. Potrivit Cărții Secrete a lui Ioan 11:9, sufletele celor sfinți vor sălăşlui în cel de-al treilea tărâm etern, cu cel de-al treilea luminător, Daveithai, căminul urmaşilor lui Set. Vezi si Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil 111:50-51.

[81] Sămânța este componenta spirituală a unei persoane, scânteia divină interioară şi, la nivel colectiv, urmaşii celor care vin de pe tărâm divin. Astfel, în textele setiene, gnosticii pot fi numiți sămânța sau urmaşii lui Set.

[82] Sau „arhonti", aici si în restul textului; cu alte cuvinte, conducătorii acestei lumi, îndeosebi puterile cosmice care colaborează cu demiurgul. Fragmentul poate fi tradus, de asemenea, prin „sămânța mea supune conducătorii?"

[83] Referitor la Iuda ca fiind cel de-al treisprezecelea, vezi Evanghelia după Iuda 44, unde se menționează că Iuda este al treisprezecelea spirit sau demon.

neamuri – şi vei ajunge să stăpâneşti asupra lor.[84] În zilele de pe urmă îţi vor blestema înălţarea[85] [47] la [neamul] cel sfânt."

Iisus îi vorbeşte lui Iuda despre cosmologie: Spiritul şi Cel Autogenerat

Iisus a spus: „[Vino], iar eu te voi învăţa despre [taine][86] pe care nimeni nu [le–a] văzut vreodată. Căci există un tărâm măreţ şi nesfârşit, a cărui întindere niciun neam de îngeri n–a văzut–o, [în care] se află [un] Mare [Spirit][87] Invizibil, *pe care ochii niciunui înger nu l–au zărit vreodată, niciun gând al inimii nu l–a cuprins, şi nicicând nu i s–a dat vreun nume.*[88]

---

84 Referitor la blestemarea lui Iuda, compară cu ceea ce se spune despre el în Matei 26:20-25, 27:3-10; Marcu 14:17-21; Luca 22:21-23; Ioan 13:21-30 şi Faptele Apostolilor 1:15-20. Aici se sugerează că Iuda este disprețuit de ceilalți ucenici, însă el va fi înălțat deasupra lor, ca fiindu-le superior.

85 Sau „întoarcerea sus". Traducerea este incertă. Textul pare a face referire la un anume tip de transformare sau înălțare la cer, ca în Evanghelia după Iuda 57 (transfigurarea lui Iuda) sau 2 Corinteni 12:2-4 (Înălțarea extatică a unui om - Pavel - până la al treilea cer).

86 Sau „lucruri ascunse". Reconstituirea este incertă. Pentru o privire detaliată asupra cosmologiei setiene, vezi Cartea Secretă a lui Ioan si Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil.

87 Sau „Mare[le] [Spirit] Invizibil". În numeroase texte setiene - de pildă Cartea Secretă a lui Ioan si Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil -, zeitatea transcendentă este numită Marele Spirit Invizibil.

88 Vezi 1 Corinteni 2:9; Evanghelia după Toma 17; Rugăciunea Apostolului Pavel A. Textul corespunzător din Rugăciunea valentiniană a Apostolului Pavel se apropie oarecum de formularea din Evanghelia după Iuda: „Lucruri pe care ochii îngerilor nu le-au [văzut], urechile stăpânitorilor nu le-au auzit $i la inima omului nu s-au suit, şi au devenit

Şi un nor luminos[89] a apărut acolo. El[90] a spus: «Să ia fiinţă un înger[91] care să–mi fie ajutor.»[92]

Un mare înger, divinul iluminat Autogenerat,[93] s–a ivit din nor. De la el, alţi patru îngeri au luat fiinţă dintr–un alt nor şi ei au devenit ajutoare[94] pentru îngerescul Autogenerat.[95] Cel Autogenerat

---

aidoma îngerilor, făcute după chipul dumnezeului celui viu când s-au format, la începuturi." Caracterul inefabil si transcendent al divinului este subliniat în numeroase texte gnostice, îndeosebi în cele setiene. Vezi Cartea Secretă a lui Ioan 11:2-4; Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil III:40-41; Allogenes Străinul; Irineu din Lyon, *Împotriva ereziilor* 1.29.1-4, despre „gnostici" sau „barbelognostici" (gnosticii lui Barbelo); Evanghelia după Iuda 35. Rândurile care ilustrează asemenea descrieri ale transcendentei divine în Cartea Secretă a lui Ioan sunt citate în expunerea critică a acestei cărți.

89 Sau „nor de lumină". Norul luminos este o manifestare a prezentei slavei divine, nori de lumină apărând adesea în vechile descrieri ale teofaniilor. [Teofanie - apariție şi manifestare a unei divinități sub formă materială, (n. trad.)} În relatările despre Schimbarea la Față a lui Iisus din Evangheliile Noului Testament, spre exemplu, un nor luminos însoţeşte revelarea slavei cereşti (Matei 17:5-6; Marcu 9:7-8; Luca 9:34-35). în Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil, norii cereşti deţin de asemenea un rol important; în Cartea Secretă a lui Ioan, Tatăl a Toate este înconjurat de lumină.

90 Spiritul.

91 Sau „mesager", aici si în restul textului.

92 Sau „care să-mi fie însoțitor", „să-mi stea alături" (în coptă, din greacă, *parastasis).* Compară cu verbul *paristalparhista* din Evanghelia după Iuda 40.

93 Sau „Cel ce a luat naştere din sine", „Autonăscut", „Autoconceput", „Autogenes" (în coptă *autogenēs*, din greacă), aici si în restul textului. în mod obişnuit, cel Autogenerat este vlăstarul lui Dumnezeu în textele setiene; vezi Cartea Secretă a lui Ioan 11:7-9; Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil III:49, IV:60; Zostrianos 6, 7, 127; Allogenes Străinul 46, 51, 58.

94 Din nou în coptă, din greacă, *parastasis.*

95 În Cartea Secretă a lui Ioan II:7-8, Cei Patru Luminători, numiți Harmozel, Oroiael, Daveithai si Eleleth, au luat ființă prin cel Autogenerat. Vezi şi Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil III:51-53;

a spus: [48] «Să [...] ia fiinţă [...]», şi a luat fiinţă [...]. Şi el [a creat]

primul luminător,[96] să domnească asupra lui. El a spus: «Să ia fiinţă îngerii ca să[–l] slujească»,[97] şi miriade fără de număr au luat fiinţă. El a spus: «[Să] ia fiinţă un eon luminat[98]», şi el a luat fiinţă. El a creat al doilea luminător [pentru] a domni asupra lui, laolaltă cu miriadele de îngeri fără număr, ca să slujească. Aşa a creat el ceilalţi eoni luminaţi. I–a făcut să domnească asupra lor şi a creat pentru ei miriade de îngeri fără număr, pentru a le fi de ajutor.[99]

Adamas şi Luminătorii

Adamas[100] era în cel dintâi nor luminos[101] pe care niciun înger nu l–a zărit printre cei numiţi «Dumnezeu». El [49] [...] că [...] chipul [...] şi după asemănarea [acestui] înger. El a făcut să apară

Zostrianos 127-28; Trei Forme ale Celui Dintâi Gând 38-39.

96 În coptă, din greacă, *phōstēr,* aici si în restul textului.

97 Sau ,,să[-l] venereze", „să [i] se închine" (în coptă *šᵉmše,* aici şi în restul textului).

98 Sau „un eon de lumină".

99 Conform textului, tărâmul divin este plin de luminători, eoni si îngeri, care au luat ființă grație cuvântului creator al celui Autogenerat, pentru a sluji si a venera divinitatea.

100 Adamas este Adam, primul om al Genezei, considerat aici - si în multe alte texte gnostice, de altfel – ca fiind arhetipul omului de pe tărâmul divin si imaginea plenară a omenirii. Vezi, spre exemplu, Cartea Secretă a lui Ioan II:8-9.

101 Cel dintâi nor luminos este manifestarea inițială a divinului; vezi Evanghelia după Iuda 47.

[neamul] sfânt al lui Set[102]

[...] cei doisprezece [...] cei douăzeci şi patru [...] El a făcut să apară şaptezeci şi doi de luminători în neamul cel sfânt, aşa cum a fost voia Spiritului. Cei şaptezeci şi doi de luminători înşişi au făcut să apară trei sute şaizeci de luminători în neamul cel sfânt, aşa cum a fost voia Spiritului, ca numărul lor să fie cinci de fiecare.[103]

Cei doisprezece eoni ai celor doisprezece luminători îl întruchipează pe tatăl lor, cu şase ceruri de fiecare eon, astfel că există şaptezeci şi două de ceruri pentru cei şaptezeci şi doi de luminători, iar pentru fiecare [50] [dintre ele, câte cinci] bolti cereşti, [în total] trei sute şaizeci de [bolţi cereşti...]. Lor le–a fost dată putere şi o [mare] ceată de îngeri [fără număr], pentru slavă şi închinare, [şi după aceea şi] spirite[104] fecioare[105], pentru slava şi [închinarea] tuturor eonilor şi a

---

102 Este vorba despre Set, fiul lui Adam, aflat de asemenea pe tărâmul divin; vezi Geneza 4:25-5:8. Rolul lui Set ca tată al neamului său („acel neam") este bine precizat în textele setiene; vezi, de asemenea, Evanghelia după Iuda 52.

103 Totul se petrece în conformitate cu voința divinității, a Spiritului.

104 Eugnostos cel Binecuvântat include un pasaj referitor la eoni, în care se menționează de asemenea spiritele fecioare; acest fragment (Codexul Nag Hammadi III:88-89, citat în expunerea critică) este similar cu textul studiat. Vezi şi Înțelepciunea lui Iisus Hristos (Codexul Nag Hammadi III), 113; Despre originile lumii, 105-6.

105 În textele setiene, termenul *fecioară* este utilizat ca epitet pentru diverse manifestări şi puteri divine, cu scopul de a le sublinia puritatea. în Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil, spre exemplu, Marele Spirit Invizibil, Barbelo, Youel si Plesithea sunt descrise ca fecioare; în plus, sunt menționate şi alte fecioare.

cerurilor şi a bolţilor cereşti.[106]

Cosmosul, Haosul şi Lumea cealaltă

Mulţimea acelor nemuritori e numită cosmos – adică pieire[107] – de Tatăl şi de cei şaptezeci şi doi de luminători care sunt cu cel Autogenerat şi cu cei şaptezeci şi doi de eoni ai săi. În el[108], primul om a apărut, cu puterile sale depline. Şi eonul care a apărut cu neamul lui, eonul în care se află norul cunoaşterii[109] şi îngerul, este numit [51] el.[110] [...] eon [...] după aceea [...] a spus: «Să ia fiinţă doisprezece îngeri [pentru] a domni asupra haosului şi a [lumii celeilalte].» Şi iată, din nor apăru un [înger] a cărui faţă strălucea de foc şi a

---

[106] Aceşti eoni si luminători, puterile spirituale ale universului, reprezintă aspecte ale lumii, îndeosebi timpul si unitățile sale. Referitor la cei doisprezece eoni, compară cu lunile anului sau semnele zodiacului. în ceea ce priveşte cele şaptezeci si două de ceruri si luminători, compară cu numărul națiunilor lumii în tradiția iudaică. In privința celor trei sute şaizeci de bolti cereşti, compară cu numărul zilelor unui an solar (douăsprezece luni a câte treizeci de zile). Acest fragment din Evanghelia după Iuda are un corespondent în *Eugnostos cel Binecuvântat* III:83-84 (citat în expunerea critică), iar în pasajul imediat următor din *Eugnostos cel Binecuvântat*, autorul menționează un număr similar de eoni, ceruri si bolti cereşti.

[107] Cosmosul nostru, spre deosebire de tărâmul divin de sus, este supus putreziciunii şi de aceea poate fi numit un tărâm al pieirii.

[108] Sau „În acesta", adică în cosmos.

[109] În coptă, din greacă, *gnosis*.

[110] „El" este un vechi nume semitic al lui Dumnezeu. În textele setiene se folosesc nume înrudite, precum Eloaios, pentru a desemna puterile şi conducătorii acestei lumi. Cartea Secretă a lui Ioan face de asemenea referire la Elohim, termenul ebraic pentru „Dumnezeu" în Scripturile iudaice.

cărui înfăţişare era mânjită de sânge. Numele lui era Nebro,[111] ceea ce înseamnă «rebel»;[112] alţii îi spun Yaldabaoth.[113] Un alt înger, Saklas[114], a ieşit tot din nor. Deci Nebro a creat şase îngeri – la fel ca Saklas – ca să fie ajutoare, iar aceştia au făcut doisprezece îngeri în ceruri, fiecare primind o părticică din ceruri.[115]

---

[111] În Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil III:57, Nebruel este un mare demon de gen feminin care, prin împreunarea cu Saklas, dă naştere celor doisprezece eoni; vezi şi rolul lui Nebroel în textele maniheiste. Aici, numele lui Nebro nu este însoțit de sufixul onorific *el* („Dumnezeu" în ebraică; vezi numele El, mai sus). În Cartea Secretă a lui Ioan II:10, demiurgul Yaldabaoth are înfățișarea unui şarpe cu chip de leu, iar ochii îi sunt aidoma fulgerelor. În Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil III:56-57, Sophia, a materiei, are înfățișare sângeroasă: „Un nor [numit] Sophia, a materiei, s-a ivit... [Ea] cuprinse cu privirea ținuturile [haosului], iar fata ei părea ca... în înfățişare... sânge."

[112] Sau „apostat" (în coptă, din greacă, *apostatēs).* Nebro derivă, cel mai probabil, de la numele Nimrod (Nebrod) amintit în Geneza 10:8-12 (vezi I Cronici 1:10) din Septuaginta, unde Nimrod reflectă tradiția unei figuri legendare bine cunoscute în anticul Orient Mijlociu. Cuvântul „Nimrod" ar putea fi înrudit cu termenul ebraic care înseamnă „rebel".

[113] Yaldabaoth este un nume frecvent întâlnit al demiurgului în textele setiene si înseamnă, probabil, „copilul haosului" (sau, mai puțin verosimil totuşi, „copilul lui (S)abaoth") în aramaică.

[114] Saklas (ori Sakla, aşa cum apare în Evanghelia după Iuda 52) este un alt nume obişnuit pentru demiurg în textele setiene. *Saklas* (ori *Sakla)* înseamnă în aramaică „neghiob".

[115] Sintaxa acestei fraze nu este în întregime clară, astfel că rolul lui Saklas si relația sa cu Nebro rămân incerte. Dacă atât Nebro, cât si Saklas creează fiecare câte sase îngeri, se explică astfel cei doisprezece îngeri care apar. Vezi Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil III:57-58: „Sakla, marele [înger, a luat aminte la] Nebruel, marele demon, care este cu el. [împreună] ei au adus pe Pământ duhul înmulțirii si [au creat] ajutoare angelice. Sakla [i-a spus] lui Nebruel, marele [demon]: «Fie ca douăsprezece tărâmuri să ia ființă în... tărâm, lumi...» Prin voința Celui Autogenerat, [Sakla], marele înger, a spus: «Si va fi... şapte în număr...»."

Stăpânitorii şi îngerii

Cei doisprezece stăpânitori au vorbit cu cei doisprezece îngeri: «Fie ca fiecare dintre voi [52] [...] şi fie ca ei [...] neam [– *un rând lipsă* –] îngeri»:

Primul este [Se]t, care e numit Hristos.[116]

Al [doilea] este Harmathoth, care e [...]

Al [treilea] este Galila.

Al patrulea este Yobel.

Al cincilea [este] Adonaios.

Aceştia sunt cei cinci care au stăpânit asupra lumii celeilalte şi în primul rând asupra haosului.[117]

---

[116] Aici, ca şi în alte texte creştine setiene, Hristos este descris ca manifestare a lui Set în această lume. în Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil III:63-64, textul se referă la „Cel sfânt, conceput de Cuvânt [*Logos*], Iisus cel viu, în care marele Set a fost învesmântat". în Trei Forme ale Celui Dintâi Gând 50, Cuvântul sau Logos-ul spune: „Eu m-am învesmântat în Iisus. L-am luat de pe lemnul blestemat [crucea] şi l-am aşezat în sălaşele Tatălui său." Vezi Evanghelia după Iuda 56.

[117] În Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil III:58, prin Nebruel şi Sakla iau fiinţă doisprezece îngeri, iar, dintre ei, câţiva au nume similare sau identice cu cele de aici; totodată, este menționat Cain (fragmentul este citat în expunerea critică a acestei cărți). Referirea la Cain ne poate duce cu gândul la afirmația lui Irineu din Lyon (*Împotriva ereziilor* 1.31.1), care susținea că persoanele care au scris Evanghelia după Iuda au făcut apel la autoritatea lui Cain, deşi acesta nu este menționat în ceea ce s-a păstrat din Evanghelia după Iuda. în Cartea Secretă a lui Ioan II: 10-11 este prezentată o listă similară de nume si se precizează că sunt şapte cei ce stăpânesc peste cele şapte sfere ale cerurilor (Soarele, Luna si cele cinci planete cunoscute pe atunci: Mercur, Venus, Marte, Jupiter şi Saturn) şi cinci cei ce domină adâncimile abisului.

Crearea omenirii

Apoi Saklas a spus îngerilor săi: «Să facem om după chip şi după asemănare.»[118] Ei l–au făurit pe Adam şi pe soaţa lui, Eva, căreia i se spune, în nor, Zoe.[119] Căci prin acest nume toate neamurile caută omul şi fiecare dintre ele cheamă femeia cu aceste nume. Acum, Sakla nu a [53] stă[pânit...] decât [...] nea[murile...] aceasta [...] Şi [stăpânitor]ul i–a spus lui Adam: «Vei trăi viaţă lungă, împreună cu copiii tăi.»"[120]

Iuda întreabă despre destinul lui Adam şi al omenirii

Iuda i–a spus lui Iisus: „[Care] este durata îndelungată cât omul va trăi?"

Iisus a zis: „De ce întrebi tu asta, căci Adam, cu neamul lui, şi–a trăit durata vieţii în locul în care şi–a primit împărăţia, cu anii trăiţi cu stăpânitorul său?"[121] Iuda i–a spus lui Iisus: „Duhul omenesc

---

[118] Vezi Geneza 1:26. Relatări similare ale creării omului sunt întâlnite si în alte texte setiene; în tradițiile mai bine conturate, uneori se afirmă că omul a fost creat după chipul Dumnezeului de sus şi după asemănarea stăpânitorilor acestei lumi. Vezi Cartea Secretă a lui Ioan II:15, citată în expunerea critică a acestei cărți.

[119] Zoe, termenul grecesc pentru „viaţă", este numele Evei în Septuaginta.

[120] Vezi Geneza 1:28, 5:3-5. Demiurgul pare să nu-şi dezmintă cuvântul: despre oamenii menționați în primele capitole ale Genezei se spune că ar fi fost extrem de longevivi.

[121] Fraza este dificilă, iar traducerea, incertă; pare însă a sugera că Iuda întreabă despre Adam în lumea sa, despre durata sa de viată si despre

moare?" Iisus a zis: „De aceea i–a poruncit Dumnezeu lui Mihail să dea oamenilor duhul cu împrumut, ca ei să poată sluji, dar Marele Unu i–a poruncit lui Gavriil[122] să dea duhuri marelui neam ce nu are stăpânitor peste el[123] – adică duh şi suflet.[124] Prin urmare, [rest]ul sufletelor[54] [– *un rând lipsă* –].[125]

Iisus vorbeşte cu iuda şi cu ceilalţi despre nimicirea celor ticăloşi

[...] lumina [– *aproape două rânduri lipsă* –] în jurul [...] să fie [...] duhul [care există] în voi să sălăşluiască în această [carne] printre neamurile

---

dumnezeul său, toate acestea fiind irelevante pentru el. Fraza se încheie, literal, cu cuvintele: „într-un număr cu stăpânitorul său?"

122 Mihail si Gavriil sunt doi arhangheli importanți.

123 Sau „neamul fără rege", o referire la neamul lui Set, folosind o descriere familiară din textele setiene, pentru a arăta că urmaşii lui Set sunt imposibil de supus.

124 Dumnezeu, aparent dumnezeul acestei lumi, dă oamenilor duhul vieții (suflare de viată? Poate conform Genezei 2:7) prin intermediul lui Mihail, ca un împrumut, dar Marele Spirit le oferă duhul si sufletul ca pe un dar, prin intermediul lui Gavriil. Acest verset din Geneză ar putea fi interpretat creativ în alte texte gnostice, inclusiv în cele setiene; vezi Cartea Secretă a lui Ioan 11:19: „Ei [cei cinci luminători de sus] i-au spus lui Yaldabaoth: «Suflă puțin din duhul tău în fața lui Adam, si trupul se va ridica.» El şi-a suflat duhul în Adam. Duhul este puterea mamei lui [Sophia], dar el n-a ştiut asta, fiindcă trăieşte în neştiință. Puterea Mamei a ieşit din Yaldabaoth si a intrat în trupul de carne care a fost făcut asemenea celui care era dintru început. Trupul s-a mişcat si a devenit puternic. Si a fost iluminat." Referitor la duh si suflet în textul de fată, vezi si Evanghelia după Iuda 43.

125 Aici, în coptă, scrie, parțial, *toou,* cuvânt care înseamnă „munte"; de asemenea,

de îngeri. Dar Dumnezeu a făcut să li se [dea] cunoaştere[126] lui Adam şi celor care erau cu el,[127] pentru ca împărăţii haosului şi ai celeilalte lumi să nu stăpânească asupra lor."

Iuda i–a spus lui Iisus: „Şi ce vor face acele neamuri?" Iisus a zis: „Adevărat[128] vă spun eu vouă, pentru ei toţi, stelele vor duce totul la împlinire.[129] Când Saklas îşi încheie timpul ce i–a fost dat, prima lor stea va apărea cu neamurile, şi ei vor termina ce au zis că vor face. Apoi vor preacurvi în numele meu şi îşi vor ucide pruncii[130] [55] şi vor [...] şi [– *circa şase rânduri şi jumătate lipsă* –] numele meu, iar steaua ta va domni peste al [trei]sprezecelea eon."

După aceasta, Iisus [a râs].

[Iuda a spus]: „Învăţătorule, [de ce râzi de noi?]"[131]

[Iisus] a răspuns [şi a zis]: „Nu râd [de voi], ci de greşeala stelelor, căci aceste şase stele rătăcesc cu

---

126 Din nou în coptă, din greacă, *gnōsis.*

127 Acest fragment sugerează că *gnōsis* sau cunoaşterea îi este dăruită lui Adam şi deci omenirii. Modul în care Adam şi restul omenirii intră în posesia cunoaşterii este explicat în detaliu în alte texte gnostice, printre care si cele setiene; în ele se susține că omenirea deține cunoaşterea, însă conducătorii megalomani ai acestei lumi, nu.

128 Aici si în restul textului este folosit cuvântul coptic *alēthōs* (din greacă) în loc de *hamēn*, ca mai înainte în text.

129 Referirile la stele, la influențele si la distrugerea lor în cele din urmă au caracter astrologie si apocaliptic.

130 Vezi Iezechiel 16:15-22 si Evanghelia după Iuda 38 si 40, referitor la pruncucidere şi la preacurvie.

131 Reconstituirea este incertă.

aceşti cinci luptători, şi ei toţi vor fi nimiciţi împreună cu cei pe care i–au creat."[132]

Iisus vorbeşte despre cei botezaţi şi despre trădarea lui Iuda

Iuda i–a spus lui Iisus: „Iată, ce vor face aceia care au fost botezaţi în numele tău?"[133]

Iisus a spus: „Adevărat îţi spun eu [ţie], acest botez [56] [...] numele meu [– *circa nouă rânduri lipsă* –] pentru mine. Adevărat îţi spun [eu] ţie, Iuda, [cei care] aduc jertfe lui Saklas[134] [...] Dumnezeu [– *trei rânduri lipsă* –] tot ce e rău.

Dar tu îi vei întrece pe toţi. Căci tu vei jertfi omul care mă înveşmântează.[135]

Deja fruntea ta s–a înălţat,
Urgia ta a fost aprinsă,

---

[132] Stelele rătăcitoare sunt probabil cele cinci planete (Mercur, Venus, Marte, Jupiter si Saturn), plus Luna. În conformitate cu teoriile astronomice şi astrologice ale Antichității, astfel de stele rătăcitoare ne pot domina si influenta viata în mod neplăcut. Vezi si Evanghelia după Iuda 37.

[133] Aceştia sunt creştinii botezați în numele lui Hristos. Este neclar însă dacă fraza are o nuanță critică la adresa botezului creştin obişnuit, aşa cum se întâmplă în alte texte setiene.

[134] Referitor la jertfele aduse lui Saklas, vezi, poate, Evanghelia după Iuda 38-41.

[135] Literal, „care mă poartă" (în coptă, din greacă, *etrphorei ᵉmmoei).* Iisus îi spune lui Iuda că va face ceea ce niciun alt ucenic nu va face: îl va ajuta pe Iisus la sacrificarea trupului de carne („omul") care înveşmântează sau poartă adevăratul eu spiritual al lui Iisus. Moartea lui Iisus, cu ajutorul lui Iuda, este considerată a fi o eliberare a ființei spirituale interioare.

Steaua ta a strălucit viu,
Iar inima ta a devenit puternică[136] [57]

Adevărat [...][137] ultimul tău [...] a devenit [– *circa două rânduri şi jumătate lipsă* –] mâhni [– *circa două rânduri lipsă* –] stăpânitorul, căci el va fi nimicit. Şi apoi chipul[138] marelui neam al lui Adam va fi slăvit, căci, înainte de ceruri, de pământ şi de îngeri, există acel neam, care este de pe tărâmurile eterne.[139] Iată, totul ţi–a fost spus. Ridică–ţi ochii şi priveşte spre nor şi spre lumina din el şi spre stelele care îl înconjoară. Steaua care arată drumul este steaua ta."[140]

Iuda şi–a ridicat ochii şi a văzut norul luminos şi a intrat în el.[141] Cei care stăteau pe pământ[142] au auzit un glas venind din nor, care zicea, [58] [...] mare neam [...] chip [...] şi [– *circa cinci rânduri*

---

136 Referitor la versetele poetice care ilustrează modul în care Iuda este pregătit pentru actul de trădare mântuitoare, vezi fragmente din Psalmi.

137 Poate fi reconstituit „Adevărat [îţi spun eu ţie]" sau asemănător.

138 În coptă, din greacă, *tupos.* Textul reconstituit [*tu*]*pos* poate fi reconstituit şi [*to*]*pos,* „loc" (tot din greacă).

139 Altfel spus, neamul lui Set este unul preexistent, care vine de la Dumnezeu.

140 Iuda este, literal, steaua amintită în text.

141 Despre acest fragment se poate spune că descrie transfigurarea lui Iuda. El este apărat si dezvinovăţit prin imaginea glorificării lui în norul luminos, o voce vorbindu-i din acel nor. La fel ca în cazul Schimbării la Faţă a lui Iisus (Matei 17:1-8, Marcu 9:2-8, Luca 9:28-36; vezi si Cartea lui Allogenes 61-62, imediat după Evanghelia după Iuda, în Codex Tchacos), Iuda intră într-un nor luminos, în înalt, si un glas divin grăieşte.

142 Sau „dedesubt".

lipsă –].[143]

Încheiere: Iuda îl trădează pe Iisus

[...] Marii lor preoţi au cârtit, căci [el][144] intrase în odaia de oaspeţi[145] pentru rugăciunea lui.[146] Dar unii scribi erau acolo pândind cu băgare de seamă pentru a–l prinde în timpul rugăciunii, căci le era teamă de popor, fiindcă toţi îl priveau ca pe un profet.[147]

Ei s–au apropiat de Iuda şi i–au spus: „Ce faci aici? Tu eşti ucenicul lui Iisus."

Iuda le–a răspuns aşa cum au vrut ei. Şi a primit nişte bani şi l–a dat în mâinile lor.[148]

---

[143] Majoritatea cuvintelor rostite de glasul divin din nor s-au pierdut în fragmentul lipsă din manuscris, dar este posibil ca ele să-l fi glorificat pe Iuda si neamul cel mare sau să fi clarificat semnificația evenimentelor descrise. Referitor la glasul divin din Evangheliile Noului Testament, compară cu relatările Schimbării la Față a lui Iisus şi cu cele ale Botezului lui Iisus (Matei 3:13-17; Marcu 1:9—11; Luca 3:21-22).

[144] Iisus. Posibilă este totodată si reconstituirea „[ei]" - Iisus şi ucenicii.

[145] În coptă, din greacă, *kataluma.* Acelaşi termen este utilizat în Marcu 14:14 si Luca 22:11 pentru odaia de oaspeți în care a avut loc Cina cea de Taină.

[146] Fragmentul poate fi tradus si ca vorbire directă: „Marii lor preoți au cârtit: «[El] a (sau [Ei] au) intrat în odaia de oaspeți pentru rugăciunea lui.»"

[147] Vezi Matei 26:1-5, Marcu 14:1-2, Luca 22:1-2, Ioan 11:45-53.

[148] Vezi Matei 26:14-16, 44-56; Marcu 14:10-11, 41-50, Luca 22:3-6, 45-53: Ioan 18:1-11. Deznodământul Evangheliei după Iuda este prezentat într-un mod iscusit si reductiv, neexistând nicio relatare a răstignirii lui Iisus.

Evanghelia după Iuda[149]

[149] Aici formularea titlului nu este „Evanghelia după [*pkata* sau *kata*] Iuda", ca în cazul majorității evangheliilor, ci „Evanghelia lui [ᵉn-] Iuda". Este posibil ca intenția să fi fost aceea de a sugera că aceasta este evanghelia - sau vestea cea bună - despre Iuda şi despre locul său în cadrul tradiției. Faptele sale - indică textul - nu constituie o veste rea, ci una bună pentru el si pentru toți cei care îi vor urma lui - si lui Iisus.

Povestea Codexului Tchacos şi a Evangheliei după Iuda

Rodolphe Kasser

Nu mi–am putut stăpâni un strigăt când am văzut pentru prima dată, în seara zilei de 24 iulie 2001, „obiectul" pe care stânjeniţii mei vizitatori mi l–au adus pentru a–l examina. Era un document cultural încă necunoscut, cu un text de o forţă extraordinară, consemnat pe un material mult prea fragil, cu un aspect plăpând, aproape în pragul distrugerii. Papirusul scris în limba coptă, vechi de peste o mie şase sute de ani, fusese afectat de un lung şir de neşanse, dintre care multe ar fi putut fi evitate. Căzuse victimă lăcomiei şi ambiţiei. Strigătul mi–a fost provocat de imaginea frapantă a unui obiect atât de preţios şi totuşi atât de prost îngrijit, aproape complet deteriorat, parţial pulverizat, de o fragilitate extremă, fărâmiţându–se la cea mai mică atingere; „cartea" aceea străveche, care a primit mai târziu numele de „Codex Tchacos", era în acea seară doar o biată grămăjoară aşezată pe fundul unei cutii de carton.

Cum era posibil ca un asemenea act de vandalism să se fi petrecut la începutul secolului XXI? Cum se putuse întâmpla aşa ceva într–un

mediu – al comercianţilor de artă – bine cunoscut pentru metodele şi tehnicile sale blânde? Sau, poate mai rău decât atât, într–un mediu chiar mai nobil şi mai onorabil: cel al lumii academice?

Data de 24 iulie 2001 împarte, în mod cert, istoria Codexului Tchacos în două perioade: un „înainte" şi un „după". Despre ceea ce s–a întâmplat după această dată pot relata din propria mea experienţă, însă cu privire la soarta anterioară a papirusului nu am cunoştinţe. Pot spune însă că documentul poartă cicatricele acelei perioade.

Fundaţia Maecenas pentru Artă Antică, cea care deţine în prezent codexul şi care are responsabilitatea de a–l proteja şi de a asigura publicarea conţinutului său, a depus eforturi considerabile pentru a reconstitui prima perioadă din viaţa documentului; în acest sens, i–a solicitat lui Herb Krosney să se documenteze independent pentru cercetări. Truda sa a fost consemnată în cartea *Evanghelia pierdută* (Naţional Geographic Society, 2006), iar eu am avut prilejul de a afla despre descoperirile sale.

În starea în care se află acum, Codex Tchacos cuprinde fragmente din treizeci şi trei de file, deci şaizeci şi şase de pagini numerotate consecutiv (din cauza stării precare a filelor, numerele de pe paginile 5, 50–53, 55, 59 şi 61–66 au dispărut). Manuscrisul este numit uneori şi „Codexul lui Iuda", după titlul unuia dintre textele sale, dar

conţine de fapt patru lucrări distincte:

● paginile 1–9, Epistola lui Petru către Filip (cu aproximativ acelaşi text ca al celei de–a doua fascicule a Codexului VIII de la Nag Hammadi, care are un titlu identic);

● paginile 10–30, „Iacov” (cu aproximativ acelaşi text ca al celei de–a treia fascicule a Codexului V de la Nag Hammadi, intitulate acolo Apocalipsa lui Iacov sau, uneori, Prima Apocalipsă a lui Iacov);

● paginile 33–58, Evanghelia după Iuda (un text necunoscut până acum, deşi titlul său a fost menţionat de Irineu din Lyon în lucrarea sa, *Împotriva ereziilor*);

● paginile 59–66, un text foarte deteriorat, al cărui titlu s–a pierdut, dar pe care specialiştii au convenit să–l intituleze Cartea lui Allogenes, de la numele personajului principal (textul nu are nicio legătură cu cea de–a treia fasciculă din Codexul XI de la Nag Hammadi, intitulat Allogenes sau Allogenes Străinul).

O naştere întunecata, urmată de o copilărie chinuita: Tranzacţiile din Egipt şi Grecia

Herb Krosney menţionează că papirusul a fost descoperit în timpul unei incursiuni clandestine, probabil în jurul anului 1978, în Egiptul de Mijloc. Structurile lingvistice ale textelor confirmă această origine, dat fiind că toate aparţin unei variante locale a dialectului sahidic (un dialect

regional, sud–estic, al limbii copte). Excavaţiile aveau ca scop cercetarea unui mormânt pe malul drept, Jebel Qarara, al Nilului, care domină satul Ambar, aflat nu departe de Maghagha, la şaizeci de kilometri nord de Al Minya.

În urma acestei descoperiri au fost contactaţi comercianţii de antichităţi, al căror rol în afacere s–a dovedit a fi substanţial. Unul dintre aceştia, un egiptean pe nume Hanna, locuia în Heliopolis, o suburbie situată la nord–est de Cairo. Hanna nu cunoştea decât araba şi a intrat în posesia codexului prin intermediul unui coleg din Egiptul de Mijloc. Am Samiah (un pseudonim), prieten cu cei care descoperiseră codexul, i–a vândut documentul lui Hanna, asupra căruia papirusul a făcut o impresie puternică.

Hanna adunase în locuinţa sa din Cairo o sumedenie de artefacte valoroase, pentru a i le prezenta unui nou client, dar, înainte ca acesta din urmă să vină cu banii, apartamentul a fost spart de hoţi. Principalele obiecte furate au fost codexul, o statuetă din aur a zeiţei Isis şi un colier de asemenea din aur. În anii care au urmat, artefactele furate şi–au făcut apariţia în Europa. Hanna a hotărât să plece la Geneva şi să discute cu un comerciant grec care cumpăra frecvent de la el, pentru a–l ruga să–l ajute să–şi recupereze bunurile furate. În 1982, cu ajutorul grecului, Hanna a reuşit să reintre în posesia codexului.

Înaintea jafului, egipteanul consultase câţiva

experţi, probabil papirologi europeni, pentru a afla cât de valoros era codexul, iar rezultatul l–a determinat să ceară un preţ foarte mare. Nu ştim cu exactitate cine a stabilit acea valoare imprudentă şi problematică.

Imediat ce l–a recuperat, Hanna a încercat prin orice mijloace să–l vândă, căutând o instituţie care să dispună de fonduri suficiente pentru a plăti preţul cerut de el. A fost, cu certitudine, o experienţă incitantă, dar una care l–a copleşit. În cele din urmă, Hanna a izbutit să ia legătura cu Ludwig Koenen, membru al Departamentului de Studii Clasice de la Universitatea din Michigan.

Cele cincizeci şi două de fascicule gnostice sau cu orientare gnostică, în limba coptă, descoperite în 1945 în apropiere de Nag Hammadi, în Egiptul de Sus, şi identificate de Jean Doresse stârniseră un interes excepţional în rândul specialiştilor în literatura coptă, al istoricilor religiei şi al teologilor. În perioada 1970–1980, acest interes a atins apogeul. Experţii europeni şi americani deopotrivă îşi încheiau diversele contribuţii la activitatea de cercetare şi publicare în acest domeniu. Unul dintre specialiştii implicaţi era James M. Robinson, care colaborase la conducerea activităţii de cercetare a manuscriselor gnostice de la Nag Hammadi. Aceşti experţi urmăreau totodată asiduu pieţele de antichităţi europene şi americane, sperând să poată recupera una sau alta dintre filele pierdute ale celor treisprezece

codexuri de la Nag Hammadi ori alte texte similare cu cele deja descoperite şi identificate; în plus, sperau să poată găsi un sponsor sau o universitate care să achiziţioneze respectivele materiale.

Eşec la Geneva

Oferta incitantă a lui Hanna l–a determinat pe Koenen să ia legătura cu Robinson. Koenen i–a spus acestuia că se va duce la Geneva în mai 1983, pentru a negocia cumpărarea a trei codexuri pe papirus. Primul, cel care îl interesa pe el, includea un text matematic în greacă. Cel de–al doilea, tot în greacă, era o carte din Vechiul Testament şi atrăsese atenţia unui coleg al său, David Noel Freedman, care avea să–l însoţească la Geneva. Cel de–al treilea codex, scris exclusiv în coptă, nu stârnise interesul nimănui, dar bănuiau că ar putea avea o valoare pentru Robinson, căruia i s–a oferit astfel posibilitatea de a participa la negocieri şi de a contribui la căutarea fondurilor necesare pentru achiziţionare. Răspunsul californianului a fost afirmativ, însă fiindcă nu a putut pleca el însuşi, l–a trimis pe Stephen Emmel, unul dintre cei mai buni studenţi ai săi, cu 50.000 de dolari pentru cumpărarea papirusului.

Împreună cu fondurile de care dispuneau Koenen şi Freedman, suma era substanţială, însă

nici măcar nu se apropia de preţul cerut de Hanna pentru cele „trei” manuscrise ale sale. De fapt, al treilea, cel în coptă, era format din două codexuri distincte: cel cu Evanghelia după Iuda şi unul care cuprindea epistolele lui Pavel. Dacă ar fi ştiut acest lucru, Hanna probabil că ar fi cerut un preţ şi mai mare. Cu toate acestea, între suma oferită de Specialişti şi pretenţiile egipteanului se căsca un veritabil abis; în consecinţă, negocierile au fost întrerupte în scurt timp. Hanna credea că textele sale aveau aceeaşi valoare cu cele descoperite la Nag Hammadi şi, dată fiind atenţia pe care presa o acordase cu un sfert de secol înainte acelor documente, le plasase aproape la acelaşi nivel cu celebrele Manuscrise de la Marea Moartă; speranţa de îmbogăţire îi sucise egipteanului minţile. Dar tranzacţia nu s–a încheiat şi cei trei potenţiali cumpărători s–au întors acasă cu mâinile goale.

Tentativa lor a eşuat din cauza preţului exorbitant cerut de vânzător şi a faptului că specialiştii nu reuşiseră decât să arunce o privire discretă asupra textului, timp de numai o oră. După acest episod, codexul a dispărut pentru mulţi ani, închis în seiful unei bănci, şi a fost în pericol de a se pierde pentru totdeauna – dacă vreun nefericit accident fizic survenit în cursul imprudentelor sale „voiaje” l–ar fi transformat în fărâme sau în cenuşă.

Nu putem să nu ridicăm aici problema moralei

ştiinţifice sau a deontologiei profesionale (lăsând la o parte orice chestiune de prietenie sau antipatie personală). O ezitare temporară poate fi scuzabilă, dacă persoana implicată este de părere că o achiziţie cu titlu particular ar fi mai eficientă şi dacă se admite apoi că opţiunea aleasă nu a fost una benefică în plan ştiinţific. Din punct de vedere etic, procedura corectă ar fi fost anunţarea altor coptologi sau experţi în literatura gnostică, oferindu–li–se toate informaţiile necesare pentru a acţiona, chiar dacă aceştia ar fi făcut parte din tabăra „rivală". Împreună, echipele „concurente" ar fi avut posibilitatea de a strânge mai multe fonduri şi ar fi reuşit, poate, să „prindă pestele cel mare". După cum s–a dovedit însă, câteva notiţe într–o serie de publicaţii academice au semnalat existenţa unui nou document gnostic, dar au făcut–o într–o manieră eliptică, fără a oferi nimănui informaţiile necesare pentru abordarea anticarului care îl deţinea. Câteva dintre detalii au circulat, probabil, „între prieteni", fără a depăşi însă graniţele unui cerc personal şi confidenţial. Deontologia „cooperantă" – dacă ne este permis acest termen – ar fi putut recupera documentul mult mai devreme. Aşa însă, a fost nevoie ca experţii să se deplaseze din Statele Unite în Elveţia, pentru a cumpăra o comoară despre existenta căreia nu aveau idee nici coptologii elveţieni, nici cei din alte ţări ale Europei.

Pe vremea aceea, Fundaţia Maecenas nu exista

încă, fiind fondată abia în 1994. În 1982 însă, Frieda Tchacos Nussberger, născută în Egipt şi stabilită la Zürich, unde activa în comerţul cu artă antică, îl urmărise pe Hanna şi încercările sale de a vinde codexul. Ea primise o fotografie a „paginii 5/19" din codex. Bizara numerotare se explica astfel: de la descoperirea sa şi până în 1982, codexul fusese supus atâtor manipulări agresive, încât se crease o cută adâncă, mai mult sau mai puţin orizontală, care afecta aparent toate filele. În consecinţă, fiecare pagină fusese ruptă în două: un fragment superior (cam o treime sau un sfert din înălţimea filei) şi unul inferior (restul de două treimi sau trei sferturi). Pe cel de sus se afla numărul de pagină, care mi–a permis mai târziu să aranjez fără probleme fragmentele superioare în ordine firească – lucru pe care nu l–am putut face însă cu cele inferioare. Pe aproape toate filele, fărâmiţarea unei porţiuni de unu–doi centimetri de la marginea cutei a împiedicat contactul direct dintre fragmentele superioare şi cele inferioare, producând o sumedenie de fărâmiţe de numai câţiva milimetri dimensiune. Astfel, identificarea şi îmbinarea fragmentelor corespunzătoare a devenit aproape imposibilă. În fotografia din 1982, numărul paginii era 5/19, deoarece persoana care aranjase fragmentele pentru a le fotografia alăturase – intenţionat sau nu – partea de sus a paginii 5 şi pe cea de jos a paginii 19. Douăzeci de ani mai târziu, din cauza acestor manevre,

coptologii care au început să descifreze textele codexului s–au văzut puşi în faţa altor fotografii în care apăreau fragmente greşit împerecheate: 5/13, 13/21 etc.

În urma examinării din 1983, Stephen Emmel a scris un raport din care transpar grija şi respectul cu care a tratat codexul. Conformându–se cerinţelor proprietarului, el a evitat să lucreze direct cu papirusul. Din raport reiese preocuparea sa pentru a proteja, pe cât posibil, structura fizică a codexului:

Filele şi fragmentele codexului vor trebui păstrate între plăci de sticlă. As recomanda măsuri de conservare similare cu cele utilizate la restaurarea şi conservarea documentelor de la Nag Hammadi... În ciuda fărâmiţării deja existente şi a celei care va surveni în mod inevitabil de acum şi până la conservarea adecvată a manuscrisului, estimez că va fi nevoie de circa o lună pentru reasamblarea fragmentelor componente.

Douăzeci şi doi de ani mai târziu, când a examinat codexul pentru a doua oară – după recuperarea sa, în stare precară, de Fundaţia Maecenas Emmel a mărturisit că, din câte îşi amintea, în 1983, fragmentarea nu era foarte avansată. Iată cum îl descria în raportul său anterior:

În mod cert, piesa de rezistenţă a setului de patru manuscrise este articolul numărul 2, un codex pe papirus datând aproximativ din secolul al IV–lea d. Hr., de circa 30 cm înălţime şi 15 cm lăţime, care conţine texte gnostice.

Atunci când a fost descoperit, era probabil într–o stare bună, cu o legătură din piele şi file complete, ce aveau toate cele patru margini intacte. Dar codexul a fost prost manevrat.

„A fost prost manevrat" în perioada care a urmat descoperirii sale, până la examinarea din 15 mai 1983, iar starea lui s–a deteriorat considerabil de atunci şi până în 2005. Raportul lui Emmel continuă astfel:

Doar jumătate din legătura în piele s–a păstrat (probabil coperta anterioară), iar filele au suferit unele fragmentări. Absenţa copertei posterioare şi faptul că numerotarea paginilor continuă doar până la 50 mă determină să cred că ultima jumătate a codexului lipseşte; numai o examinare aprofundată va putea confirma sau infirma această supoziţie. Textele sunt scrise într–o variantă nonstandard a dialectului sahidic… Codexul conţine cel puţin trei texte diferite: (1)

„Prima Apocalipsă a lui Iacov", deja cunoscută, deşi într–o altă versiune, din Codexul V de la Nag Hammadi (NHC V); (2) „Epistola lui Petru către Filip", cunoscută deja din NHC VIII…; şi (3) un dialog între Iisus şi ucenicii săi (în care cel puţin „Iuda"

<presupunem că Iuda Toma> este implicat), similar ca gen cu „Dialogul Mântuitorului” (NHC III) şi „Înţelepciunea lui Iisus Hristos” (NHC III şi codexul gnostic de la Berlin <PB 8502>).

Aşa cum s–a dovedit, „articolele” 1 şi 2 au fost corect identificate (deşi în ordine inversă), dar, în privinţa articolului 3, Emmel a dedus în mod greşit identitatea lui Iuda. Într–un articol publicat în 2005 (Watani Internaţional), Robinson sugerează această explicaţie: „Vânzătorul a interzis tuturor vizitatorilor să ia notiţe sau să facă fotografii, dar Emmel a încălcat ordinul. Şi–a cerut scuze şi s–a dus la toaletă, unde a notat ce au reţinut din textul în coptă ochii şi memoria sa antrenate. Mai târziu şi–a transcris notiţele într–un carnet secret.”

Episodul ne îndeamnă să ne întrebăm ce s–ar fi întâmplat dacă Emmel, printr–o stratagemă oarecare, ar fi izbutit să cerceteze codexul fie şi numai câteva minute în absenţa proprietarului sau chiar să fotografieze câteva pasaje. O examinare mai aprofundată l–ar fi determinat să–şi revizuiască raportul, astfel încât să ţină seama de informaţiile pe care nu le deţinea în iunie 1983. Aceste date suplimentare ar fi corectat „greşeala” din titlul exact al lui „Iacov” (*Iakkōbos*, nu Apocalipsa lui Iacov) şi poziţia ocupată de fascicula intitulată Epistola lui Petru către Filip, care, aşa cum o dovedeşte numerotarea paginilor, precedă textul „Iacov” în cadrul codexului.

Între 1983 şi 2001: Deteriorări accelerate

Dispunem de puţine informaţii exacte cu privire la ceea ce s–a întâmplat cu papirusul în cei şaptesprezece ani scurşi între 15 mai 1983 şi 3 aprilie 2000, data la care Frieda Tchacos Nussberger a intrat în posesia codexului. Graţie dovezilor documentare deţinute de Fundaţia Maecenas, ştim astăzi că, pe 23 martie 1984, Hanna a închiriat o casetă de valori la filiala Citibank din Hicksville, New York, şi că a păstrat–o până pe 3 aprilie 2000, când a vândut manuscrisul Friedei Nussberger. Investigaţia condusă de Herb Krosney a demonstrat că, la un moment dat, în 1984, Hanna a luat legătura cu intermediarul newyorkez Hans P. Kraus şi cu profesorul Roger Bagnall de la Universitatea Columbia, New York, oferindu–se să le vândă manuscrisul. Putem deduce că, în anii care au urmat, Hanna a înţeles că preţul solicitat de el era prea mare şi că nu va reuşi să vândă obiectele la valoarea respectivă. În toţi aceşti ani, manuscrisul a rămas închis în caseta aceea îngustă, având de suferit din cauza climei schimbătoare, dar în general umede, din suburbia newyorkeză.

Pe data de 3 aprilie 2000, Nussberger a dus codexul la Biblioteca Beinecke de la Universitatea Yale, pentru a fi examinat, lăsându–l acolo timp de câteva luni. Specialiştii au avut acces la el pentru

a–l examina cât de cât şi a vedea mai bine ce conţine. În acest răstimp, Bentley Layton a reuşit să identifice a treia fasciculă din codex ca fiind Evanghelia după Iuda (Iscarioteanul). Totuşi, în august 2000, Universitatea Yale a anunţat că nu doreşte să achiziţioneze codexul.

Pe 9 septembrie, acelaşi an, Nussberger l–a vândut unui anticar american pe nume Bruce Ferrini, despre care s–a spus că l–ar fi congelat – un proces care l–a deteriorat catastrofal. După şederea timp de mulţi ani în umezeala verilor americane, congelarea a dus, se pare, la distrugerea parţială a sevei care menţinea laolaltă fibrele de papirus, fragilizându–le accentuat li deci predispunându–le la fărâmiţare; astfel, codexul a devenit cel mai fragil document pe care l–au văzut vreodată papirologii, fapt care constituie un veritabil coşmar pentru orice restaurator. În plus, din cauza congelării, apa din fibre a migrat spre suprafaţa papirusului, de unde s–a evaporat, ducând cu ea mici cantităţi de pigment din interior; în consecinţă, multe pagini ale papirusului s–au înnegrit şi scrisul a devenit extrem de dificil de descifrat.

Neputând să–şi respecte obligaţiile financiare faţă de Frieda Nussberger, anticarul s–a angajat să înapoieze toate fragmentele codexului aflate în posesia lui, împreună cu orice fotografii sau copii pe care le–ar fi făcut. Evenimentele ulterioare au demonstrat însă că, după ce i–a predat materialele

Friedei Nussberger, Ferrini deţinea încă mai multe fragmente de pagini, pe unele dintre acestea vânzându–le altcuiva. Mai mult decât atât, avea şi numeroase fotografii, pe care i le–a oferit coptologului Charles W. Hedrick.

În acea perioadă, avocatul elveţian care o ajuta pe Frieda Nussberger să recupereze manuscrisele de la Ferrini a propus ca manuscrisul să fie achiziţionat de Fundaţia Maecenas pentru Artă Antică din Basel. Nussberger a acceptat imediat şi codexul a fost adus oficial în Elveţia pe data de 19 februarie 2001, în numele Fundaţiei.

Conform obiectivelor sale, Fundaţia dorea ca manuscrisul să nu mai fie supus considerabilelor riscuri implicate de circulaţia sa pe piaţă şi intenţiona ca acesta să fie restaurat, conservat şi publicat, pentru a fi în cele din urmă donat unei instituţii de resort din Egipt – ţara sa de origine. Autorităţile egiptene au acceptat promisa donaţie şi au desemnat Muzeul Copt din Cairo pentru a găzdui codexul. Acestea sunt circumstanţele care au dus la întâlnirea din data de 24 iulie 2001.

Miraculoasa înviere: Diagnosticul şi primele măsuri

La începutul lunii iulie 2001, destinul (dacă mi se permite folosirea acestui termen) a intervenit în mod neaşteptat, iniţiind procesul care avea să transforme „cazul disperat” al Codexului Tchacos

– aflat pe moarte după o îndelungată agonie – într–un „caz fericit”, în ciuda deteriorărilor suferite, unele dintre ele ireversibile. „Bolnavul” promitea să aibă un viitor glorios, aşa cum menţionase Stephen Emmel în raportul din 1 iunie 1983: „Vă rog insistent să achiziţionaţi acest codex gnostic. Are o extraordinară valoare academică, perfect comparabilă cu aceea a textelor de la Nag Hammadi.” În urma unui şir de uimitoare coincidenţe, am fost contactat de Fundaţia Maecenas. A urmat o întrevedere la Zürich, pe data de 24 iulie. Ceea ce mi s–a spus despre codexul pe papirus mi–a stârnit curiozitatea şi am cerut permisiunea să–l văd mai întâi, dar am făcut şi o propunere: dacă examinarea misteriosului obiect avea să aibă rezultate pozitive, voi putea să recomand Fundaţiei cele mai eficiente proceduri de urmat. Am sugerat de asemenea ca, dacă textele scrise pe papirus se vor dovedi suficient de interesante, să le pregătesc eu pentru publicare. Manuscrisul urma să fie meticulos restaurat şi unificat. Acest lucru nu avea să fie uşor dacă – luând în calcul cea mai sumbră ipoteză – papirusul era în pragul dezintegrării. Apoi, fiecare filă a codexului urma să fie plasată sub sticlă pentru a fi fotografiată, deoarece o parte esenţială a pregătirii pentru publicare trebuia efectuată pe baza unor fotografii de o calitate excepţională, astfel încât originalul să fie cât mai puţin solicitat. Cu toate acestea, proiectul era unul incitant,

provocator, capabil să stârnească entuziasm, menţinând însă anumite standarde stricte. La finalul acestui proces şi în conformitate cu principiile sale, Fundaţia Maecenas avea să returneze Egiptului un manuscris demn de cultura sa antică, un obiect îngrijit cu toată atenţia necesară, complet restaurat şi corect publicat. Această procedură putea fi considerată un model de colaborare între Fundaţie şi ţara în cauză.

Ar fi nedrept să trecem rapid peste uriaşa recunoaştere pe care comunitatea ştiinţifică o datorează Fundaţiei Maecenas pentru restaurarea papirusului, activitatea de fotografiere şi crearea condiţiilor necesare pentru publicarea textelor cuprinse în codex. Dacă acest manuscris, anterior fără noroc, a renăscut azi din veritabila gaură neagră căreia părea că–i este destinat, împreună cu bogăţia sa culturală necunoscută până acum, miracolul – şi termenul nu este deloc exagerat – se datorează exemplarei perseverenţe de care Fundaţia Maecenas a dat dovadă în acest caz.

Dar să ne întoarcem la evenimentele din ziua de 24 iulie 2001. În seara aceea am văzut codexul pentru prima dată. Mă aşteptam la o surpriză şi n–am fost dezamăgit. Când mi l–au arătat, era îngrămădit pe fundul unei cutii de carton – rămăşiţele unui antic codex pe papirus, datând poate din prima jumătate a secolului al patrulea. Dintr–o primă examinare superficială a textului,

mi–am dat seama că era scris într–un dialect sahidic regional al limbii copte, marcat de influenţe dialectale ce aminteau de un dialect local din Egiptul de Mijloc. Acest lucru concorda cu ceea ce mi se spusese despre locul în care fusese descoperit: regiunea Al Minya. Această primă privire asupra manuscrisului mi–a mai potolit curiozitatea, dar a constituit totodată o experienţă electrizantă, invitându–mă să intuiesc ce se afla în grădina secretă a respectivelor texte. Dulce încântare, într–adevăr, profund incitantă, însă urmată de un soc violent. În cursul îndelungatei mele cariere, am avut în faţa ochilor numeroase documente copte sau greceşti pe papirus, unele grav „bolnave", dar niciunul atât de deteriorat ca acesta. În multe locuri, papirusul era atât de înnegrit, încât devenise practic ilizibil. În plus, papirusul devenise atât de fragil, încât nu mai suporta nici cea mai blândă atingere; aproape orice contact risca să–l dezintegreze. Era, aparent, un caz lipsit de speranţă.

După cel dintâi soc însă, atracţia exercitată de codex a devenit practic irezistibilă atunci când am descoperit unul dintre colofoane <*colofon – un înscris, de obicei la sfârşitul unei cărţi, cuprinzând detalii despre titlul şi autorul lucrării* (*n. trad.*)> , astfel poziţionat încât părea a se afla pe ultima pagină, identificând un text considerat definitiv pierdut: *peuaggelion nioudas,* Evanghelia după Iuda. Acest lucru justifica măcar o testare

incipientă, iar dacă evaluam posibilul succes al proiectului, nu mi se părea complet lipsit de speranţă. Pe fundul cutiei în care era aşezat, cu filele sale fragile şi destrămate, codexul părea să fi trecut printr–o maşină de tocat. Deşi în mare proporţie partea de mijloc a filelor se fărâmiţase în circa zece fragmente, puteam spera că toate se află în cutie. Scoţându–le cu precauţie, deranjându–le cât mai puţin posibil şi apoi restaurându–le şi consolidându–le cumva, poate că aveam să reuşesc, cu multă răbdare şi noroc, să le reunesc, reconstituind astfel unele segmente ale filelor dezmembrate. Un alt motiv de optimism moderat era acela că marginea de sus a paginilor părea puţin afectată, oferind deci speranţe pentru o paginare continuă. Acest lucru avea să–mi permită să aranjez în ordine corectă filele ce conţineau cuvinte străvechi, încă nedescifrate, aparţinând unei evanghelii cu totul noi. Deţinătorii codexului au acceptat acest verdict preliminar şi s–au oferit, cu generozitate, să se ocupe de cheltuielile iniţiale.

Prima măsură de restaurare care trebuia luată fără întârziere era plasarea sub sticlă a tuturor filelor, una câte una, incluzând şi fragmentele incomplete. Segmente importante ale cotorului lipseau şi, cu excepţia câtorva porţiuni din mijloc, filele nu mai erau ataşate unele de altele. După protejarea lor prin această metodă, puteam potrivi paginile cu mai multă uşurinţă şi cu riscuri

reduse, le puteam apoi fotografia, pentru a citi textul treptat, în ideea de a–l traduce integral. Această muncă meticuloasă a început imediat. Trebuie să subliniez aici talentul şi dexteritatea de care a dat dovadă, în această operaţiune de o delicateţe şi o dificultate duse la extrem, Florence Darbre, director al Atelierului de Restaurare (Nyon), căreia i s–a încredinţat această misiune. Degetele ei de magician au făcut posibil ceea ce, la prima vedere, păruse sortit eşecului.

Esenţială de asemenea în structurarea, transcrierea, traducerea şi comentarea ulterioară a textului a fost activitatea excelentă depusă, în toate etapele procesului, de fotograful Christian Poite din Geneva. Calitatea imaginilor realizate de el a constituit un ajutor inestimabil în strădania noastră de a identifica termenii abia lizibili, adesea neclari din cauza stării dezastruoase a papirusului. Astfel, munca noastră, caracterizată de precizie şi tenacitate, ne–a oferit curând primele roade.

Apoi, în 2004, am reuşit să obţin colaborarea unui excelent profesionist în persoana coptologului Gregor Wurst. Graţie delicatei munci de restaurare, investigaţiei şi evaluării noastre, s–a putut confirma ceea ce observatorii de dinainte de 2001 bănuiseră doar, şi anume că documentul cuprindea patru texte. Cel de–al patrulea (numit Cartea lui Allogenes) ne–a parvenit mie şi colaboratorului meu, Gregor Wurst, abia în cursul

anului 2004. Primiserăm însă mai de mult indicii referitoare la existenţa sa: o porţiune considerabilă rămasă de la paginarea codexului fusese păstrată, iar această observaţie preliminară a născut mai întâi speranţe mari, deoarece numărul filelor relativ bine conservate părea a atinge şi chiar a depăşi puţin cifra de treizeci. Curând însă, speranţele ni s–au spulberat.

Pe măsură ce examinarea documentului progresa, a devenit evident că, înainte de a fi achiziţionat de Fundaţia Maecenas, codexul suferise – probabil în mâinile unora dintre anticarii care îl deţinuseră – diverse tratamente imprudente şi neglijente, care de multe ori au împins cercetarea ştiinţifică pe o pistă greşită.

Restaurarea şi Reconstituirea

Codexul Tchacos suferise de pe urma unor mâini mai degrabă nerăbdătoare decât atente faţă de fragilitatea sa. Nu e greu să ne imaginăm un ochi lacom, nesăţios să vadă cât mai mult din textul conţinut în greu penetrabila masă formată de teancul foilor de papirus. Din păcate, toate filele manuscrisului fuseseră rupte la (circa) două treimi din înălţime, pe linia cutei amintite anterior. Astfel, fiecare pagină era împărţită în două fragmente cu suprafeţe inegale. Pe cele superioare se aflau înscrise numărul paginii şi foarte puţin text. Fragmentele inferioare nu erau, firește,

numerotate, dar aveau un alt avantaj: un volum relativ bogat de text coerent. Tratamentul agresiv la care fusese supus manuscrisul a accentuat dificultatea de a identifica şi aşeza în poziţie corectă majoritatea fragmentelor inferioare, fiindcă, pe de o parte, nu mai exista niciun contact între ele şi cele superioare şi, pe de alta, fiindcă nici nu se mai aflau ele însele în ordinea corectă.

Oare ce se întâmplase? m–am întrebat. Filele codexului fuseseră rupte, amestecate, furate – de cine? Din ce motiv? Mi se părea imposibil şi de–a dreptul scandalos să mă gândesc că nişte cercetători procedaseră astfel, în ciuda oricăror considerente etice, doar dintr–o grabă nesocotită de a afla, înaintea unor ipotetici competitori, conţinutul acestui document încă necunoscut.

Un negustor de antichităţi, pe de altă parte, putea avea alte priorităţi şi interese. Firește, nici acesta nu ar fi dorit să rişte deteriorarea gravă a unui obiect pentru care spera să obţină un preţ bun şi nici n–ar fi permis unui fotograf să–l deterioreze. Dar e ştiut că „nu poţi să faci omletă dacă nu spargi ouăle” şi probabil că i–ar fi fost dificil să convingă un potenţial cumpărător (mai cu seamă dacă preţul cerut era ridicat) fără să–i ofere fotografii ale unor porţiuni de text (colofoane sau titluri caligrafiate într–o manieră sugestivă), pentru a–i stimula curiozitatea. Chiar şi în cazul în care ar exista unii cercetători dispuşi să participe la o asemenea operaţiune, puţini ar risca

deteriorarea manuscrisului în speranţa creşterii preţului de vânzare, înainte de planificarea unei analize atente şi metodice a textului. Efectele acestei interferenţe au fost corectate, în prima jumătate a codexului, prin analizarea fragmentelor superioare şi inferioare, ce conţineau Epistola lui Petru către Filip şi „Iacov", pentru care există în documentele de la Nag Hammadi suficiente texte paralele, astfel încât să permită identificarea şi îmbinarea lor. Din păcate, în lipsa unui text paralel, ordinea fragmentelor inferioare din Evanghelia după Iuda n–a putut fi stabilită la fel de sigur. Certitudine în acest sens ne–a oferit doar calitatea fibrelor de papirus, deşi uneori am putut folosi şi argumentul narativ negativ, atunci când începutul textului de pe fragmentele inferioare nu putea fi, în niciun caz, continuarea celui din porţiunea superioară.

Totul lasă impresia că filele codexului au fost amestecate între ele pentru a–i mări atractivitatea comercială, complicând la maximum misiunea cercetătorului. Documentul pare a fi fost amplu reorganizat, poate pentru a–l face mai interesant la nivel superficial şi a incita curiozitatea unui potenţial cumpărător.

În mod satisfăcător, „teancul" de aproximativ treizeci de file părea să se încheie cu titlul final (pe atunci, titlurile apăreau, de obicei, la sfârşit): „Evanghelia după Iuda". Simetric, ar fi putut avea un titlu şi în partea de început a teancului, fapt

care ar explica de ce sfârşitul Epistolei lui Petru către Filip, unde se afla titlul – partea inferioară a paginii 9 –, a ajuns să fie plasat sub fragmentul superior al paginii 1, pagina de început a Epistolei lui Petru către Filip. Această intervenţie în codex a creat în mod artificial un „rezumat" atât de comprimat al fasciculei, încât ne–a indus în eroare la început, până când am remarcat că paginile nu erau dispuse în ordine.

Am observat că, în urma tuturor acestor restructurări, aparent arbitrare, un promotor avea în posesia sa un număr substanţial de fragmente inferioare din Epistola lui Petru către Filip, unele din „Iacov" şi din Evanghelia după Iuda, plus câteva fragmente superioare din care, în urma deteriorărilor, lipsea numărul paginii; aceste resturi fuseseră adunate într–un mic pachet suplimentar, destinat vânzării. Pachetului i se mărise atractivitatea, aşezându–se pe prima poziţie fila 29/30, care lipsea din textul pe care îl aveam noi. O asemenea pagină (colofon) apăruse în mod misterios în catalogul unei expoziţii religioase itinerante din Statele Unite ale Americii, respectiv o pagină care ar fi trebuit să poarte numărul [30] şi care conţinea titlul final „Iacov" (scurtat faţă de „fratele" său din Codexul V de la Nag Hammadi; aici titlul este, simplu, „Iacov", nu „Apocalipsa lui Iacov"). Interpretarea acestor restructurări evidente rămâne, desigur, în domeniul suspiciunilor, dar, dacă ele au darul de

a–i şoca pe cumpărătorii fragmentelor lipsă, poate că vom izbuti să recuperăm acele porţiuni de care nu dispunem acum, pentru a reda codexului caracterul său complet.

Anunţul de la Paris

Cu permisiunea explicită a Fundaţiei Maecenas, pe data de 1 iulie 2004, la cel de–al optulea congres al Asociaţiei Internaţionale pentru Studii Copte, desfăşurat la Paris, am anunţat descoperirea pentru prima dată a unui exemplar (în coptă) din „celebra Evanghelie după Iuda" (menţionată de Sf. Irineu în tratatul său, *Împotriva ereziilor*, în jurul anului 180, dar pierdută de atunci). Înainte de sfârşitul lui 2006 urmează să fie publicată ediţia princeps a tuturor textelor din Codex Tchacos, care va cuprinde fotografii color în mărime naturală, de cea mai bună calitate, ale tuturor paginilor codexului. La acestea se vor adăuga reproducerile, de asemenea color, ale acelor fragmente de papirus (din păcate numeroase) care, în intervalul rezonabil alocat de Fundaţia Maecenas pentru a evita amânarea exagerată a publicării textului deja lizibil, nu au putut fi încă plasate în cadrul codexului. Identificarea exactă şi poziţionarea lor în locul pe care l–au ocupat iniţial vor necesita substanţiale eforturi suplimentare. Astfel însă, identificate sau nu, absolut toate piesele din acest preţios codex

vor fi incluse în ediţia princeps. Fragmentele la care ne–am referit, excepţionale graţie autenticităţii lor, vor rămâne în această stare de „conservare fotografică” pentru ca, încetul cu încetul, să fie identificate, în deceniile următoare, de specialişti iscusiţi şi entuziaşti. De asemenea, generaţiile următoare vor dispune de tehnici şi metode de lucru mai eficiente decât cele de astăzi.

Unul dintre procedeele utilizate pentru identificarea fragmentelor rămase este decuparea meticuloasă, cu o răbdare extremă, a fotografiilor color ale originalelor. În această muncă s–au implicat în mod voluntar Mireille Mathys, Serenella Meister şi Bettina Roberty. Pentru această participare a lor la renaşterea Codexului Tchacos, celor trei li se cuvine deplina recunoaştere din partea cercetătorilor care, de acum înainte, au acces la textul respectiv. Mulţumim tuturor persoanelor care ne–au ajutat cu generozitate în activitatea noastră şi pe care nu le–am menţionat pe pagina de titlu, dar nu putem omite numele lui Michel Kasser, care a contribuit la soluţionarea diverselor probleme ridicate de descifrarea unor documente fotografice dificile şi care a alcătuit versiunea în limba engleză a comentariilor redactate iniţial în franceză.

După anunţul în faţa participanţilor la lucrările congresului, am aşteptat reacţii din partea publicului, dar o singură persoană, James Robinson, şi–a exprimat dorinţa de a vorbi. Unul

dintre cei mai eficienţi organizatori de echipe de lucru în domeniul studiilor gnostice, Robinson, m–a atenţionat în mod public să cercetez existenţa unor fotografii ale codexului care au circulat în Statele Unite ale Americii în ultimii douăzeci de ani şi care ar putea conţine unele porţiuni de text încă neaflate în posesia Fundaţiei Maecenas. Această atenţionare publică a avut slabe efecte la Paris, majoritatea experţilor americani şi canadieni pe care i–am întâlnit acolo declarând că nu aveau cunoştinţă despre o asemenea situaţie.

Dar câteva luni mai târziu, în decembrie 2004, un alt coptolog american implicat în cercetarea şi publicarea textelor gnostice, Charles Hedrick, mi–a trimis transcrierea şi traducerea fragmentelor inferioare ale paginilor 40 şi 54–62 din codex. Paragrafele respective fuseseră publicate în acelaşi timp pe internet. Hedrick realizase transcrierile pe baza fotografiilor pe care le primise. Nu mi–a dezvăluit sursa şi nici data la care intrase în posesia fotografiilor, dar documentele publicate aveau, în colţul din dreapta sus al paginilor, următoarea identificare scrisă de mână: „Transcriere – traducere – Evanghelia după Iuda – 9 sept. 2001 – ... – fotografii Bruce Ferrini". Acest lucru demonstra că anticarul american încălcase convenţia încheiată în februarie 2001 cu Frieda Tchacos Nussberger şi nu–i înmânase acesteia toate fotografiile şi documentele referitoare la codex pe care le deţinea. În plus, faptul sugera că,

fără a ţine seama de prudenţa profesională, el sau altcineva care a avut acces la manuscris l–a deschis forţat în mai multe locuri, pentru a fotografia „zece pagini bune”, ceea ce n–a făcut decât să accelereze fragmentarea documentului. Câte ore au fost astfel pierdute pentru a remedia (sau, de cele mai multe ori, pentru tentativa de a remedia) nişte deteriorări care n–ar fi trebuit de fapt să survină! Cartea lui Herb Krosney oferă o relatare detaliată a suferinţelor prin care a trecut codexul.

Deşi incomplet, textul Evangheliei după Iuda pe care îl prezentăm în această carte le oferă tuturor celor interesaţi un mesaj în general coerent, în ciuda lacunelor cauzate de tratamentul defectuos suferit de codex. Documentul poartă urmele ignoranţei unora dintre contemporanii noştri. Pierderea materială suferită este estimată la circa 10 sau 15 procente; mesajul său a supravieţuit însă în mare parte intact. Gratie unei combinaţii de noroc şi acte de bunăvoinţă ale unora şi în ciuda evidentelor încălcări ale eticii profesionale, dispunem astfel azi de o imagine relativ clară a „evangheliei” sau „relatării” făcute cu mult timp în urmă de o voce care fusese pierdută pentru literatura de gen a lumii. Înţelesul ei nu este totdeauna evident în epoca noastră marcată de materialism, prin care sufletul uman încearcă să croiască o cale a speranţei. Totuşi, un document nepreţuit, aproape pierdut, a fost regăsit şi, în

sfârşit, salvat.

Avem astfel motive să râdem, aşa cum face şi Iisus în această creaţie literară de un tip cu totul aparte. Zâmbim citind dialogurile instructive ale „Învăţătorului" (Rabi) cu ucenicii săi mărginiţi spiritual şi cu cel mai dăruit dintre ei, eroul acestei „evanghelii" – Iuda neînţelesul, oricare ar fi slăbiciunile lui. Avem, de asemenea, motive să zâmbim, nu să plângem, în faţa unui mesaj pe care îl credeam pierdut şi care a renăscut astăzi în mod miraculos.

Creştinismul la răscruce:
Evanghelia după Iuda – o altă perspectivă

Bart D. Ehrman

Nu se întâmplă în fiecare zi ca o descoperire biblică să zguduie lumea ştiinţifică şi publicul larg în egală măsură, ocupând prima pagină a ziarelor din Europa şi America deopotrivă. Ultimul soc de acest gen s–a produs cu mai bine de o generaţie în urmă. Manuscrisele de la Marea Moartă au fost descoperite în 1947, dar şi astăzi ele continuă să fie subiect de dezbateri în presă şi încă deţin un rol în imaginaţia populară. Documentele sunt amintite pe larg – ca să dăm doar un exemplu cunoscut – în romanul *Codul lui Da Vinci* al lui

Dan Brown. În realitate, ceea ce susţine Brown despre Manuscrisele de la Marea Moartă este incorect: textele nu conţin nicio evanghelie privitoare la Iisus şi nicio referire la creştinismul timpuriu ori la fondatorul său. Sunt documente iudaice, importante deoarece au revoluţionat ideile noastre cu privire la iudaism în anii săi de structurare, ani care au marcat totodată naşterea creştinismului.

Un loc chiar mai semnificativ îl ocupă în romanul lui Dan Brown alte manuscrise, descoperite cu numai un an şi jumătate înaintea celor de la Marea Moartă – texte care îl menţionează pe Iisus şi care sunt relevante pentru imaginea noastră asupra începuturilor creştinismului. Mă refer la scrierile gnostice descoperite lângă Nag Hammadi, în Egipt, în decembrie 1945, de un grup de agricultori analfabeţi care săpau pentru îngrăşăminte. Ascunse într–un vas îngropat în apropierea unei stânci de pe faţa unui versant, scrierile cuprind o serie de evanghelii necunoscute anterior – cărţi în care se consideră că sunt consemnate învăţăturile lui Iisus însuşi, în termeni diferiţi însă de cei din Noul Testament. Unele dintre aceste evanghelii sunt anonime, inclusiv aceea intitulată Evanghelia Adevărului. Altele ar fi fost scrise de cei mai apropiaţi adepţi ai lui Iisus; printre ele se numără Evanghelia după Filip şi, mai cu seamă, Evanghelia după Toma, care constă în 114

aserţiuni ale lui Iisus, multe dintre ele necunoscute anterior.

Probabil că Evanghelia după Toma este cea mai surprinzătoare descoperire referitoare la creştinismul timpuriu făcută în epoca modernă. Acum însă, o altă evanghelie a ieşit la lumină, una care rivalizează cu cea a lui Toma din punctul de vedere al conţinutului. Iar ea are o strânsă legătură cu unul dintre cei mai apropiaţi ucenici ai lui Iisus şi cuprinde învăţături definitiv eliminate din textele care au ajuns să constituie canonul Noului Testament. De data aceasta însă, nu este vorba despre un ucenic cunoscut pentru profunda sa loialitate faţă de Iisus; dimpotrivă, este cel considerat a fi duşmanul său de moarte, prototipul trădătorului, Iuda Iscarioteanul. De secole, au existat zvonuri privind existenţa unei asemenea evanghelii, dar până de curând nimeni n–a ştiut ce anume conţine ea. Regăsirea sa este una dintre marile descoperiri datând din perioada creştinismului timpuriu şi totodată, fără îndoială, cea mai importantă realizare arheologică din ultimii şaizeci de ani.

Diversele artefacte scoase la iveală după descoperirea manuscriselor de la Nag Hammadi, în 1945, au fost de interes aproape exclusiv pentru specialiştii care doreau să afle mai multe despre anii de început ai creştinismului. Evanghelia după Iuda, pe de altă parte, este fascinantă deopotrivă pentru publicul larg, deoarece în centrul ei se află

un personaj bine cunoscut, intens denigrat, subiectul unor ample speculaţii. Numeroase sunt întrebările care au circulat în decursul secolelor cu privire la Iuda, atât în rândul specialiştilor, cât şi al oamenilor simpli, în general; mărturie stau producţii teatrale şi cinematografice, precum *Jesus Christ Superstar* şi *The Last Temptation of Christ.*

Nou–descoperita evanghelie va stârni însă senzaţie prin faptul că îl înfăţişează pe Iuda într–un mod cu totul diferit de ceea ce ştiam noi până acum. Aici el nu mai este discipolul corupt, ticălos, inspirat de diavol, care îşi trădează învăţătorul, predându–l în mâinile duşmanilor. Dimpotrivă, e cel mai apropiat confrate şi prieten al lui Iisus, cel care îl înţelege mai bine decât oricine altcineva şi care îl dă pe mâinile autorităţilor fiindcă aşa *a vrut* Iisus. Prin acest act, Iuda i–a făcut cel mai mare serviciu imaginabil. În conformitate cu această evanghelie, Iisus voia să se elibereze din lumea aceasta materială, aflată în antiteză cu Dumnezeu, şi să revină la căminul său ceresc.

Evanghelia după Iuda oferă o viziune asupra lui Dumnezeu, a lumii, a lui Iisus, a mântuirii şi a existenţei umane, ca să nu–l mai menţionăm pe Iuda însuşi, cu totul diferită de ceea ce reliefează tradiţia şi canonul creştin. Astfel, ne deschide o perspectivă nouă referitoare la Iisus şi la religia pe care el a fondat–o.

Cunoştinţele noastre anterioare despre Evanghelie

Majoritatea oamenilor cunosc astăzi patru şi numai patru relatări ale vieţii şi morţii lui Iisus – pe cele atribuite lui Matei, Marcu, Luca şi Ioan – cele patru Evanghelii cuprinse în Noul Testament. Din ce în ce mai multe persoane, chiar şi în afara cercurilor de specialitate, află că numeroase alte evanghelii au fost scrise în primele secole de existenţă a Bisericii creştine. Cele mai multe dintre ele au fost distruse la un moment dat, fiind considerate eretice – adică propovăduind „idei greşite" –, ori s–au pierdut în vechime, din lipsa interesului pentru ele. Astăzi nu mai putem vorbi însă despre o lipsă de interes pentru aceste evanghelii; descoperirea lor şi a mesajului pe care ele îl poartă a devenit o veritabilă obsesie pentru numeroşi cercetători.

Nu ştim cu exactitate câte evanghelii au fost scrise în primii circa două sute de ani ai creştinismului. Cele patru din Noul Testament sunt cele mai vechi care au supravieţuit. Multe însă au fost scrise la scurt timp după acestea, inclusiv evangheliile după Toma şi Filip, pe care le–am menţionat anterior, Evanghelia Mariei – Maria Magdalena –, care a fost descoperită în 1896, însă abia recent a început să stârnească un interes deosebit, iar acum Evanghelia după Iuda.

Nu ştim cu certitudine când a fost scris acest

text. Exemplarul aflat în posesia noastră pare să dateze de la sfârşitul secolului al treilea – în jurul anului 280 (deci cam la 250 de ani după moartea lui Iisus). Acest lucru nu ne oferă însă informaţii cu privire la data la care a fost redactat textul iniţial. În cazul Evangheliei după Marcu, de pildă, nu ne–a parvenit niciun exemplar dinainte de secolul al treilea, dar textul original al acesteia – probabil prima dintre Evangheliile canonice în ordine cronologică – a fost redactat, aproape cu certitudine, în jurul anului 65 sau 70. Toate exemplarele mai vechi de secolul al treilea s–au pierdut sau au fost distruse. La fel s–a întâmplat şi cu exemplarele anterioare din Evanghelia după Iuda.

Ştim că această evanghelie a fost scrisă cu cel puţin un secol înaintea exemplarului nostru din secolul al treilea sau al patrulea, fiindcă este menţionată de unul dintre principalii cronicari ai Bisericii creştine timpurii: Irineu, episcop de Lugdunum, în Galia (Lyon, în Franţa de astăzi), care şi–a scris tratatele în jurul anului 180. Irineu este unul dintre primii şi cei mai bine cunoscuţi ereziologi (combatanţi împotriva ereziilor) de la începuturile creştinismului. El a scris un tratat în cinci volume în care îi ataca pe „eretici” (cei care aderau la doctrine greşite) şi susţinea un punct de vedere pe care el îl considera a fi „ortodox” (adică aparţinător dreptei credinţe). În cuprinsul tratatului, Irineu citează o serie de grupări eretice,

le analizează opiniile eretice şi le atacă scrierile de asemenea eretice. Una dintre lucrările nelegiuite pe care le menţionează este Evanghelia după Iuda.

După părerea lui Irineu, cei mai periculoşi la adresa creştinismului ortodox erau gnosticii. Pentru a înţelege mai bine ce susţine Irineu cu privire la Evanghelia după Iuda, este necesar să vedem mai întâi ce anume afirmau religiile gnostice şi de ce una dintre acestea îl considera pe Iuda un mare erou al credinţei, nicidecum un duşman al lui Iisus.

Înainte de descoperirea scrierilor gnostice de la Nag Hammadi, în 1945, tratatul lui Irineu constituia una dintre principalele surse de informaţii referitoare la diversele grupări gnostice existente în secolul al doilea. După momentul 1945, specialiştii au început să se întrebe dacă Irineu ştia într–adevăr despre ce vorbeşte sau dacă prezenta în mod corect opiniile părţii „adverse". Motivul? Perspectiva religioasă pe care o oferă documentele de la Nag Hammadi diferă în unele puncte esenţiale de afirmaţiile defăimătoare ale lui Irineu. Dar citindu–i tratatul cu discernământ şi luând în considerare manuscrisele nou–descoperite – care au fost, la urma urmei, scrise de gnostici pentru gnostici –, putem înţelege mai bine principiile diverselor credinţe gnostice.

Trebuie să precizez de la bun început că au existat multe credinţe gnostice şi că între ele erau numeroase deosebiri, deopotrivă mici şi mari. Atât

de amplă era diversitatea lor, încât unii Specialişti au insistat că nici nu ar trebui să mai utilizăm termenul „gnosticism”, fiindcă nu este suficient de cuprinzător încât să acopere larga varietate religioasă ce caracteriza grupările aşa–numite gnostice.

Eu consider că acest lucru ar fi o exagerare şi că este perfect normal să vorbim despre gnosticism, la fel cum e firesc să vorbim despre iudaism sau creştinism, chiar dacă între curentele din cadrul acestor două mari religii există azi deosebiri uriaşe. Pentru tipul aparte de gnosticism reprezentat de Evanghelia după Iuda recomand excelentul eseu scris de Marvin Meyer şi publicat în această carte, în care autorul analizează evanghelia din perspectiva sectei gnosticilor setieni. Deocamdată însă, permiteţi–mi mie să explic, în termeni generali, ce anume aveau în comun diversele secte gnostice şi de ce autori ortodocşi ca Irineu le considerau atât de periculoase.

Termenul „gnosticism” provine din grecescul *gnōsis,* care înseamnă cunoaştere. Prin urmare, gnosticii sunt cei care „deţin cunoaşterea”. Dar ce fel de cunoaştere? A secretelor care pot mântui. Pentru gnostici, un om este mântuit nu fiindcă are credinţă în Hristos sau face fapte bune, ci pentru că ştie adevărul – adevărul despre lumea în care trăim, despre adevăratul Dumnezeu şi, mai cu seamă, despre cine suntem noi înşine. Cu alte

cuvinte, este vorba despre cunoaşterea de sine: de unde am venit, cum am ajuns aici şi cum ne putem întoarce la casa noastră cerească. În conformitate cu majoritatea gnosticilor, lumea aceasta materială *nu* este casa noastră adevărată. Suntem de fapt captivi aici, închişi în trupurile noastre carnale, şi trebuie să învăţăm cum ne putem elibera. Pentru acei gnostici care erau deopotrivă creştini (fiindcă mulţi dintre ei nu erau), Hristos este cel care ne aduce de sus această cunoaştere secretă. El dezvăluie discipolilor săi apropiaţi adevărul, iar acest adevăr îi poate elibera.

Creştinismul tradiţional susţine, desigur, că lumea în care trăim este creaţia cea bună a unicului Dumnezeu adevărat. Gnosticii aveau însă o altă părere. Conform ideilor unui mare număr de grupări gnostice, dumnezeul care a creat această lume nu este unicul dumnezeu şi nici măcar cea mai puternică divinitate sau cea atotştiutoare. Dimpotrivă, este un zeu inferior şi adesea ignorant. Fiindcă, la urma urmei, cum e posibil să priveşti la această lume şi să susţii că e bună? Văzând dezastrele din jurul lor – cutremure, furtuni, inundaţii, foamete, secetă, molime, suferinţă –, gnosticii au decis că lumea nu e deloc bună. Dar – susţineau ei – nu poţi da vina pe Dumnezeu pentru acest lucru. Nu, lumea în care trăim e un dezastru cosmic, iar mântuirea le este dată numai celor care învaţă cum anume să

scape din capcanele ei materiale.

Unii gânditori gnostici explicau existenţa acestei lumi păcătoase, materiale, prin dezvoltarea unor complicate mituri ale creaţiei. În conformitate cu ele, fiinţa divină supremă e total izolată de această lume prin faptul că este, de fapt, spirit absolut, lipsit de orice aspect sau calitate materială. Această fiinţă divină a generat numeroase vlăstare, numite eoni, care – asemenea ei înseşi – sunt entităţi spirituale. Iniţial, acest tărâm divin, locuit numai de Dumnezeu şi de eonii săi, era tot ce exista. Dar, la un moment dat, s–a produs o catastrofă cosmică, în urma căreia unul dintre eoni a căzut de pe tărâmul divin, iniţiind astfel crearea altor fiinţe divine, care au prins viaţă în afara sferei divine. Aceste fiinţe divine inferioare au creat lumea noastră materială, făurind–o astfel încât scânteile de divinitate pe care le capturaseră să fie plasate şi închise în trupuri umane. Cu alte cuvinte, unii oameni au în ei înşişi, înlăuntrul lor, un element divin; ei nu au suflet muritor, ci etern, temporar captiv pe acest tărâm mizerabil şi imprevizibil al materiei. Sufletele lor trebuie să se elibereze, pentru a se întoarce pe tărâmul divin din care provin.

Miturile diferă sensibil, din multe puncte de vedere, de la o grupare gnostică la alta. Pentru cititorul modern, ele par adesea bizare şi derutante, dar ideea lor centrală este limpede: lumea aceasta nu e creaţia unicului Dumnezeu

adevărat. Zeul care a făurit–o – Dumnezeul din Vechiul Testament – este o divinitate inferioară, secundară, nicidecum Dumnezeul suprem, care trebuie venerat. Dimpotrivă, el trebuie evitat, iar acest lucru e posibil aflând adevărul despre tărâmul divin, despre lumea noastră materială ticăloşită, despre faptul că suntem prizonierii ei şi despre modalităţile prin care putem scăpa din ea.

Trebuie să subliniez că nu oricine are posibilitatea de a scăpa, fiindcă numai unii oamenii au în ei scânteia aceea de divinitate; ceilalţi sunt creaţia zeului inferior al acestei lumi. Ei, la fel ca toate celelalte fiinţe de aici (câini, ţestoase, ţânţari etc.), vor muri şi astfel povestea lor se va sfârşi. Unii dintre noi suntem însă divinităţi captive. Şi trebuie să învăţăm cum să ne întoarcem la casa noastră din ceruri.

Dar cum putem dobândi cunoaşterea secretă necesară pentru a ne mântui? Evident, n–o putem face privind la lumea din jur şi încercând să înţelegem singuri. Studiind această lume, nu reuşim să cunoaştem decât creaţia materială a unei zeităţi inferioare, care nu este adevăratul Dumnezeu. Dimpotrivă, avem nevoie de o revelaţie oferită nouă din ceruri, prin intermediul unui emisar al tărâmului spiritual, care să vină şi să ne dezvăluie adevărul despre destinaţia şi originile noastre, despre modalităţile de salvare. În religiile gnostice creştine, cel care coboară pentru a ne revela acest adevăr este Hristos. În conformitate

cu aceste idei, Iisus nu a fost un simplu muritor care a oferit oamenilor învăţături religioase înţelepte, dar nu este nici fiul divinităţii creatoare, Dumnezeul din Vechiul Testament.

Hristos, sunt de părere unii gnostici, a fost un eon de pe tărâmul de sus – nu un om în carne şi oase, născut în lumea creatorului; el doar şi–a asumat, când a venit aici, *aparenţa* trupului uman. A fost în fapt o fantasmă care a luat înfăţişarea cărnii pentru a–i învăţa pe cei chemaţi (deci pe gnostici, care au acea scânteie divină în interior) adevărurile secrete de care au nevoie pentru a fi mântuiţi.

Alţi gnostici susţin că Iisus a fost un om real, care nu a avut însă scânteia obişnuită; sufletul său era o flintă divină deosebită, care a venit de sus şi a fost „găzduită" temporar în trupul omului Iisus, pe care l–a folosit ca pe un instrument menit să dezvăluie adepţilor săi apropiaţi adevărurile necesare. Conform acestor idei, elementul divin a pătruns în Iisus la un moment dat în viaţa lui – de exemplu, la botez, când Duhul s–a pogorât asupra lui – şi apoi l–a părăsit odată ce propovăduirea sa a luat sfârşit. Astfel s–ar explica de ce, de pe cruce, Iisus a strigat: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M–ai părăsit?" Elementul divin din interiorul său se retrăsese înainte de răstignire, dat fiind că, la urma urmei, divinul nu poate suferi şi pieri.

Combatanţii împotriva ereziilor, precum Irineu, i–au considerat pe gnostici deosebit de periculoşi

şi, în acelaşi timp, dificil de atacat. Problema era aceea că nu se putea discuta raţional cu un gnostic, pentru a–l face să înţeleagă prin ce erau greşite ideile sale; în fond, el deţinea cunoştinţe secrete, de care ceilalţi nu dispuneau! Dacă i se spunea că greşeşte, putea foarte bine să ridice din umeri şi să replice că, pur şi simplu, el ştie, iar restul oamenilor, nu. De aceea, Irineu şi alţii ca el s–au văzut nevoiţi să renunţe la orice atac, încercând mai degrabă să–i convingă pe ceilalţi creştini că gnosticii nu deţin adevărul, ci că de fapt l–au pervertit, respingându–l pe Dumnezeul din Vechiul Testament şi întreaga lui creaţie şi negând totodată că Iisus a fost un om în carne şi oase, care, prin moartea şi învierea sa (nicidecum prin nişte învăţături secrete), a adus omenirii mântuirea. Cele cinci volume în care Irineu contesta ideile gnosticilor au aruncat asupra acestora o lumină şi mai tulbure, reliefându–le ca ridicol de complicate, contradictorii şi contrare învăţăturilor propovăduite de înşişi apostolii lui Iisus. De câteva ori, Irineu a făcut referire la unele scrieri ale gnosticilor, pentru a le lua în derâdere şi a le compara cu Sfintele Scripturi acceptate de Biserică. Una dintre aceste scrieri ironizate a fost Evanghelia după Iuda.

Gnosticii Cainiţi şi Evanghelia după Iuda

Una dintre numeroasele grupări gnostice la care

s–a referit Irineu era aceea a cainiţilor. Nu ştim dacă gruparea a existat cu adevărat sau ereziologul a inventat–o pur şi simplu, deoarece nu există documente care s–o ateste în mod independent. Una dintre afirmaţiile pe care le–a făcut Irineu la adresa cainiţilor este aceea că la baza credinţei lor aberante se afla Evanghelia după Iuda.

Gruparea şi–a luat numele de la Cain, primul fiu al lui Adam şi al Evei, rămas în analele biblice ca fiind primul ucigaş de frate din istoria omenirii. Invidios pe fratele său mai mic, Abel, pe care Dumnezeu îl iubea cu deosebire, Cain l–a ucis (Geneza 4). Şi atunci, de ce să–l fi ales cainiţii, dintre toate personajele biblice, tocmai pe el în chip de erou al credinţei lor? Fiindcă ei credeau că Dumnezeul Vechiului Testament nu era adevărata divinitate care se cuvenea să fie venerată, ci doar creatorul ignorant al acestei lumi materiale, din care năzuiau să se elibereze. Şi astfel, toate personajele creştine şi iudaice care se ridicaseră împotriva acestui Dumnezeu – Cain, locuitorii Sodomei şi Gomorei, Iuda Iscarioteanul – erau, în viziunea cainiţilor, cei care aflaseră adevărul şi care cunoşteau secretele necesare pentru a se mântui. În conformitate cu Irineu, cainiţii au dus la extrem opoziţia lor faţă de divinitatea din Vechiul Testament: contraziceau orice poruncă a lui Dumnezeu şi susţineau tot ce interzicea acesta. Dacă Dumnezeu spunea să ţii sabatul, să nu

mănânci carne de porc şi să nu preacurveşti, atunci unica modalitate de a–ţi demonstra independenţa faţă de el era să nesocoteşti sabatul, să mănânci carne de porc şi să preacurveşti!

N–ar fi deci surprinzător că o grupare gnostică adeptă a unor principii atât de sucite l–ar alege ca principal erou pe presupusul duşman al lui Iisus. Dacă e să–i dăm crezare lui Irineu, cainiţii aveau drept carte de căpătâi Evanghelia după Iuda. Iar conform acesteia, susţine ereziologul, Iuda este singurul ucenic care a înţeles mesajul lui Iisus şi a procedat aşa cum i–a cerut învăţătorul său, predându–l autorităţilor pentru a fi răstignit. Astfel, Iuda era considerat adevăratul adept al lui Iisus, cel ale cărui acţiuni trebuie urmate, nicidecum respinse ori dispreţuite. Fiindcă lui îi revelase Iisus cunoaşterea secretă, indispensabilă mântuirii.

Evanghelia după Iuda, reprodusă în acest volum, este, aproape cu certitudine, cea la care făcea Irineu referire în anul 180. Opiniile privind data la care a fost compusă diferă, dar majoritatea specialiştilor o datează cu probabilitate în jurul anilor 140–160. A fost scrisă într–o perioadă în care credinţele gnostice începeau să prolifereze în cadrul Bisericii creştine şi exista deja de câţiva ani atunci când Irineu şi–a început atacurile asupra lor. Faptul că avem de–a face cu aceeaşi evanghelie este confirmat de conţinutul ei: şi aici, Iuda este singurul ucenic care înţelege cine e Iisus cu

adevărat şi totodată unicul căruia Iisus îi împărtăşeşte cunoaşterea secretă ce poate duce la mântuire. Ceilalţi ucenici îl venerează pe Dumnezeul Vechiului Testament, fiind astfel „slujitori ai păcatului". Şi fiindcă ştie adevărul, Iuda îi aduce lui Iisus cea mai mare binefacere: îl trădează pentru a fi executat, astfel încât fiinţa divină captivă în el să se poată elibera de prizonieratul trupului material. Sau, aşa cum Iisus însuşi se exprimă în evanghelie, „Tu <Iuda> îi vei întrece pe toţi <ceilalţi ucenici>. Căci tu vei jertfi omul care mă înveşmântează".

Care sunt trăsăturile distinctive ale lui Iuda în această evanghelie? În ce mod diferă perspectiva sa religioasă de principiile „ortodoxe" adoptate de majoritatea creştinilor? Şi de ce a fost acest text, împreună cu altele similare, exclus din canonul Scripturii creştine?

În Noul Testament sunt câteva persoane cu numele Iuda, aşa cum există mai multe Marii, mai mulţi Irozi şi câţiva Iacovi. Dat fiind numărul mare al celor care purtau acelaşi prenume – şi ţinând seama că oamenii de rând nu aveau nume de familie –, era necesară o modalitate de a–i deosebi între ei. De obicei, acest lucru se făcea indicând regiunea de proveniență sau o relaţie de rudenie. Diferitele Marii, de pildă, sunt numite Maria mama lui Iisus, Maria din Betania, Maria Magdalena şi aşa mai departe. Printre cei cu numele Iuda, unul era fratele lui Iisus (Matei

13:55), altul era un ucenic, Iuda fiul lui Iacov (Luca 6:16), iar al treilea era tot un ucenic, Iuda Iscarioteanul. Exegeţii au dezbătut îndelung semnificaţia numelui „Iscarioteanul", fără a ajunge la o concluzie certă. Termenul ar putea proveni de la locul de baştină al lui Iuda, satul Kerioth din Iudeea („Ish–Kerioth" sau „Iscarioteanul" însemnând „bărbat din Kerioth"). Trebuie să precizez însă că ori de câte ori voi aminti de Iuda în acest eseu mă voi referi la Iuda Iscarioteanul.

Iuda în Evangheliile Noului Testament

În Evanghelia după Iuda, trădarea Iscarioteanului nu este înfăţişată ca un act josnic şi degradant. În Evangheliile din Noul Testament însă, mârşăvia este trăsătura lui distinctivă. Între cei doisprezece apostoli, Iuda este uscătura, mărul putred. Numele său este menţionat în aceste cărţi de aproximativ douăzeci de ori şi, de fiecare dată, autorii Evangheliilor au de spus ceva rău despre el, de obicei rezumându–se să sublinieze că este cel care l–a trădat pe Iisus. Şi toţi consideră acest lucru o infamie.

Mulţi cititori au avut, în decursul timpului, nelămuriri în această privinţă. Dacă Iisus a trebuit să moară pe cruce pentru mântuirea oamenilor, n–a fost oare fapta lui Iuda un lucru *bun*? Dacă el nu l–ar fi trădat, autorităţile nu l–ar fi prins; dacă n–ar fi fost prins, n–ar fi fost judecat; dacă n–ar fi

fost judecat, n–ar fi fost răstignit; dacă n–ar fi fost răstignit, n–ar mai fi înviat – şi, pe scurt, noi *încă* n–am fi fost mântuiţi de păcatele noastre. Şi atunci, de ce a fost fapta lui Iuda un act atât de odios?

Autorii Evangheliilor din Noul Testament nu oferă niciun răspuns la această întrebare; ei afirmă, pur şi simplu, că Iuda şi–a trădat învăţătorul şi a trădat cauza, iar acest lucru, deşi a dus la un rezultat bun, a fost o faptă condamnabilă: „Bine era de omul acela dacă nu s–ar fi născut." (Marcu 14:21).

Motivele trădării lui Iuda sunt prezentate diferit în cele patru Evanghelii. În prima, cea după Marcu, nu ni se oferă nicio explicaţie: Iuda se duce de bunăvoie la autorităţi, oferindu–se să–l trădeze pe Iisus, iar preoţii acceptă să–i dea în schimb nişte bani (Marcu 14:10–11). Poate că Iuda voise de fapt banii, însă Marcu nu spune nimic despre motivaţia lui. Evanghelia după Matei, scrisă câţiva ani mai târziu, este puţin mai explicită: Iuda îi abordează pe marii preoţi pentru a afla ce sumă ar putea obţine trădându–l pe Iisus; târgul este încheiat la treizeci de arginţi, iar Iscarioteanul îşi respectă partea din învoială. Aici e clar: Iuda vrea doar banii (Matei 26:14–16). Scrisă aproximativ în aceeaşi perioadă cu textul lui Matei, Evanghelia după Luca introduce un detaliu suplimentar: Satana – adversarul lui Dumnezeu prin excelenţă – intră în Iuda şi îl împinge la fapta sa mişelească

(Luca 22:3). Conform acestui text, Iuda s–ar putea scuza „Diavolul m–a îndemnat.” Din cea de–a patra Evanghelie, cea după Ioan, aflăm că Iisus a ştiut dintotdeauna că „unul dintre voi <unul dintre ucenici> este diavol!” (Ioan 6:70). Mai mult decât atât, ni se spune că lui Iuda îi fusese încredinţată punga grupului (Ioan 12:4–6) şi că obişnuia să se servească din ea pentru propriile lui scopuri. Prin urmare, în Evanghelia după Ioan, Iuda este mânat atât de lăcomie, cât şi de firea sa diavolească.

Dar ce anume, cu exactitate, a deconspirat Iuda în faţa autorităţilor? Asupra acestui punct, cărţile Noului Testament sunt de acord. Iisus şi ucenicii săi veniseră în capitală, în Ierusalim, din regiunea de nord a ţării, pentru a celebra Paştele. Sărbătoarea era una de mare amploare în Ierusalimul acelor vremuri, numeroşi pelerini din lumea întreagă venind aici pentru a se închina lui Dumnezeu în amintirea minunii pe care o înfăptuise cu multe secole în urmă, când îi salvase pe israeliţi de la pieire şi îi eliberase din robia egipteană. Din cauza mulţimilor uriaşe, exista în fiecare an temerea că entuziasmul religios ar putea atinge culmi periculoase, degenerând în revolte. Autorităţile erau îngrijorate îndeosebi de faptul că Iisus ar fi putut crea probleme şi voiau să–l aresteze în secret, departe de ochii populaţiei, astfel încât să nu dea naştere la tulburări serioase. Iuda a fost cel care le–a spus cum să procedeze. Le–a condus la Iisus în miez de noapte, când era

înconjurat numai de ucenici şi se ruga. Autorităţile l–au reţinut, l–au judecat în faţa unui tribunal–marionetă şi l–au răstignit înainte de a putea fi organizată o rezistenţă serioasă.

Doar două dintre cărţile Noului Testament relatează ce s–a întâmplat după aceea cu Iuda. Conform Evangheliei după Matei, Iscarioteanul a fost cuprins de remuşcări, le–a înapoiat marilor preoţi cei treizeci de arginţi primiţi şi s–a spânzurat. Preoţii şi–au dat seama că, fiind preţul unui sânge nevinovat, nu pot pune banii în vistieria Templului şi i–au folosit pentru a cumpăra o bucată de pământ în care să fie îngropaţi străinii. Lotul a fost numit „Ţarina olarului", deoarece solul era din lut roşu, folosit de olari. De atunci însă, pământul respectiv a primit numele de „Ţarina sângelui", fiindcă fusese cumpărat cu „bani însângeraţi".

Evangheliile după Marcu şi Ioan nu pomenesc nimic despre soarta lui Iuda, şi nici cea după Luca. În Faptele Apostolilor însă – carte scrisă de acelaşi autor ca şi aceasta din urmă, ca un fel de urmare a Evangheliei –, aflăm o altă versiune a morţii lui Iuda, în care apare de asemenea un lot de pământ în Ierusalim. Aici se spune însă că ţarina respectivă i–ar fi aparţinut chiar lui Iuda. Iscarioteanul nu se spânzură, ci plesneşte în două de la mijloc şi i se varsă măruntaiele pe sol, într–o masă însângerată. *Acesta* e motivul pentru care bucata de pământ a fost numită „Ţarina sângelui"

(Faptele Apostolilor 1:15–19). Moartea nu pare a surveni aici prin suicid, ca în Evanghelia după Matei, ci ca un act al lui Dumnezeu, o dreaptă pedeapsă pentru fapta lui odioasă.

Toate aceste relatări contrastează flagrant cu ceea ce aflăm din Evanghelia după Iuda. Aici, fapta lui nu este considerată josnică. Dimpotrivă, el împlineşte astfel voia lui Dumnezeu, aşa cum însuşi Iisus i–a explicat în cadrul revelaţiilor sale secrete. Facilitându–i moartea, el permite scânteii divine din interiorul lui Iisus să se elibereze din capcana materială a cărnii şi să revină la casa ei cerească. Iuda este deci un erou, nu un ticălos.

Iuda în Evanghelia după Iuda

Din cuvintele introductive ale acestei evanghelii, de curând reconstituite, devine clar că imaginea lui Iuda va fi aici mult diferită de cea pe care o oferă Noul Testament şi că textul va trata fapta lui dintr–o perspectivă gnostică. Manuscrisul precizează de la început că acesta este „cuvântul tainic al revelaţiei, pe care Iisus i l–a spus lui Iuda Iscarioteanul". Din start ni se spune deci că avem de–a face cu o istorisire „secretă" – destinată nu oricui, ci doar celor care au cunoaşterea, adică „gnosticilor". Istorisirea cuprinde revelaţia împărtăşită de Iisus, emisarul divin, singurul care poate dezvălui adevărul în lipsa căruia nu există mântuire. Şi cui îi este împărtăşită această revelaţie? Nu mulţimilor care se înghesuie să–l

audă propovăduind şi nici măcar celor doisprezece ucenici pe care el însuşi i–a chemat. Secretul îi este dezvăluit doar lui Iuda Iscarioteanul, confratele său cel mai apropiat, unicul – în această evanghelie – care înţelege adevărul despre Iisus.

A doua oară, Iuda este menţionat în text atunci când Iisus le cere celor doisprezece ucenici să demonstreze dacă sunt sau nu „îndeajuns de puternici" (demni de mântuire) şi dacă pot sta în faţa lui. Toţi afirmă că au puterea de a o face, dar, în realitate, numai Iuda se poate ridica; dar chiar şi el e nevoit să–şi întoarcă ochii de la el. Aceasta înseamnă că Iscarioteanul are acea scânteie divină în interiorul său, deci, într–un anume sens, se află la acelaşi nivel cu Iisus; fiindcă nu a izbutit încă să înţeleagă adevărul secret pe care învăţătorul i–l va revela, îşi pleacă ochii în faţa lui. Iuda cunoaşte însă adevărata identitate a lui Iisus – pe care ceilalţi n–o disting – şi afirmă că Iisus nu este doar o fiinţă muritoare de pe această lume, ci a venit din lumea divină de sus: „Eşti de pe tărâmul nemuritor al lui Barbelo." Aşa cum explică Marvin Meyer, în conformitate cu gnosticii setieni, Barbelo este una dintre fiinţele divine primordiale de pe tărâmul perfect al Dumnezeului adevărat. De acolo provine Iisus, nu din lumea aceasta, creată de o zeitate inferioară, secundară.

Fiindcă Iuda i–a desluşit corect identitatea, Iisus îl ia deoparte şi, feriţi de privirile celorlalţi, îl învaţă „tainele împărăţiei". Prin urmare, doar el primeşte

cunoaşterea secretă, indispensabilă pentru mântuire. Iar Iisus îi spune că va ajunge cu adevărat la mântuire, dar că până atunci va avea de suferit. Va suferi fiindcă va fi respins de „cei doisprezece", care vor alege pe un altul în locul lui. Aceasta este o referire la un pasaj din Faptele Apostolilor, în care, după moartea lui Iuda, cei unsprezece ucenici rămaşi îl înlocuiesc cu Matia, pentru a reface numărul iniţial (Faptele Apostolilor 1:16–26). Conform Evangheliei după Iuda, acesta este un lucru bun – nu pentru cei doisprezece, ci pentru Iuda; el este cel care va fi mântuit, în vreme ce restul apostolilor continuă să fie preocupaţi de „dumnezeul lor" – cu alte cuvinte, de divinitatea creatoare din Vechiul Testament, pe care atât Iisus, cât şi Iuda o pot transcende.

Subiectul este reluat mai târziu în text, când Iuda îi relatează lui Iisus o „mare vedenie" pe care a avut–o şi care l–a tulburat. El i–a văzut pe cei doisprezece ucenici (evident, pe cei unsprezece plus cel care avea să–i ia locul) ucigându–i cu pietre. Dar apoi i–a apărut o casă impunătoare, în care se aflau oameni de seamă. Iuda vrea să intre şi el în acea casă, care nu este altceva decât tărâmul divin, unde spiritele nemuritoare sălăşluiesc în veşnică armonie. Iisus îi spune că niciun om născut din muritor nu poate intra în casa respectivă, fiindcă „acel loc e păstrat pentru cei sfinţi". Dar, aşa cum vom vedea mai departe în text, aceasta înseamnă de fapt că toţi cei care –

aidoma lui Iuda – au în ei scânteia divină vor putea intra odată ce se vor fi eliberat de trupul muritor.

Cu alte cuvinte, moartea iminentă a lui Iuda nu va fi o tragedie, chiar dacă în momentul respectiv el se va mâhni. Fiindcă prin moarte va deveni „al treisprezecelea", adică va ieşi în afara cercului celor doisprezece şi va transcende numărul lor. Doar lui i se va permite să pătrundă pe tărâmul divin, simbolizat de casa din viziunea sa. Astfel, va fi „blestemat de celelalte neamuri", de muritorii cărora nu le este dată mântuirea. În acelaşi timp, i se spune, „vei ajunge să stăpâneşti asupra lor", căci le va fi superior tuturor celor care trăiesc în lumea aceasta materială, odată ce va fi atins mântuirea, gratie cunoaşterii tainice pe care Iisus i–o va împărtăşi.

O secţiune substanţială din textul care a supravieţuit cuprinde revelaţia secretă pe care Iisus i–o dezvăluie numai lui Iuda. Aceasta se referă la „un tărâm măreţ şi nesfârşit" – tărâmul fiinţelor cu adevărat divine, aflat dincolo de această lume şi mult deasupra zeităţilor inferioare care au creat omul şi planul acesta al existenţei materiale. Revelaţia li se va părea cititorilor moderni extrem de complexă şi dificil de înţeles, dar esenţa sa e limpede. Numeroase fiinţe divine superioare au prins viaţă cu mult înainte ca zeii acestei lumi să fi apărut. Printre zeii acestei lumi se numără El (termenul care îl desemnează pe Dumnezeu în Vechiul Testament); ajutorul său,

Nebro, numit şi Yaldabaoth, care e mânjit de sânge şi al cărui nume înseamnă „rebel”; un alt ajutor, numit Saklas, termen ce se traduce prin „neghiob”. Prin urmare, divinităţile care controlează această lume sunt cea a Vechiului Testament, un rebel sângeros şi un neghiob. După cum observăm, nu e deloc o descriere măgulitoare a creatorului/creatorilor lumii noastre.

Despre Saklas, neghiobul, se spune că este cel care i–a făurit pe oameni „după asemănare” (a sa?), iar Iuda întreabă dacă omul poate transcende viaţa în această lume. După cum vom vedea mai departe, răspunsul este un „da” categoric. Unii oameni au în interiorul lor un fragment de divinitate. Ei vor supravieţui şi vor transcende lumea aceasta, pentru a pătrunde pe tărâmul divin aflat mult deasupra zeilor creatori nătângi şi însetaţi de sânge.

Iar Iuda este primul dintre ei. Aproape de sfârşitul textului, ni se spune că dorinţa i s–a împlinit: e învăluit de „norul luminos” care, în această evanghelie, reprezintă lumea Dumnezeului adevărat şi a eonilor săi. La fel ca oricine altcineva, Iuda are şi el o „stea” călăuzitoare (vezi eseul lui Marvin Meyer). Steaua lui este însă superioară tuturor celorlalte; ea „arată drumul”.

Arată drumul către corecta înţelegere a tuturor învăţăturilor pe care Iisus i le–a împărtăşit. Mântuirea nu este asigurată de venerarea

divinităţii acestei lumi sau de acceptarea creaţiei sale. Mântuirea e posibilă prin negarea lumii acesteia şi renunţarea la trupul care ne încătuşează aici. Acesta este motivul fundamental pentru care fapta lui Iuda este una justă, una care îi conferă dreptul de a se ridica deasupra tuturor celorlalţi. Predându–l pe Iisus autorităţilor, Iuda îi permite să se debaraseze de trupul muritor, pentru a se întoarce în căminul său veşnic. La urma urmei, am văzut deja că Iisus însuşi a spus: „Dar tu îi vei întrece pe toţi. Căci tu vei jertfi omul care mă înveşmântează."

Scena trădării este redată în termeni voalaţi şi diferă din mai multe puncte de vedere de relatările similare din Noul Testament. Aici, de exemplu, Iisus nu e sub cerul liber, rugându–se în grădina Ghetsimani, ci se află înăuntru, într–o „odaie de oaspeţi". La fel ca în Evangheliile Noului Testament, liderii iudeilor, numiţi aici „scribi", vor să–l aresteze în secret, „căci le era teamă de popor, fiindcă toţi îl priveau ca pe un profet". Dar când îl văd pe Iuda, se arată surprinşi: „Ce faci aici? Tu eşti ucenicul lui Iisus." Nici ei nu înţeleg adevărul, şi anume că a–l sluji în mod real pe Iisus înseamnă a–l preda autorităţilor, pentru a fi executat. Iuda le dă răspunsul pe care liderii vor să–l audă, aceştia îi oferă nişte bani în schimb, iar el îi duce la Iisus. Şi astfel se încheie textul evangheliei, cu ceea ce autorul ei a intenţionat să fie punctul culminant al evenimentelor: nu moartea şi învierea lui Iisus, ci

actul de credinţă al celui mai apropiat şi mai devotat adept al său, cel care l–a trimis la moarte pentru a se putea întoarce astfel în căminul său ceresc.

Perspective teologice atipice asupra Evangheliei după Iuda

Am menţionat deja câteva dintre premisele teologice esenţiale ale acestei evanghelii: creatorul acestei lumi nu este unicul şi adevăratul Dumnezeu; lumea materială este un loc rău, din care omul trebuie să se elibereze; Hristos nu e fiul creatorului; mântuirea nu este asigurată prin moartea şi învierea lui Iisus, ci prin revelarea cunoaşterii secrete pe care el o oferă. Aceste premise se situează la polul opus faţă de ideile teologice care au triumfat în cadrul dezbaterilor creştine privind dreapta credinţă, adică în disputele teologice care au izbucnit în secolele al doilea şi al treilea, când diversele grupări creştine susţineau doctrine şi sisteme religioase diferite, fiecare insistând că punctul său de vedere este nu doar cel corect, ci totodată cel propovăduit de Iisus şi de adepţii săi apropiaţi.

Aceste dezbateri erau cunoscute de mult timp, iar Evanghelia după Iuda ne permite să înţelegem mai clar ideile uneia dintre părţile implicate – cea care, în final, a pierdut. Fiecare parte pretindea că deţine cărţi sacre, aflate la baza principiilor sale;

toate susţineau că ideile lor erau inspirate direct de Iisus şi, prin el, de însuşi Dumnezeu. Dar numai una dintre tabere a câştigat: cea care a hotărât ce cărţi vor fi considerate ca aparţinând Sfintei Scripturi, cea care a redactat dogmele creştine aşa cum le cunoaştem astăzi. Aserţiunile teologice cuprinse în aceste crezuri proclamă succesul taberei „ortodoxe". Să ne gândim, de pildă, la primele versete ale unuia dintre cele mai cunoscute crezuri:

> *Cred întru Unul Dumnezeu, Tatăl Atotţiitorul,*
> *Făcătorul cerului şi al pământului,*
> *Al tuturor celor văzute şi nevăzute.*

Cuvintele acestea contrastează flagrant cu ideile propuse de Evanghelia după Iuda, conform cărora nu există un singur Dumnezeu, ci numeroşi zei, iar creatorul acestei lumi nu e adevăratul Dumnezeu, ci o divinitate inferioară, nicidecum Tatăl a Toate şi, în mod cert, nu atotputernic.

Avem acum posibilitatea să examinăm mai îndeaproape unele dintre punctele–cheie ale acestei evanghelii, precum şi opiniile pe care le exprimă ea cu privire la Dumnezeu, la această lume, la Hristos, la mântuire şi la ceilalţi apostoli care au iniţiat dogmele acceptate astăzi, dar care n–au înţeles de fapt adevărul.

Perspectiva evangheliei asupra lui Dumnezeu

Încă de la începutul evangheliei, este limpede că Dumnezeul lui Iisus nu e divinitatea creatoare în care credeau iudeii. Într–una dintre scenele introductive ale textului, Iisus îşi găseşte apostolii strânşi laolaltă „în pioşenie”. Literal, fraza în coptă afirmă că ucenicii erau „angajaţi în practici de venerare a lui Dumnezeu”. Altfel spus, împărţeau între ei o masă de tip euharistie, mulţumindu–i lui Dumnezeu pentru bucate. Firește, ar fi fost de aşteptat ca Iisus să arate respectul cuvenit acestui act religios. El însă începe să râdă, iar ucenicii nu pricep ce anume e atât de distractiv: „De ce râzi de rugăciunea noastră de mulţumire? Ce am făcut? Asta este ce se cuvine.” Iisus le răspunde că, de fapt, ei nu ştiu ce fac cu adevărat: aducând mulţumiri pentru mâncare, îl venerează pe dumnezeul *lor* – altfel spus, nu pe Dumnezeul lui Iisus. La această replică, ucenicii sunt nedumeriţi: „Învăţătorule, tu eşti…

fiul dumnezeului nostru.” Nu, după cum se va vedea mai departe, nu este. Iisus le spune că niciunul din „neamul” lor nu va şti cine este el într–adevăr.

Ucenicilor nu le–a căzut uşor această dojană şi „au început să se mânie şi să cârtească împotriva lui în inimile lor.” Iisus îi dojeneşte şi le vorbeşte din nou despre „dumnezeul vostru care e în voi”. Vedem expuse aici câteva idei–cheie, care se vor repeta pe parcursul întregului text: ucenicii lui Iisus nu ştiu cine este el cu adevărat; ei venerează

un Dumnezeu care nu este tatăl lui Iisus; de asemenea, ucenicii nu înţeleg adevărul despre Dumnezeu. Iuda, unicul care înţelege acest lucru, declară că Iisus a venit „de pe tărâmul nemuritor al lui Barbelo", adică de pe tărâmul adevăratelor fiinţe divine, nemuritoare, nu din cel inferior, al dumnezeului creator în care credeau iudeii.

Această idee a zeului creator ca o divinitate inferioară este exprimată cât se poate de limpede în parabola pe care Iisus i–o spune numai lui Iuda, mai departe în text. Conform autorilor protoortodocsi precum Irineu (folosesc termenul „protoortodox" deoarece opiniile lui au fost considerate ulterior ortodoxe), există un singur Dumnezeu, iar el este cel care a creat totul în cer şi pe pământ. Nu şi în Evanghelia după Iuda însă. Caracterul complex al mitului pe care Iisus i–l revelează lui Iuda poate părea derutant şi confuz, dar esenţa este clară. Înainte de apariţia divinităţii creatoare existau deja nenumărate alte fiinţe divine: şaptezeci şi doi de eoni, fiecare cu câte un „luminător" şi de asemenea fiecare cu câte cinci bolti ale cerurilor (în total, 360 de bolti), plus numeroşi îngeri adorându–l pe fiecare. Mai mult decât atât, lumea aceasta aparţine tărâmului „pieirii" sau – aşa cum ar mai putea fi tradus termenul respectiv – „putreziciunii". Nu este deci creaţia cea bună a unicului Dumnezeu adevărat. Dumnezeul din Vechiul Testament – numit El – a apărut abia după ce au luat fiinţă toate celelalte

entităţi divine, fiind urmat de ajutoarele sale, rebelul mânjit de sânge Yaldabaoth şi neghiobul Saklas. Aceştia doi au creat lumea şi apoi omul.

Atunci când îl venerează pe „Dumnezeul lor”, ucenicii li se închină de fapt rebelului şi neghiobului, cei care au creat acest sângeros şi absurd plan al existenţei materiale. Ei nu–l venerează pe adevăratul Dumnezeu, cel aflat deasupra tuturor, atotcunoscător, atotputernic, spirit pur şi deplin izolat de această lume efemeră a durerii şi suferinţei, creată de un rebel şi un neghiob. Nu este deci de mirare că Irineu a considerat acest text atât de injurios. La urma urmei, pretindea că reprezintă ideile lui Iisus, dar în realitate era o batjocură la adresa convingerilor nutrite de ereziolog.

Perspectiva asupra lui Hristos

De multe ori în cuprinsul textului, Iisus vorbeşte despre cei doisprezece ucenici şi despre „Dumnezeul lor”. Este limpede că el nu are nicio legătură cu dumnezeul acestei lumi; la urma urmei, unul dintre ţelurile sale este acela de a scoate la iveală caracterul inferior şi josnicia morală a acelei zeităţi, înainte ca el să–şi părăsească trupul muritor şi să se întoarcă pe tărâmul divin – universul perfect al Spiritului.

Prin urmare, conform acestui text, Iisus nu este un muritor obişnuit. Primul indiciu în acest sens este faptul că a „apărut” pe Pământ – detaliu care

sugerează că vine de pe un alt tărâm. Şi din moment ce aproape în întreaga evanghelie nu face decât să dezvăluie „tainele ascunse” referitoare la lumea nemuritoare a adevăratei divinităţi, e firesc să presupunem că aceasta constituie tărâmul din care a venit.

O altă aluzie la natura sa cu totul aparte reiese din următorul comentariu: „Adesea nu le apărea ucenicilor ca el însuşi, ci se afla printre ei ca un prunc.” Specialiştii familiarizaţi cu literatura creştină timpurie nu vor avea dificultăţi în a înţelege această frază. Numeroase scrieri neincluse în Noul Testament îl înfăţişează pe Iisus ca pe o fiinţă docetică – una care doar avea aparenţa unui om (termenul „docetic” provine din limba greacă, în care *dokeō* înseamnă „a părea”). Ca fiinţă divină, Iisus putea apărea sub înfăţişarea unui copil şi a unui bătrân simultan, în faţa unor oameni diferiţi, conform unora dintre scrierile creştine timpurii. (Această idee poate fi întâlnită, de pildă, în cartea necanonică intitulată Faptele lui Ioan.) Nici în această evanghelie, prin urmare, Iisus nu are un trup carnal real, ci îşi poate asuma orice înfăţişare, aşa cum doreşte.

Dar de ce să fi apărut în faţa ucenicilor în chip de copil? Oare nu şi–ar fi subminat astfel autoritatea în faţa lor? (La urma urmei, e doar un copil, ce ştie el?!) Specialiştii probabil că vor dezbate acest aspect mult timp de acum înainte. Se pare însă că, în această evanghelie, prezenţa sub înfăţişarea

unui copil nu are câtuşi de puţin conotaţii negative: copiii sunt încă neafectaţi de realitatea dură a acestei lumi materiale şi necorupti de falsa ei Înţelepciune. Mai mult decât atât, nu se menţionează oare chiar în Biblie că: „Din gura pruncilor şi a celor ce sug ai săvârşit laudă" (Psalmii 8:2)? Copilul simbolizează puritatea şi inocenţa în faţa lumii. Iar Hristos este singurul care întruchipează puritatea absolută, Înţelepciunea şi cunoaşterea care transcend tărâmul muritorilor.

Această cunoaştere este desigur firul conducător al Evangheliei după Iuda – cunoaşterea tainelor ascunse pe care numai Iisus o deţine şi numai Iuda este demn s–o afle. Iisus are această cunoaştere deoarece provine de pe „tărâmul lui Barbelo". Şi se pare că poate vizita acest tărâm oricând doreşte. A doua zi după prima discuţie cu ucenicii, aceştia îl întreabă unde a fost între timp, iar el le răspunde: „M–am dus la un alt neam sfânt şi mare." Iar când ei vor să afle mai multe despre acel „neam", Iisus râde din nou – de data aceasta nu de faptul că ei îl venerează, ignoranţi, pe dumnezeul creator al acestei lumi, ci de lipsa lor de cunoaştere privind tărâmul cu adevărat divin. Căci niciun muritor nu poate ajunge acolo, fiind vorba despre un tărâm aflat dincolo de această lume, un tărâm al perfecţiunii şi adevărului, destinaţia finală a celor care au în ei o scânteie divină şi care se pot elibera din captivitatea lumii

materiale. Doar Iisus ştie despre acest tărâm, fiindcă de acolo a venit şi acolo se va întoarce.

Aşa cum am văzut, în acest text, Iuda este cel mai apropiat adept al lui Iisus, nu numai pentru că e singurul demn de a afla tainele ascunse ale acelui tărâm, ci şi fiindcă el îi facilitează întoarcerea acolo definitiv. Şi de aceea îl predă autorităţilor pentru a fi executat. Iisus doar pare a avea un corp din carne şi oase cât timp rămâne pe această lume, în formă umană. Iar pentru a se întoarce în casa lui din ceruri, e necesar să se elibereze din acest cocon muritor. Deci care este semnificaţia morţii lui Iisus în această evanghelie? Irineu şi alţi autori protoortodocşi şi–au format opiniile pe baza scrierilor incluse în Noul Testament, precum Evanghelia după Marcu şi epistolele apostolului Pavel, în care se precizează că moartea lui Iisus a fost un sacrificiu menit să răscumpere păcatele omenirii (vezi Marcu 10:45; Romani 3:21–28). Din acest punct de vedere, moartea lui a fost esenţială pentru mântuire, fiindcă a plătit astfel preţul păcatului, pentru ca oamenii – cei care au păcătuit împotriva lui Dumnezeu – să–şi poată reface legătura cu Dumnezeu, care a creat această lume şi toate câte sunt în ea.

În Evanghelia după Iuda, situaţia este cu totul alta. Aici nu există nevoia unei reconcilieri cu dumnezeul creator al acestei lumi, care nu e decât un rebel însetat de sânge. Dimpotrivă, necesitatea

care se impune este aceea de eliberare din lumea materială şi de cel care a creat–o. Iar acest lucru se întâmplă atunci când individul renunţă la trupul său carnal, care aparţine creatorului. Prin moartea sa, Iisus se eliberează. Iar când vom muri, ne vom putea elibera şi noi. Cititorii vor fi surprinşi, probabil, văzând că Evanghelia după Iuda se încheie cu aşa–zisa trădare. Ţinând seama de ideile avansate de acest text, finalul este însă logic. Moartea lui Iisus este o concluzie previzibilă, inevitabilă, şi nu mai este nevoie decât de mijloacele prin care ea să fie înlesnită, iar Iuda îşi face datoria în acest sens. De aceea îi „întrece" pe toţi ceilalţi. Iar învierе nu va mai fi. Iată, probabil, punctul crucial al întregului text. În Evanghelia după Iuda, Iisus nu mai învie din morţi. Şi pentru ce ar face–o? Revenirea la viaţă a unui cadavru nu face decât să readucă persoana respectivă *înapoi* în această lume a creatorului. Şi din moment ce este important ca sufletul să poată lăsa în urmă această lume şi să pătrundă în acel „neam sfânt şi mare" – adică pe tărâmul divin care transcende lumea materială învierea este ultimul lucru pe care şi l–ar dori Iisus sau oricare dintre adevăraţii lui adepţi.

Perspective asupra mântuirii

Acesta este, desigur, şi telul adevăraţilor discipoli ai lui Iisus – de a transcende lumea aceasta şi capcanele ei. Or, acest lucru este posibil

atunci când sufletul află adevărul despre originea şi despre destinaţia sa, iar apoi se eliberează din temniţa materială a trupului.

Ideea este expusă clar într–un dialog între Iisus şi Iuda, în care se face o comparaţie între neamul „acesta" – oamenii de aici, de pe Pământ – şi neamul „acela", adică tărâmul fiinţelor divine. Unii oameni aparţin acestui neam, alţii, celuilalt. Cei care au în ei scânteia divină fac parte din „acela" şi numai ei pot fi mântuiţi după moarte. Pe de altă parte însă, atunci când ceilalţi, din „acest" neam, mor, pentru ei totul s–a sfârşit. Aşa cum spune Iisus:

Sufletele tuturor neamurilor omeneşti vor pieri.

Dar când aceşti oameni <cei care aparţin tărâmului de sus> vor fi încheiat vremea împărăţiei şi duhul îi va fi părăsit, trupurile lor vor muri, dar sufletele vor fi vii, iar ele vor fi ridicate la cer.

Conform acestei concepţii, fiinţa umană este formată din trup, spirit sau duh şi suflet. Trupul este partea materială care îmbracă sufletul, acesta fiind adevărata esenţă a individului. Spiritul sau duhul este forţa care animă trupul şi îi dă viaţă. Când spiritul îl părăseşte, corpul moare şi astfel încetează să mai existe. Pentru cei care aparţin exclusiv acestui tărâm uman, odată cu trupul moare şi sufletul. Aşa cum afirmă Iisus mai târziu: „Nu se poate să semeni sămânţă pe piatră şi să–i

culegi roadele." Cu alte cuvinte, în lipsa unei scântei divine în interior, viaţă eternă nu există. Dar pentru cei care aparţin tărâmului de sus, sufletul supravieţuieşte morţii şi urcă la casa lui cerească.

Ideea este explicată mai în amănunt după ce Iisus îi descrie lui Iuda mitul începuturilor, când acesta îl întreabă dacă „duhul omenesc moare". Iisus îi spune că există două tipuri de oameni: cei cărora arhanghelul Mihail le–a dat, temporar, un spirit, „ca ei să poată sluji", şi cei cărora arhanghelul Gavriil le–a dăruit spiritul pentru totdeauna şi care aparţin deci „marelui neam ce nu are stăpânitor peste el". Aceştia din urmă sunt cei care au înlăuntrul lor o scânteie de divinitate, cei care, după moarte, se vor întoarce pe tărâmul de pe care au venit. Şi Iuda, firește, se află printre ei. Ceilalţi ucenici însă par a aparţine primului tip – oamenii care, din ignoranţă, „slujesc", dar care, după moarte, încetează pur şi simplu să mai existe.

Perspectiva asupra ucenicilor lui Iisus

Una dintre cele mai frapante caracteristici ale Evangheliei după Iuda este aserţiunea frecvent repetată că cei doisprezece ucenici ai lui Iisus nu înţeleg adevărul, nu se află printre cei mântuiţi şi îl persecută pe Iuda fiindcă nu înţeleg că numai el îl cunoaşte şi îl înţelege atât pe Iisus, cât şi tainele pe care el i le–a destăinuit. De aceea, aşa cum am

văzut, îl ucid cu pietre într–o viziune. Iuda este în afara numărului lor şi, în consecinţă, Iisus îl numeşte „al treisprezecelea”. Aici, treisprezece este deci un număr cu noroc. Cei doisprezece ucenici sunt prezentaţi ca nişte adoratori ai dumnezeului creator, de exemplu, în scena mesei euharistice de la începutul evangheliei. Această portretizare este chiar mai elocventă într–o scenă ulterioară, din păcate fragmentară, în care ucenicii îi povestesc lui Iisus o viziune a lor cu privire la sacrificiile ce se fac în Templul din Ierusalim.

Numeroşi cititori cunosc probabil versetele din Noul Testament care se referă la intrarea lui Iisus şi a ucenicilor în Templu, cu numai o săptămână înainte de răstignire. Acolo, Iisus stârneşte agitaţie, răsturnând mesele zarafilor şi gonindu–i pe cei care vând animale pentru sacrificii (Marcu 11:15–17). Ucenicii, pe de altă parte, sunt puternic impresionaţi de ceea ce văd – bieţi galileeni care vin prima dată la oraş şi sunt uluiţi de grandoarea şi măreţia Templului. În Marcu 13:1, de pildă, ei exclamă: „Învăţătorule, priveşte ce fel de pietre şi ce clădiri!”

Evanghelia după Iuda prezintă o versiune deosebită a acestui episod. Aici, ucenicii îi vorbesc lui Iisus nu despre clădirea Templului, ci despre sacrificiile care au loc în interiorul ei. Fiindcă văd acolo un altar, preoţi, animale sacrificate şi mulţimi de oameni, sunt tulburaţi şi vor să Ştie ce înseamnă asta. Aşa cum aflăm imediat, viziunea

are legătură cu ei înşişi. Iisus le spune că preoţii de la altar, care oficiază sacrificiile, invocă „numele meu”. Cu alte cuvinte, cei care îl venerează pe Dumnezeul iudeilor cred că îl slujesc astfel pe Iisus. Dar apoi aflăm că ucenicii au văzut de fapt o alegorie, nu o viziune a jertfelor aduse de iudei în Templu, ci o imagine simbolică a propriilor practici de venerare. Iisus le spune:

Cei pe care i–aţi văzut primind jertfele la altar – aceea sunteţi voi. Acela e dumnezeul pe care îl slujiţi, şi voi sunteţi cei doisprezece bărbaţi pe care i–aţi văzut. Vitele aduse sunt jertfele pe care le–aţi văzut – ele sunt cei mulţi pe care îi duceţi pe căi greşite…

Altfel spus, ucenicii care continuă să–şi practice credinţa religioasă crezând că ţinta adulaţiei este dumnezeul creator al iudeilor şi, în veneraţia lor, invocă numele lui Iisus au înţeles totul greşit. În loc să–l slujească pe adevăratul Dumnezeu, ei hulesc împotriva lui. Şi astfel îi duc pe ceilalţi pe calea pierzaniei.

Evanghelia după Iuda conturează în acest mod un portret negativ nu doar al ucenicilor lui Iisus, ci şi al creştinilor protoortodocşi din vremea în care a fost scris acest text. Fireşte, protoortodocşii nu se mai închinau în Templul iudaic; acesta fusese distrus între timp şi majoritatea creştinilor de atunci aparţineau popoarelor neiudaice. Ei susţineau însă că Dumnezeul cărora i se închinau

era Dumnezeul evreilor, cel care le dăduse acestora legea după care să trăiască şi trimisese poporului iudeu un Mesia iudeu, pentru a se împlini astfel Scriptura iudeilor. Ei se considerau „iudei adevăraţi", poporul unicului Dumnezeu adevărat. În această evanghelie, Iisus arată însă că ei s–au rătăcit complet; într–adevăr, îl venerează pe Dumnezeul iudeilor, dar acesta e un neghiob lipsit de scrupule. El a creat această lume, însă lumea nu–i deloc bună; e mai degrabă o cloacă în care domnesc suferinţa şi nenorocirea. Adevăratul Dumnezeu nu are nimic în comun cu lumea aceasta, din care individul trebuie să tindă să se elibereze. Creştinii protoortodocşi promovează astfel o religie falsă; numai credinţa dezvăluită de Iisus în taină lui Iuda, cel mai apropiat discipol al său, este adevărată. Restul e doar o şarlatanie, o eroare nocivă promovată de capii bisericilor protoortodoxe.

Evanghelia după Iuda şi canonul Scripturii

În lumina atacurilor sale dure la adresa conducătorilor Bisericii protoortodoxe – înaintaşii lui Irineu şi ai altor teologi cu convingeri similare, care au emis ideile „ortodoxe" cu privire la Dumnezeu, la lume, la Hristos şi la mântuire – nu este de mirare că Evanghelia după Iuda nu a avut nicio şansă de a fi introdusă în Noul Testament.

Dar cum a luat naştere Noul Testament cu cele

patru Evanghelii ale sale – după Matei, Marcu, Luca şi Ioan – şi de ce doar puţine dintre scrierile creştine au fost acceptate în canon, majoritatea celorlalte (printre care şi Evanghelia după Iuda) fiind excluse?

Noul Testament este format din douăzeci şi şapte de cărţi pe care „tabăra" ortodoxă victorioasă le–a acceptat ca texte sacre, care exprimă cuvântul lui Dumnezeu în faţa poporului său. Când creştinismul a luat fiinţă – odată cu personajul istoric Iisus avea deja o serie de scrieri sacre. Iisus era un iudeu din Palestina şi, ca toţi iudeii palestinieni, accepta autoritatea Scripturilor iudaice, îndeosebi a primelor cinci cărţi ale Vechiului Testament (Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii şi Deuteronomul), numite şi Legea lui Moise. Iisus s–a afirmat ca un interpret convingător al acestor Scripturi, adepţii săi considerându–l un mare învăţător (rabi).

După moartea lui Iisus, discipolii săi au continuat să creadă în învăţăturile lui, conferindu–i o autoritate egală cu aceea a lui Moise însuşi. Dar nu numai propovăduirile lui, ci şi cele ale adepţilor săi apropiaţi erau considerate literă de lege, mai cu seamă cele care fuseseră consemnate în scris. Dar, odată cu trecerea anilor, au apărut tot mai multe texte, despre care se susţinea că fuseseră scrise de apostoli. Există, de exemplu, mai multe epistole ale lui Pavel decât cele paisprezece care îi poartă numele în Noul

Testament, iar astăzi experţii sunt aproape siguri că unele dintre cele incluse în Noul Testament nu îi aparţin în realitate lui Pavel. În mod similar, în Noul Testament a fost inclusă Apocalipsa lui Ioan, dar alte texte de acelaşi gen au rămas pe dinafară – de pildă, Apocalipsa lui Petru sau Apocalipsa lui Pavel.

A existat de asemenea un număr mare de evanghelii. Cele patru din Noul Testament sunt scrieri anonime; abia în secolul al doilea au început să fie desemnate cu numele ucenicilor lui Iisus (Matei şi Ioan), plus cele ale unor însoţitori ai apostolilor (Marcu, însoţitorul lui Petru, şi Luca, însoţitorul lui Pavel). Au apărut şi alte evanghelii, şi ele aparent scrise de apostoli. Pe lângă nou–descoperita Evanghelie după Iuda, există evanghelii despre care se afirmă că au fost scrise de Filip şi de Petru, două scrise de fratele lui Iisus, Iuda Toma, una scrisă de Maria Magdalena şi aşa mai departe. Toate aceste evanghelii (plus epistolele, apocalipsele etc.) aveau o legătură cu apostolii, toate pretindeau că redau adevăratele învăţături ale lui Iisus şi toate erau venerate – de o grupare creştină sau de alta – ca sfinte scripturi. În decursul timpului, tot mai multe şi–au făcut apariţia. Şi astfel, ţinând seama de amplele dezbateri care au avut loc asupra corectei interpretări a religiei, cum ar mai fi putut lumea să ştie ce texte să accepte şi ce nu?

Pe scurt, una dintre grupările concurente din

cadrul creştinismului a reuşit să se impună în faţa celorlalte. Ea a câştigat mai mulţi adepţi decât rivalele sale, pe care a început să le minimalizeze şi să le marginalizeze. Această grupare a decis care va fi structura organizatorică a Bisericii, care cărţi vor fi acceptate ca Sfântă Scriptură şi ce dogme creştine vor fi adoptate. Din această grupare făceau parte Irineu şi alte personalităţi, bine cunoscute celor care au studiat creştinismul secolelor al doilea şi al treilea, precum Iustin Martirul şi Filosoful şi Tertulian. Gruparea la care ne referim a devenit „ortodoxă" şi, odată ce şi–a asigurat victoria asupra contracandidatelor sale, a rescris istoria mişcării, pretinzând că aceasta fusese dintotdeauna opinia majorităţii cu privire la creştinism, că ideile ei erau identice cu cele ale apostolilor şi ale bisericilor apostolice, că doctrinele pe care le susţinea derivau direct din învăţăturile lui Iisus. Cărţile pe care le–a acceptat ca Scriptură îi susţineau declaraţiile, fiindcă Matei, Marcu, Luca şi Ioan relatau istoria aşa cum se obişnuiseră protoortodocşii s–o audă.

Dar ce s–a întâmplat cu celelalte scrieri, cele care prezentau o versiune mult diferită a povestit şi care nu fuseseră incluse în canonul protoortodox? Unele au fost distruse, însă majoritatea s–au pierdut pur şi simplu sau au căzut victimă trecerii timpului. În rare cazuri au fost copiate după o vreme, dat fiind că opiniile pe care le exprimau fuseseră declarate eretice.

Textele au rămas vii doar în cadrul unor grupări mici, de la periferia creştinismului – una de gnostici aici, alta de creştini iudaici, dincolo. Zvonurile despre existenţa lor au continuat să circule, dar nimeni nu s–a arătat interesat să le păstreze pentru posteritate. Şi pentru ce ar fi făcut–o? Doar conţineau idei eronate şi n–ar fi izbutit decât să ducă oamenii pe căi greşite; mai bine să aibă parte de un sfârşit nedemn.

Şi chiar aşa s–a întâmplat. Puţine au fost cazurile în care textele aflate în pragul distrugerii au fost copiate şi, în cele din urmă, chiar şi aceste copii izolate au dispărut – până în epoca actuală, când rareori mai apare câte una, pentru a ne demonstra încă o dată că perspectiva ortodoxă asupra religiei creştine nu a fost singura în cel de–al doilea secol de existenţă a creştinismului. În realitate, în acea perioadă se manifesta o opoziţie ferventă la adresa ei, o opoziţie întruchipată, spre exemplu, de recent descoperita Evanghelie după Iuda. Avem de–a face în acest caz cu un text care zdruncină din temelii teologia creştină tradiţională şi schimbă tot ce ştiam despre natura adevăratului creştinism. În această scriere, adevărul nu este propovăduit de ceilalţi ucenici ai lui Iisus şi de succesorii lor protoortodocşi; dimpotrivă, ei sunt orbi în faţa adevărului, care i–a fost dezvăluit, în cadrul unor revelaţii secrete, doar celui pe care cu toţii îl dispreţuiesc: Iuda Iscarioteanul, trădătorul.

În conformitate cu acest text, considerat anterior

pierdut, numai Iuda cunoaşte adevărul despre Iisus, şi anume că nu e trimis de creatorul acestei lumi şi în niciun caz nu este fiul lui. Iisus vine de pe tărâmul lui Barbelo, pentru a revela tainele ascunse prin care omul poate fi mântuit. Şi nu moartea lui a fost cea care a asigurat această mântuire; prin moarte, el s–a eliberat pur şi simplu din lumea materială, coruptă. Căci această lume nu–i decât o cloacă a suferinţei, a durerii şi a disperării, unica noastră speranţă de salvare fiind renunţarea la ea. Şi unii dintre noi o vor face. Unii dintre noi au în sine o scânteie de divinitate şi, atunci când vor muri, se vor elibera din închisoarea carnală a trupului şi se vor întoarce la casa lor din ceruri, pe tărâmul divin din care au coborât şi în care vor reveni, pentru a trăi apoi veşnic, în beatitudine.

Irineu din Lyon şi Evanghelia după Iuda

Gregor Wurst

Codex Tchacos, o scriere antică din Egipt, pe papirus, cuprindea iniţial patru lucrări gnostice scrise în dialectul sahidic al coptei, o limbă străveche de pe teritoriul egiptean. Prima este un exemplar impropriu conservat al Epistolei lui Petru către Filip, un text deja cunoscut în urma

celebrei descoperiri de la Nag Hammadi, Egipt, din 1945. Cea de–a doua fasciculă este o copie mult mai bine păstrată a unei scrieri intitulate „Iacov", similară cu aşa–numita Prima Apocalipsă a lui Iacov, de asemenea descoperită în arhiva de la Nag Hammadi. Cea de–a treia este Evanghelia după Iuda, publicată aici pentru prima dată, în traducere. Din cea de–a patra fasciculă au supravieţuit doar câteva fragmente din primele pagini ale unei lucrări pe care echipa editorială a codexului a intitulat–o provizoriu Cartea lui Allogenes. Limba coptă, în care au fost scrise fasciculele, nu este şi cea originală a celor patru texte. Se presupune că scrierile au fost traduse după originalele în greacă, la fel ca documentele de la Nag Hammadi. În cazul Evangheliei după Iuda, titlul ei se regăseşte în literatura creştină antică, iar eseul de faţă analizează posibilele conexiuni dintre aceste referinţe şi textul recent descoperit. În consecinţă, ne va ajuta să datăm originalul în limba greacă al Evangheliei după Iuda.

Mărturii străvechi: Irineu şi Pseudo–Tertulian

Existenţa unei Evanghelii după Iuda este atestată pentru prima dată de episcopul Irineu din Lyon, care a trăit în a doua jumătate a secolului al doilea şi care o menţionează în cunoscutul său tratat intitulat *Deconspirarea şi nimicirea falsei*

cunoaşteri, îndeobşte numit *împotriva ereziilor.* Deşi a fost scris în greacă în jurul anului 180, dispunem astăzi doar de o traducere a sa în latină din secolul al patrulea, fragmente din original supravieţuind numai prin intermediul citatelor din lucrările autorilor creştini de mai târziu, care au abordat problema ereziei. În anexele la studiul „gnosticilor" şi al „altor" credincioşi de tip gnostic, numiţi „ofiţi" („oamenii–şarpe") în tradiţia creştină de mai târziu, Irineu analizează ceea ce el consideră a fi subgrupări ale acestor gnostici. Iată cum descrie ereziologul unele dintre preceptele lor:

Şi Cain, spun alţii, ar fi fost de pe tărâmul superior al absolutei puteri, iar Esau, Korah, sodomiţii şi alţii asemenea lor sunt din acelaşi popor cu ei: de aceea creatorul lor i–a urât, deşi niciunul dintre ei n–a avut de suferit. Căci Înţelepciunea <Sophia> a luat din rândurile lor tot ce–i aparţinea. Iar Iuda trădătorul ştia bine aceste lucruri, zic ei; şi numai el cunoştea adevărul, aşa ca nimeni altul, şi astfel a împlinit taina trădării. Prin el, toate lucrurile, cele pământeşti şi cele cereşti deopotrivă, au fost date nimicirii. Şi ei au făcut o lucrătură neadevărată care să spună aceasta, pe care o numesc Evanghelia după Iuda.

În conformitate cu Irineu, această grupare gnostică milita pentru o reevaluare a ideilor iudaice şi creştine ortodoxe referitoare la mântuire.

Personaje din Scripturile iudaice, precum Esau, Korah şi sodomiţii – considerate de tradiţia ortodoxă imorale şi potrivnice voinţei lui Dumnezeu sunt privite aici ca slujitori ai unicului Dumnezeu adevărat, „puterea superioară absolută". Această putere, reprezentată de gnostica Sophia, nu trebuie identificată cu dumnezeul creator din tradiţia iudeo–creştină, numit aici „creatorul lor".

În această reevaluare este inclus chiar şi cel mai hulit personaj al Noului Testament, Iuda Iscarioteanul, ucenicul care l–a trădat pe Iisus şi l–a vândut autorităţilor. Membrii acestei grupări îl consideră singurul ucenic – „dintre toţi apostolii", potrivit unei citări în greacă a acestui pasaj de către Teodoret al Cirului, un scriitor din secolul al cincilea – care cunoaşte „aceste lucruri". Prin urmare, fapta sa este prezentată ca o „taină" care duce la distrugerea tuturor lucrurilor cereşti şi pământeşti, adică a întregii creaţii a stăpânului acestei lumi, „creatorul".

De la începutul secolului al treilea, gruparea a fost numită a „cainiţilor" („adepţii lui Cain") de unii autori creştini, precum Clement din Alexandria. Dar majoritatea acestor autori şi–au bazat ideile doar pe lucrarea lui Irineu. Numai tratatul anonim din secolul al treilea, *Împotriva tuturor ereziilor*, scris în latină şi atribuit în mod eronat lui Tertulian, şi relatarea ereziologului grec din secolul al patrulea, Epifanios din Salamina, oferă

informaţii suplimentare şi mai detaliate despre perspectiva alternativă asupra trădării lui Iuda – probabil apelând la o lucrare de tip ereziologic pierdută, a lui Hipolit din Roma. în capitolul 2 al acestui tratat, Pseudo–Tertulian caracterizează astfel preceptele cainiţilor:

Mai mult decât atât, o nouă erezie a izbucnit, aceea numită a cainiţilor. Şi motivul este că ei îi preamăresc pe Cain, ca şi cum el ar fi fost creat de o putere mare pe care o avea în el; căci Abel ar fi fost procreat după ce a fost conceput de o putere inferioară şi de aceea ar fi fost inferior. Susţinătorii teoriei de faţă îl apără deopotrivă pe Iuda trădătorul, fiind de părere că el este măreţ şi admirabil, datorită avantajelor pe care le–ar fi oferit omenirii; căci unii dintre ei cred că îi datorăm lui Iuda recunoştinţă pentru următorul lucru: Iuda, spun ei, văzând că Hristos voia să ascundă adevărul, l–a trădat, ca să nu mai existe vreo cale de a tăinui adevărul. Iar alţii îi contrazic, spunând: fiindcă puterile acestei lumi n–ar fi vrut ca Hristos să sufere, chiar dacă prin moartea lui omenirea era mântuită, el, gândind la mântuirea oamenilor, l–a trădat pe Hristos, ca să nu mai fie cale de împiedicare a mântuirii, care era întârziată de puterile ce se opuneau patimilor lui Hristos; şi astfel, prin patimile lui Hristos, nu se mai poate ca mântuirea omenirii să fie amânată.

Conform acestui text, cainiţii propuneau două interpretări ale faptei lui Iuda. Pe de o parte, se

spune, credeau că trădarea l–a împiedicat pe Iisus să „ascundă adevărul” – un punct de vedere greu de înţeles pentru noi, ce poate fi considerat o distorsionare tipică din partea unui autor ortodox pentru care această explicaţie a faptei lui Iuda nu e altceva decât o blasfemie. În lumina celeilalte interpretări, Hristos a fost trădat pentru ca moartea lui să faciliteze mântuirea omenirii, mântuire pe care „puterile acestei lumi” – cu alte cuvinte, forţele inferioare ale creatorului – doreau s–o împiedice. Această aserţiune aminteşte de ceea ce spunea Irineu cu privire la „taina trădării”, care a distrus lucrările forţelor inferioare.

Este important să remarcăm însă că Pseudo–Tertulian nu menţionează nicăieri Evanghelia după Iuda. Expunerea sa se limitează la ceea ce el consideră a fi învăţăturile cainiţilor. În consecinţă, ne putem întreba dacă trebuie să privim Evanghelia după Iuda, menţionată de Irineu, ca fiind un document cainit referitor la acest tip de reevaluare a mântuirii. Dacă da, ar fi dificil să punem semnul egal între Evanghelia după Iuda din tratatul lui Irineu şi textul din Codex Tchacos, deoarece în acesta din urmă nu apare nicio menţionare a lui Cain sau a altor antieroi din Scripturile iudaice, la care face trimitere ereziologul. În consecinţă, ar trebui să presupunem că în cadrul comunităţilor gnostice ale Antichităţii a circulat mai mult de o singură Evanghelie după Iuda.

Conţinutul istoric al relatării lui Irineu

Analiza minuţioasă a relatării sale sugerează că ereziologul nu considera Evanghelia după Iuda ca făcând parte din scrierile acelor „alţi" gnostici. Irineu avea cunoştinţă, fără îndoială, de unele lucrări aparţinând acestui cerc, aşa cum reiese din următoarea frază, formulată imediat după citatul de mai sus: „Am strâns, de asemenea, o serie de lucrări ale lor." Referitor însă la Evanghelia după Iuda, Irineu se mărgineşte să noteze că aceşti oameni „oferă" sau „prezintă" o „lucrare falsă" sub acest titlu, pentru a le susţine convingerile. Această afirmaţie implică doar faptul că oponenţii săi făceau referire la Evanghelia după Iuda pentru a întări punctul lor de vedere asupra trădătorului, ca unul ce deţinuse o cunoaştere aparte şi fusese menit să joace un rol important în concepţia lor privind mântuirea; aserţiunea lui Irineu nu sugerează câtuşi de puţin că respectiva evanghelie cuprindea în întregime viziunea lor asupra mântuirii. Dacă aşa stau lucrurile, atunci nu putem şti cu certitudine că Irineu cunoştea cu adevărat textul evangheliei la care făceau referire oponenţii săi. Dimpotrivă, spre deosebire de lucrările cainiţilor, despre care Irineu însuşi afirmă că le–a strâns, se pare că ereziologul cunoştea Evanghelia după Iuda doar din auzite. Din acest motiv, nu putem şti sigur pentru

susţinerea cărora dintre ideile lor citau aceşti gnostici Evanghelia după Iuda – cu excepţia celei pe care ei o numeau „taina trădării”.

Un singur lucru putem deduce în mod cert din relatarea lui Irineu: cainiţii aveau o Evanghelie după Iuda, pe baza căreia considerau trădarea Iscarioteanului ca fiind un mister. Aceasta sugerează că, în textul respectiv, Iuda era înfăţişat ca un ucenic al lui Iisus, „care avea o cunoaştere a adevărului ca nimeni altul”, şi că actul trădării era interpretat – în termenii unei perspective gnostice asupra problemei mântuirii – ca parte integrantă a „nimicirii tuturor lucrurilor, cereşti şi pământeşti deopotrivă”.

Comparaţie între Evanghelia copta după Iuda şi relatarea lui Irineu

Aceste două idei se regăsesc în întregul text al Evangheliei copte după Iuda. Chiar de la început, Iscarioteanul este înfăţişat ca un ucenic care deţine o cunoaştere aparte cu privire la adevărata identitate a lui Iisus. Numele său este menţionat pentru prima dată la pagina 35, unde este prezentat ca unicul discipol capabil să–şi exprime în faţa lui Iisus esenţa interioară, spirituală. În cadrul aceleiaşi scene, Iuda mărturiseşte că ştie cine este Iisus cu adevărat şi de unde vine: „Tu eşti de pe tărâmul nemuritor al lui Barbelo”, spune el, şi adaugă: „Iar eu nu sunt vrednic să rostesc

numele celui care te–a trimis". Şi ştiind că Iuda are în minte şi „ceva ce era măreţ", Iisus îi cere să se depărteze de ceilalţi ucenici şi îl consideră unicul demn de a fi familiarizat cu „tainele împărăţiei" (Evanghelia după Iuda 35, 45).

Mai târziu, Iuda este desemnat de Iisus ca fiind destinat „acelui neam", adică urmaşilor lui Set, adevăraţii gnostici, şi, din acest motiv, el va fi înălţat deasupra celorlalţi ucenici (46). Numai lui îi dezvăluie existenţa unui „tărâm măreţ şi nesfârşit, a cărui întindere niciun neam de îngeri n–a văzut–o, [în care] se află [un] Mare [Spirit] Invizibil, pe care ochii niciunui înger nu l–au zărit vreodată, niciun gând al inimii nu l–a cuprins şi nicicând nu i s–a dat vreun nume". (47) în continuare este redat întregul mit cosmologic, sfârşind cu crearea omenirii de către divinităţile inferioare (52–53).

Toate acestea concordă cu afirmaţia lui Irineu conform căreia Iuda din textul evangheliei la care face el referire „avea o cunoaştere a adevărului" ca niciun alt ucenic al lui Iisus. Textul recent descoperit îl prezintă de fapt ca pe cel căruia „totul i–a fost spus" (57). Până la urmă, Iuda este într–adevăr gnosticul perfect, demn de a fi, într–un sens, „transfigurat" prin înălţarea într–un nor luminos, în care i se va oferi viziunea divinului.

Cu privire la locul lui Iuda şi al trădării sale în problema mântuirii, textul nostru în coptă nu este, din păcate, la fel de limpede. Motivul este deteriorarea accentuată în părţile superioare ale

ultimelor file. Pe paginile 55–57 putem descifra un anume tip de profeţie pe care o face Iisus referitor la fapta lui Iuda, însă multe dintre cele mai importante fraze sunt incomplete. Iată textul:

Dar tu îi vei întrece pe toţi. Căci tu vei jertfi omul care mă înveşmântează. Deja fruntea ta s–a înălţat, urgia ta a fost aprinsă, steaua ta a strălucit viu, iar inima ta a [devenit puternică] Adevărat [...] ultimul tău [...] a devenit [– *circa două rânduri şi jumătate lipsă* –] mâhni [– *circa două rânduri lipsă* –] stăpânitorul, căci el va fi nimicit. Şi apoi chipul marelui neam al lui Adam va fi slăvit, căci, înainte de ceruri, de pământ şi de îngeri, există acel neam, care este de pe tărâmurile eterne. Iată, totul ţi–a fost spus. (56–57).

Aceasta este, în mod cert, o exprimare de tip profetic. Iisus îi spune lui Iuda că el va trebui să îndeplinească un rol în actul mântuirii, aşa cum s–a întâmplat şi anterior în text, când a anunţat că Iuda va fi înlocuit de altcineva şi că va fi blestemat de ceilalţi ucenici (36, 46). Menirea lui este aceea de a sacrifica trupul lui Iisus. Motivul acestei sacrificări nu s–a păstrat, dar putem presupune că, prin această jertfă, spiritul interior al lui Iisus va fi eliberat. Însă povestea nu se încheie aici; după o lacună de aproximativ şase rânduri, evanghelia menţionează că cineva (sau ceva) „va fi nimicit” şi „chipul marelui neam al lui Adam” va fi slăvit. Ce anume va fi nimicit înţelegem din

spusele lui Iisus de la pagina 55: „greşeala stelelor” care rătăcesc împreună cu „aceşti cinci luptători” ai lor – aceştia „vor fi nimiciţi împreună cu cei pe care i–au creat”. În final, „marele neam al lui Adam”, adică neamul de dinainte de Set, va fi mântuit. Toate acestea sunt redate de Iisus când îl înştiinţează pe Iuda că „totul i–a fost spus”.

Este important să remarcăm că textul nostru recent descoperit menţionează distrugerea lucrurilor cereşti (stelele şi luptătorii) şi pământeşti („cei pe care i–au creat”) în contextul actului de trădare săvârşit de Iuda. Cu toate că din acest fragment lipsesc pasaje esenţiale în textul evangheliei noastre, putem identifica aici o paralelă strânsă cu afirmaţia lui Irineu că „toate lucrurile, cereşti şi pământeşti deopotrivă, au fost nimicite”.

Dat fiind că Evanghelia după Iuda la care se referă Irineu nu este, în mod cert, o lucrare care îşi are originile în grupul oponenţilor săi şi ţinând seama că ereziologul nu pare a cunoaşte personal textul respectiv, având despre el informaţii doar „din auzite”, putem stabili pe drept cuvânt o conexiune între noul text în coptă din Codex Tchacos şi Evanghelia după Iuda menţionată în tratatul lui Irineu.

Am văzut că, în documentul în coptă, Iuda este înfăţişat ca singurul ucenic al lui Iisus care deţine cunoaşterea perfectă; de asemenea, există în text idei care amintesc de afirmaţia lui Irineu conform

căreia „toate lucrurile, cereşti şi pământeşti deopotrivă, au fost nimicite”. Pe această bază şi fiindcă nu avem dovezi care să ateste existenţa în Antichitate a mai multor evanghelii după Iuda, putem spune cu încredere că textul menţionat de Irineu este identic cu cel recent descoperit, din Codex Tchacos. În consecinţă, putem stabili o dată înainte de care ştim că Evanghelia după Iuda exista deja în forma sa originală, în greacă: Evanghelia după Iuda a fost scrisă înainte de anul 180, când Irineu preciza că unii dintre oponenţii săi o citau pentru a–şi susţine ideile.

Următoarea întrebare este evidentă: cu *cât timp* înainte de această dată a fost compusă Evanghelia după Iuda? Răspunsul este foarte dificil de dat, fiindcă nu–i cunoaştem autorul şi nici nu dispunem de informaţii istorice detaliate referitoare la secta creştină în rândurile căreia a apărut. Ceea ce se poate afirma însă cu certitudine este că textul face referire la Faptele Apostolilor din Noul Testament. La pagina 36, Iisus îi spune lui Iuda: „Căci altul îţi va lua locul, aşa încât cei doisprezece <ucenici> să fie din nou întregi în dumnezeul lor” – o aluzie clară la alegerea lui Matia pentru a–l înlocui pe Iuda în rândul celor doisprezece ucenici (Faptele Apostolilor 1:15–26). Ţinând seama că majoritatea exegeţilor datează această carte din Noul Testament în jurul anilor 90–100, înseamnă că Evanghelia după Iuda trebuie plasată în secolul al doilea. În consecinţă,

nu putem găsi aici alte informaţii istorice corecte, referitoare la Iuda Iscarioteanul, decât cele din Evangheliile canonice.

Datarea Codexului Tchacos

Dat fiind că nu dispunem de originalul în greacă al Evangheliei după Iuda, trebuie să încercăm să determinăm data traducerii sale în coptă incluse în Codexul Tchacos. Şi cum codexul nu a fost găsit de arheologi în cursul unor excavaţii cu scop ştiinţific – caz în care ar fi putut fi datat cu un grad sporit de certitudine –, nu putem să aplicăm decât metoda tradiţională, şi anume aceea de comparare a formei şi stilului său literar cu alte codexuri deja datate, precum cele din arhiva de la Nag Hammadi. Această comparaţie indică o dată în prima jumătate a secolului al patrulea, însă datarea manuscriselor prin această metodă este o sarcină dificilă, cu un grad ridicat de incertitudine. O analiză cu carbon–14, realizată de A.J. Timothy de la Universitatea din Arizona, plasează codexul în ultimul sfert al secolului al treilea (plus, minus câteva decenii). Această datare poate fi confirmată de examinarea resturilor de papirus folosite la legarea filelor (la cotor), deoarece aceste fragmente – de pildă chitanţe sau alte documente legale – sunt în mod normal datate. Dar mai întâi este necesară restaurarea respectivelor resturi de papirus.

Concluzie

Dacă această identificare a Evangheliei după Iuda din Codexul Tchacos cu cea menţionată de Irineu este convingătoare, putem spune că s–a realizat un pas important în studiul gnosticismului antic. Majoritatea textelor în coptă din arhiva de la Nag Hammadi sunt extrem de dificil de datat. Nici chiar în cazul Cărţii Secrete a lui Ioan, un text atestat în versiuni diferite în patru manuscrise în coptă şi într–un comentariu al lui Irineu, ierarhizarea cronologică a versiunilor nu a fost încă stabilită. Dar dacă Evanghelia după Iuda publicată aici este aceeaşi cu cea menţionată de Irineu, înseamnă că avem pentru prima dată ocazia de a situa începuturile gnosticismului setian cândva înaintea epocii în care a trăit acest ereziolog.

În cazul acestei evanghelii, nu avem motive să presupunem că textul a suferit un proces complex de revizuire şi adăugire, deoarece nu prezintă semnele unor modificări ulterioare. Nu vrem să spunem prin aceasta că, atunci când a fost scrisă, nu s–au operat anumite alterări ale textului. Dar nu există niciun indiciu care să sugereze că unele părţi, de pildă revelarea cosmologiei (Evanghelia după Iuda 47–53), au fost adăugate mai târziu. Acest tip de intervenţie ar fi distrus, în mod evident, textul original.

Importantă este următoarea concluzie: dacă textul din Codexul Tchacos este identificat ca o traducere în coptă a originalului în greacă menţionat de Irineu, înseamnă că această versiune a cosmologiei setiene este şi ea mai veche de anul 180. Prin urmare, textul ar putea constitui o dovadă istorică a faptului că gnosticismul setian a fost o mişcare anterioară epocii lui Irineu. Iar acest lucru ar însemna un progres semnificativ în legătură cu ceea ce Ştim în prezent despre creştinismul timpuriu.

Iuda şi conexiunea cu gnosticismul

Marvin Meyer

În lucrarea sa, *Împotriva ereziilor*, Irineu din Lyon afirmă că susţinătorii lui Cain, fratele asasin al lui Abel, au fost cei care au compus Evanghelia după Iuda. Cunoscută sub numele de „secta cainiţilor", ea a fost acuzată de Irineu şi de alţi ereziologi că s–ar fi erijat în susţinătoarea unora dintre cele mai detestate personaje din literatura biblică, printre care Cain, Esau, Korah, locuitorii din Sodoma... şi Iuda Iscarioteanul. În afara acestor acuzaţii nu există însă nicio dovadă care să ateste, din punct de vedere istoric, că a existat, în cadrul creştinismului timpuriu, o grupare

autointitulată a cainiţilor; numele pare a fi mai degrabă un soi de poreclă inventată de combatanţii împotriva ereziilor. De asemenea, nu există nicio referire la Cain în paginile care au supravieţuit din Evanghelia după Iuda, deşi, teoretic, este posibil ca numele său să fi fost amintit într–unul dintre fragmentele deja pierdute.

Totuşi, afirmaţiile lui Irineu ar putea conţine un sâmbure de adevăr. Cain este menţionat în textele de la Nag Hammadi, inclusiv în Cartea Secretă a lui Ioan, Firea conducătorilor şi Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil (Evanghelia egipteană), iar două dintre acestea, şi anume Cartea Secretă şi Cartea Sfântă, conţin pasaje referitoare la Cain privit ca un conducător angelic al lumii – pasaje care, pe lângă menţionarea explicită a numelui său, au un conţinut similar cu un fragment din Evanghelia după Iuda (51–52). În Cartea Sfântă sunt de asemenea lăudaţi locuitorii Sodomei şi Gomorei pentru ideile lor, specifice unor rebeli cu o cauză. Dar aceste texte care îl menţionează pe Cain sunt asociate cu Evanghelia după Iuda şi din alte puncte de vedere.

În lucrarea sa *Panarion* sau *Sipetul cu doctorii*, în care oferă câte un antidot pentru fiecare „maladie” eretică, Epifanios din Salamina, un alt ereziolog, stabileşte o conexiune între susţinătorii lui Cain şi autorii Evangheliei după Iuda, pe de o parte, şi cei la care el se referă cu sintagma „aşa–numiţi

gnostici", *gnostikoi*, pe de alta – un cuvânt în limba greacă, însemnând „cunoscători" sau „oameni ai cunoaşterii". Deşi unii experţi critică termenul *gnostic* ca fiind prea cuprinzător şi acoperind numeroase tipuri de credinţe, Irineu susţine că anumite grupări religioase se autointitulau „gnostice". Cunoaşterea pe care aceşti oameni susţineau că o deţin nu era o cunoaştere lumească, ci una de natură mistică, a lui Dumnezeu, a propriei fiinţe şi a relaţiei dintre cele două entităţi. În Evanghelia după Iuda, termenul *gnōsis* este utilizat de două ori (50, 54), iar a doua oară se spune „să li se [dea] cunoaştere lui Adam şi celor care erau cu el, pentru ca împăraţii haosului şi ai lumii de dincolo să nu stăpânească asupra lor". Cunoaşterea dată lui Adam şi urmaşilor săi, adică omenirii – sugerează fragmentul –, oferă protecţie şi salvare împotriva puterilor acestei lumi. Aşa cum subliniază Bart Ehrman în eseul său, Evanghelia după Iuda şi Iisus însuşi, în cadrul acestui text, afirmă că mântuirea vine prin cunoaştere, prin autocunoaşterea luminii divine din interiorul propriei fiinţe.

Gnosticii la care s–au referit Irineu şi alţii au format o importantă scoală de gândire mistică şi religioasă în Antichitate. Astăzi, specialiştii îi numesc în mod obişnuit pe membrii acestei scoli gnostici setieni, iar atunci când ne referim la gnostici în sensul general al termenului extindem discuţia pentru a include şi acele grupări înrudite

cu gnosticii setieni. Textele de la Nag Hammadi care se axează asupra lui Cain fac parte din şcoala gnostică setiană, Cartea Secretă a lui Ioan fiind considerată lucrarea clasică a filosofiei setiene. Evanghelia după Iuda aparţine de asemenea acestei şcoli, reprezentând o formă timpurie de gândire creştină setiană.

Confesiunea lui Iuda Iscarioteanul, eroul Evangheliei după Iuda, plasează acest text în tradiţia gnostică setiană. Aici, ceilalţi ucenici nu înţeleg corect identitatea lui Iisus şi susţin că el este fiul dumnezeului lor, dumnezeul acestei lumi; Iuda însă afirmă:

> Eu ştiu cine eşti şi de unde ai venit. Eşti de pe tărâmul nemuritor al lui Barbelo. Iar eu nu sunt vrednic să rostesc numele celui care te–a trimis. (Evanghelia după Iuda 35)

Fraza „tărâmul [sau eonul] nemuritor al lui Barbelo" este frecvent întâlnită în textele setiene şi indică tărâmul divin aflat dincolo de această lume, asociat cu Barbelo – un personaj divin cu rol important în scrierile setiene, în care adesea îşi asumă rolul Mamei din ceruri.

Originea lui Barbelo şi cea a numelui ei rămân neclare; este posibil să provină însă de la numele inefabil, format din patru litere, al lui Dumnezeu, YHWH sau Yahwe – Iahve, în literatura de specialitate, în limba română –, utilizat în

Scripturile iudaice şi în iudaism în general. Termenul care desemnează în ebraică cifra patru, *arba,* poate desemna numele cel sfânt, iar numele Barbelo este posibil să derive de la expresia ebraică „Dumnezeu (vezi *El*) în (*b*–) patru (*arb* (*a*))”, adică Dumnezeu cunoscut prin numele inefabil. În fragmentele care au supravieţuit din Evanghelia după Iuda, Barbelo nu este prezentată pe larg, ca un personaj într–o lucrare mitică, iar identitatea ei exactă rămâne incertă.

Nu este clar nici măcar dacă ea este Mama divină; de asemenea, numele ei nu este menţionat în text ceva mai departe (47), atunci când se relatează apariţia celui Autogenerat. Barbelo este amintită o singură dată în textul evangheliei, de însuşi Iuda, iar faptul că el afirmă caracterul inefabil al numelui divin trimite, poate, la natura sacră a numelui divin în cadrul moştenirii culturale iudaice. Iuda mărturiseşte că Iisus provine de pe tărâmul divin şi nu ia numele divinului în desert.

Oricare ar fi semnificaţia exactă a numelui însă, Barbelo este sursa divină a vieţii şi luminii, originea – adesea Mama – Pruncului divin în textele setiene. Dacă, aşa cum afirmă Iuda în această evanghelie, Iisus vine de pe tărâmul nemuritor al lui Barbelo, înseamnă că şi el este o fiinţă divină de pe acelaşi tărâm.

John Turner, un specialist în studierea setianismului, a realizat o bine–venită sinteză a

celor mai importante figuri cosmologice din gândirea setiană:

Numeroase tratate setiene plasează în fruntea ierarhiei o treime supremă, formată din Tatăl, Mama şi Pruncul. Membrii acestei treimi sunt Spiritul Invizibil, Barbelo şi divinul Autogenerat. Spiritul Invizibil pare a transcende chiar şi tărâmul existenţei în sine, care începe cu Barbelo ca o autoreflectare a sa, proiectată. Pruncul este autogenerat (*autogenēs*) din Barbelo ori spontan, ori dintr–o scânteie a luminii de la Tatăl şi are responsabilitatea de a ordona restul tărâmului transcendent, care este structurat în jurul celor patru Luminători şi al eonilor asociaţi lor. Tărâmul devenirii, de dedesubt, îşi are de obicei originea în încercarea Sophiei de a–şi particulariza singură propria contemplare a Spiritului Invizibil, fără permisiunea acestuia; în numeroase texte, acest act dă naştere hâdului ei vlăstar, Archon, creatorul lumii aparente.

Textele setiene atribuie adesea lumii în care trăim caracteristici derivate din propriul lor mod de interpretare a cuplului Adam şi Eva – personaje implicate pentru a relata o remarcabilă poveste revoluţionară. Conform setienilor, creatorul acestei lumi este de fapt un demiurg megaloman, dar fiinţele umane sunt înălţate dincolo de el şi de puterile sale graţie scânteii de divinitate din interiorul lor. Dacă omul ajunge să–şi cunoască adevăratul sine divin, va putea scăpa din chinga

puterilor acestei lumi şi va atinge pacea iluminării.

În Evanghelia după Iuda, Iisus îi dezvăluie lui Iuda ceea ce el şi cititorii textului trebuie să ştie pentru a înţelege în mod corect cine este Iisus şi ce înseamnă viaţa în această lume şi dincolo de ea. Concomitent, perspectiva setiană a acestei evanghelii este reprezentativă pentru gândirea setiană timpurie, temele setiene ale textului nefiind pe deplin dezvoltate. Evanghelia după Iuda, consider eu, poate oferi astfel o imagine asupra creştinilor setieni în plin proces de conturare a propriei lor versiuni referitoare la vestea cea bună pe care o aduce Iisus.

Cel Măreţ, Barbelo şi Autogenes, Cel Autogenerat

Evanghelia după Iuda îşi prezintă mesajul cosmologic referitor la divin şi la natura divinului într–un mod tipic setian. Sunt menţionaţi Barbelo, Tatăl şi Autogenes, cel Autogenerat. Tatăl sau Părintele a Toate este identificat ca un „Mare <Spirit> Invizibil" într–un pasaj din ceea ce a supravieţuit din Evanghelia după Iuda (47) – la fel ca în numeroase texte setiene – şi este de asemenea numit în diverse alte fragmente din cuprinsul textului Spiritul şi „Marele Unu" (53). În Evanghelia după Iuda pare incorect să vorbim despre Marele Unu ca fiind „Dumnezeu"; termenul este rezervat pentru puterile inferioare ale universului şi pentru creatorul acestei lumi,

pentru „cei numiţi «Dumnezeu»” (48). În Evanghelia după Iuda, Marele Unu pare a transcende termenul finit *Dumnezeu.* Aceeaşi subliniere teologică apare în Cartea Secretă a lui Ioan:

Unicul este suveran şi nu are nimic deasupra sa. Este Dumnezeu şi Părinte, Tată a Toate, cel invizibil care este peste Toate, care este nepieritor, care este lumina pură, pe care niciun ochi n–o poate privi. Unicul este Spiritul Invizibil. Nu trebuie să ni–l închipuim ca pe un dumnezeu sau asemenea unui dumnezeu. Căci el este mai mare decât Dumnezeu, fiindcă nimic nu–i stă deasupra şi n–are niciun stăpân asupra lui. Nu [există] în el nimic inferior <lui, dat fiind că totul> există în el, [căci el s–a alcătuit] pe sine. (Codexul II, 2–3, Nag Hammadi)

Transcendenţa Marelui Unu este subliniată în Evanghelia după Iuda. Când îi dezvăluie Iscarioteanului secretele universului, Iisus foloseşte, pentru a descrie divinul, expresii care amintesc de formulările din 1 Corinteni 2:9, Evanghelia după Toma 17, Rugăciunea apostolului Pavel din arhiva de la Nag Hammadi şi de formulările din alte texte. Iisus îi spune:

„[Vino], iar eu te voi învăţa despre [taine] pe care nimeni nu [le–a] văzut vreodată. Căci există un tărâm măreţ şi nesfârşit, a cărui întindere niciun neam de îngeri n–a văzut–o, [în care] se află [un] Mare [Spirit]

Invizibil,

pe care ochii niciunui înger nu l–au zărit vreodată, niciun gând al inimii nu l–a cuprins, şi nicicând nu i s–a dat vreun nume. (47)

Alte texte setiene, îndeosebi Cartea Secretă a lui Ioan şi Allogenes Străinul, descriu pe larg Transcendenţa divinului. În Cartea Secretă a lui Ioan, autorul revelaţiei afirmă:

Unicul este
de nemărginit, căci nu există nimic înaintea lui
care să–l mărginească,
de neînţeles, căci nu există nimic înaintea lui care
să–l înţeleagă,
de nemăsurat, căci n–a fost nimic înaintea lui
care să–l măsoare,
de nevăzut, căci nimic nu l–a văzut,
veşnic, căci există pentru veşnicie,
de nerostit, căci nimic nu–l poate înţelege pentru
a–l rosti,
de nenumit, căci nu există nimic înaintea lui care
să–i dea nume.

Unicul este lumina nemăsurată, pură, sfântă,
imaculată.
Este de nerostit şi e desăvârşit în nepieire.
Căci nu e doar desăvârşire ori binecuvântare
ori divinitate:
e mult mai măreţ.

Unicul nu este material şi nu e nematerial.
Unicul nu este mare şi nu este mic.
Nu se poate spune:
Cât de mare e?
Ce fel e?
Căci nimeni nu–l poate înţelege. (II:3)

Această descriere ne aminteşte din nou de cuvintele pe care Iuda i le adresează lui Iisus în partea de început a Evangheliei după Iuda: „Eu nu sunt vrednic să rostesc numele celui care te–a trimis." (35)

Autogenes, cel Autogenerat, este menţionat în Evanghelia după Iuda 47–50, când Iisus dezvăluie modul glorios în care divinul se extinde şi se exprimă pe deplin. Marele Unu, Marele Spirit Invizibil, transcende toate aspectele acestei lumi muritoare; prin urmare, o anume manifestare a divinului trebuie să înfăptuiască creaţia şi mântuirea lumii. Acea manifestare este Autogenes, cel Autogenerat. Iisus afirmă că dintr–un nor ceresc luminos ce ilustrează strălucirea divinului se aude o voce divină chemând un înger, iar Autogenes, cel Autogenerat, apare din nor. *Autogenes* este termenul frecvent utilizat în textele setiene pentru a–l caracteriza pe vlăstarul lui Barbelo; numele subliniază independenţa acestuia: Pruncul, aidoma lui Autogenes, este un autogenerat. Numele Autogenes sau „cel

Autogenerat” se încadrează bine în Evanghelia după Iuda, unde acesta apare pur şi simplu, de la sine, din norul ceresc, după ce este chemat de vocea divină.

În alte texte setiene, relatarea apariţiei Pruncului Autogenes devine mai complicată, iar în versiunea lungă a Cărţii Secrete a lui Ioan, apariţia lui este redată astfel încât să sugereze un act de contopire spirituală între Tatăl transcendent şi Mama Barbelo:

> Tatăl a privit în Barbelo, cu lumina pură învăluind Spiritul Invizibil şi cu strălucirea sa. Barbelo a conceput cu el şi el a creat o scânteie de lumină asemănătoare cu lumina binecuvântată, dar nu tot atât de mare. Acesta a fost unicul Prunc al Mamei–Tatălui care s–a ivit, singurul vlăstar, unicul Prunc al Tatălui, lumina cea pură. Spiritul Invizibil virgin s–a bucurat de lumina creată ce a apărut din prima putere a Contemplării Spiritului, care e Barbelo. (II:6)

În Evanghelia după Iuda, Iisus continuă relatând cum alţi patru îngeri sau mesageri, numiţi „luminători”, iau fiinţă prin cel Autogenerat, ca să fie ajutoare ale acestuia (47). În alte scrieri setiene, cei patru luminători au nume: Harmozel, Oroiael, Daveithai şi Eleleth. Apar apoi tot mai mulţi îngeri şi eoni – fiinţe cereşti – „miriade fără număr”, conform textului evangheliei, pe măsură ce strălucirea divinului se manifestă. În

cele din urmă, această expansiune a divinului se extinde la eoni, luminători, ceruri şi bolţi cereşti ale universului, numărul lor corespunzând caracteristicilor lumii, îndeosebi unităţilor de timp. Există doisprezece eoni, aşa cum sunt douăsprezece luni într–un an sau douăsprezece semne ale zodiacului. Sunt şaptezeci şi două de ceruri şi luminători, la fel ca numărul de popoare ale lumii, conform tradiţiei iudaice. Există, de asemenea, trei sute şaizeci de bolti cereşti, câte zile sunt într–un an solar. Apare totodată şi numărul douăzeci şi patru, egal cu cel al orelor dintr–o zi (Evanghelia după Iuda 49–50).

Această parte a Evangheliei după Iuda este atât de asemănătoare cu unele fragmente din *Eugnostos cel Binecuvântat* şi dintr–un alt text înrudit, *Înţelepciunea lui Iisus Hristos,* încât mi se pare probabilă existenţa unui anume tip de relaţie textuală. Autorul lui *Eugnostos cel Binecuvântat* descrie formarea eonilor şi a altor puteri în două pasaje relevante:

Cele douăsprezece puteri despre care am vorbit au venit împreună una cu alta şi fiecare a creat <şase> masculine şi <şase> feminine, în total şaptezeci şi două de puteri. Fiecare dintre cele şaptezeci şi două, la rândul ei, a produs cinci puteri spirituale, ridicând numărul la trei sute şaizeci de puteri. Toate sunt unite în voinţă. În acest fel, omenirea nemuritoare a ajuns să simbolizeze tărâmul nostru. Primul care a

conceput, fiul omenirii nemuritoare, funcţionează ca un simbol al timpului. [Mântuitorul] simbolizează [anul]. Cele douăsprezece puteri sunt simboluri ale celor douăsprezece luni. Cele trei sute şaizeci de puteri care derivă din mântuitor reprezintă cele trei sute şaizeci de zile ale anului. Şi îngerii care au apărut din ele şi care sunt fără număr reprezintă orele şi minutele. (Nag Hammadi, Codexul III: 83–84)

Unele dintre acestea, în sălaşuri şi în rădvane, erau în inefabila splendoare şi nu puteau fi trimise în nicio creatură; şi ele au produs de la sine cete de îngeri, miriade fără număr, pentru a le sluji şi a le slăvi, şi spiritele virgine şi luminile inefabile. Ele nu sunt supuse bolii şi slăbiciunii. Există numai vrere şi se manifestă imediat. (III:88–89)

În Evanghelia după Iuda, aceste idei teologice complexe şi elaborate sugerează un sofisticat mod de gândire cu privire la divin. La început, ni se spune, a existat zeitatea infinită, inefabilă şi de nenumit – dacă putem folosi pentru Marele Unu termenul de „zeitate” sau orice alt cuvânt cu caracter limitat. Marele Unu se extinde prin intermediul eonilor şi al nenumăratelor entităţi în deplinătatea gloriei divine care–şi trimite strălucirea în jos, spre lumea noastră. Dacă n–ar fi apărut o tragică eroare pe tărâmul divin, o rătăcire de moment a înţelepciunii, totul ar fi rămas glorios. Dar eroarea s–a produs.

Coruptibila Sophia şi Creatorul

În conformitate cu textele setiene, căderea în dizgraţie la începutul timpurilor a fost un eveniment divin de proporţii cosmice. În Biblie, în Geneza 3, este redată istoria lui Adam şi a Evei, care, ademeniţi de şarpe, gustă din pomul cunoaşterii binelui şi răului, împotriva voinţei lui Dumnezeu. Textele setiene se referă la divina Înţelepciune, personificată de Sophia, care are trăsături similare cu cele ale Evei şi care cade într–un păcat soldat cu consecinţe grave. În fragmentele care au supravieţuit din Evanghelia după Iuda nu este inclusă povestea Sophiei şi a căderii ei. Există o singură referire la ea, într–un pasaj fragmentar al textului, în care, fără explicaţii detaliate, este numită „Sophia supusă greşelii". După o lacună în text este menţionată „mâna care a creat oamenii muritori", sintagmă care poate stabili o legătură între Sophia şi zeul care creează această lume. În Cartea Secretă a lui Ioan, căderea înţelepciunii este prezentată relativ detaliat:

Acum Sophia, care este Înţelepciunea înţelegerii şi care constituie un eon, a conceput dintr–un gând al ei înseşi, cu concepţia Spiritului Invizibil şi a Precunoaşterii. Voia să creeze ceva aidoma ei înseşi fără consimţământul Spiritului, care nu încuviinţase, fără partenerul ei şi fără chibzuiala lui. Masculinul nu şi–a dat aprobarea. Ea nu şi–a găsit partenerul şi a

gândit aceasta fără consimţământul Spiritului şi fără cunoaşterea partenerului ei. Totuşi ea a dat naştere. Şi, ca urmare a invincibilei puteri dinlăuntrul ei, gândul ei n–a fost un gând nerodnic. Ceva a ieşit din ea, ceva ce era imperfect şi diferit ca înfăţişare de ea, căci a creat fără partenerul ei. Nu semăna cu mama sa şi era diform. (II:9–10)

În Epistola lui Petru către Filip, cel care oferă revelaţia furnizează un alt detaliu crucial privind căderea în greşeală a Mamei Sophia. În versiunea acestei epistole incluse în Codex Tchacos, naratorul precizează:

Pentru început, [privitor] la neajunsul eonilor, ce e imperfect e nesupunerea. Mama, dând dovadă de o slabă judecată, a manifestat fără porunca Marelui Unu. El este cel care a voit, dintru începuturi, să făurească eonii. Dar când ea [a vorbit], a apărut Cel Arogant. O parte din trupul ei a fost lăsată în urmă şi Cel Arogant a înşfăcat–o şi neajunsul a apărut. Acesta, prin urmare, este neajunsul eonilor. (3–4)

Termenul *neajuns* apare şi în Evanghelia după Iuda 39. Neajunsul sau diminuarea luminii divine provine dintr–o concepţie eronată, în conformitate cu Cartea Secretă a lui Ioan, şi din nesupunere şi judecată slabă, conform Epistolei lui Petru către Filip. Mama din acest al doilea text este ori Sophia, ori Eva şi, ţinând seama de conexiunea dintre Sophia şi Eva în literatura gnostică, ambiguitatea

ar putea fi deliberata. Aşa cum menţionează povestea Sophiei, o parte din spiritul divin trece de la Sophia la progenitura ei, creatorul acestei lumi, care apoi o transmite omenirii (Geneza 2:7). Astfel, greşeala Sophiei face ca fiinţa umană să aibă în ea însăşi lumina divină.

Aceasta este, în termeni generali, povestea coruptibilei Sophia în Evanghelia după Iuda. Tot ce este imperfect în lumea divinului şi în cea de dedesubt a izvorât din greşeala Înţelepciunii şi, atunci când lumina din interiorul fiinţei umane devine iarăşi una cu divinul, Sophia este reîntregită şi plenitudinea divinului e realizată. Ceva din această beatitudine poate fi trăită acum, sugerează textele gnostice, dar experienţa ultimă a integralităţii divine survine numai când omul îşi părăseşte trupul muritor. În Evanghelia după Iuda, Iisus afirmă că atunci când oamenii din neamul lui Set – gnosticii – îşi dau sfârşitul, corpul lor fizic moare, dar sufletul rămâne viu şi se întoarce, eliberat, la casa lui cerească (43). Prin moarte, tot ceea ce aparţine trupului şi se simte ca acasă în lumea aceasta muritoare va fi abandonat. Cei care deţin cunoaşterea îşi leapădă trupul muritor, îi spune Iisus lui Iuda, „ca sufletele lor să se înalte la tărâmurile veşnice de sus” (44).

În unele tradiţii gnostice, în special în cele valentiniene, sunt menţionate două entităţi ale Înţelepciunii – Înţelepciunea superioară şi Înţelepciunea inferioară –, probabil într–un efort

de a aborda o problemă delicată: cum să susţii suprema bunăvoinţă a divinului şi să admiţi totodată realitatea răului din această lume imperfectă. Această chestiune, a teodiceei <*teodicee – doctrină filosofico–religioasă care îşi propune să demonstreze că existenţa răului în lume nu infirmă ideea bunătăţii divine – n. trad.*> sau a răului, rămâne încă şi astăzi una dintre cele mai dificile şi mai semnificative probleme care fac obiectul dezbaterilor teologice. Ce anume este răul şi de unde provine? Este cumva şi Dumnezeu implicat în existenţa lui? În Evanghelia valentiniană după Filip, Înţelepciunea superioară este numită Sophia sau Echamoth, Înţelepciunea inferioară poartă numele Echmoth, „Înţelepciunea morţii" (Nag Hammadi, Codexul II, 60), iar Înţelepciunea lui Dumnezeu este protejată împotriva răului din această lume muritoare. În mod similar, poate, în Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil este de asemenea menţionată „Sophia, a materiei" (Nag Hammadi, Codexul III, 57).

Relaţia dintre referirea la „Sophia supusă greşelii" în Evanghelia după Iuda şi imaginea mai elaborată a Înţelepciunii în textele gnostice este încă incertă. Clar rămâne însă faptul că ea e „supusă greşelii".

Vlăstarul Sophiei, produsul greşelii ei, descris ca un copil diform în Cartea Secretă a lui Ioan şi numit „Cel Arogant" în Epistola lui Petru către

Filip, este guvernatorul şi creatorul acestei lumi, bine cunoscut din textele setiene. În Evanghelia după Iuda şi în alte tradiţii de tip gnostic, creatorul lumii noastre nu este un personaj blând şi binevoitor. Ca demiurg, el are misiunea de a ţine captivă lumina divină a Sophiei în trupurile muritoare. În Evanghelia după Iuda 51, creatorul este numit Nebro şi Yaldabaoth, iar un alt zeu, Saklas, colaborează cu el. Forme variate ale acestor trei nume sunt cunoscute din alte surse setiene. *Yaldabaoth* înseamnă, probabil, „copil al haosului", iar *Saklas* se poate traduce prin „neghiob". Numele Nebroel sau Nebruel apare în Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil şi în texte maniheiste; în Evanghelia după Iuda, acelaşi nume este redat fără sufixul *–el* (care înseamnă în ebraică „Dumnezeu"). În Cartea Sfântă, Nebroel pare a fi un demon de gen feminin care, în urma uniunii sexuale cu Saklas, dă naştere celor doisprezece eoni (III:57).

În Evanghelia după Iuda, Iisus foloseşte un limbaj plastic pentru a–i explica Iscarioteanului cum arată creatorul acestei lumi – iar acesta nu e deloc plăcut la înfăţişare. Astfel, Iisus spune: „Şi iată, din nor apăru un <înger> a cărui faţă strălucea de foc şi a cărui înfăţişare era mânjită de sânge." (51) Când faţa lui străluceşte de foc, pare aidoma lui Yaldabaoth din Cartea Secretă a lui Ioan (II:10), iar când e mânjită de sânge, seamănă cu Sophia, a materiei, din Cartea Sfântă a Marelui

Spirit Invizibil (III:56–57). Creatorul şi slujitorii lui, citim în Evanghelia după Iuda, au creat această lume inferioară, cu stăpânitorii, îngerii şi puterile ei. Instituţia ierarhizată a puterilor angelice este descrisă într–un fragment care a suferit mici deteriorări:

Cei doisprezece stăpânitori au vorbit cu cei doisprezece îngeri: „Fie ca fiecare dintre voi [...] şi fie ca ei [...] neam [– *un rând lipsă* –] îngeri":

Primul este [Se]t, care e numit Hristos.
Al [doilea] este Harmathoth, care e [...]
Al [treilea] este Galila.
Al patrulea este Yobel.
Al cincilea [este] Adonaios.

Aceştia sunt cei cinci care au stăpânit asupra lumii celeilalte şi în primul rând asupra haosului. (51–52)

Fragmente similare există în Cartea Secretă a lui Ioan (II:10–11) şi în Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil (III:58), ele prezentând acelaşi tip de ierarhie a conducătorilor lumii ca aceea descrisă în Evanghelia după Iuda, dar mai bine dezvoltat. Iată ce scrie în Cartea Sfântă:

Prin voinţa celui Autocreat, [Sakla] marele înger a spus: „Vor fi... şapte la număr..."

El le–a spus [marilor îngeri]: „Duceţi–vă [fiecare] dintre voi să domniţi peste propria voastră [lume]. Şi fiecare [dintre aceşti] doisprezece [îngeri] a plecat.

[Primul] înger este Athoth, pe care [marile] neamuri de oameni îl numesc...
al doilea este Harmas, [ochiul de foc],
al treilea [este Galila],
al patrulea este Yobel,
[al cincilea este] Adonaios, care este [numit] Sabaoth,
al şaselea [este Cain, pe care] [marile neamuri de] oameni îl numesc soarele,
al [şaptelea este Abel],
al optulea, Akiressina,
al [nouălea, Youbel],
al zecelea este Harmoupiael,
al unsprezecelea este Archis–Adonin,
al doisprezecelea [este Belias].
Aceştia sunt puşi peste Hades [şi haos].

Şapte dintre ei, se afirmă în Cartea Secretă a lui Ioan, sunt plasaţi deasupra celor şapte sfere ale cerurilor (Soarele, Luna, Mercur, Venus, Marte, Jupiter şi Saturn), iar cinci, deasupra profunzimilor abisului.

În Evanghelia după Iuda, stăpânitorii acestei lumi se află la posturi, iar acest abis care constituie lumea – cosmosul sau „pieirea”, conform Evangheliei după Iuda 50 – e gata pentru a fi ocupat. Tot ce mai trebuie este o familie care

să–l locuiască.

Set şi Crearea lui Adam şi a Evei

Set, al treilea fiu al lui Adam şi al Evei, este o figură semnificativă în Evanghelia după Iuda. Textul îl menţionează pe Set (numit şi Hristos) ca un stăpânitor angelic al lumii şi se referă la „neamul lui Set" (numit şi „marele neam", „acel neam" sau „neamul ce nu are stăpânitor peste el") şi la părinţii acestuia, Adam şi Eva, dar şi la Adamas, descris ca fiind cerescul Adam într–un nor de lumină. Ce înseamnă însă toate acestea? În Biblie, prima familie are grave probleme: părinţii nu–i dau ascultare lui Dumnezeu şi sunt izgoniţi din grădina raiului, iar copiii cuplului, Cain şi Abel, sfârşesc amândoi în mod nefericit. Set, aflăm din Geneza 4–5, este un alt fiu al lui Adam şi al Evei, „o altă sămânţă", creată după chipul lui Adam, aşa cum şi Adam însuşi fusese creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. El este cel care duce familia mai departe. În continuare, cartea Genezei relatează că şi Set are un fiu, pe Enos, în acea perioadă oamenii începând să se adreseze Dumnezeului Iahve folosindu–i numele sfânt.

Fiindcă este „o altă sămânţă", se pare, Set a moştenit epitetul Allogenes, care înseamnă în greacă „cineva de alt fel" sau „străin". Există un text setian în Codexul XI de la Nag Hammadi, pe

care l–am menţionat deja, intitulat Allogenes sau Allogenes Străinul, iar autorul neoplatonician Porfirios citează o „apocalipsă a lui Allogenes”, care ar putea fi acest text din cadrul arhivei de la Nag Hammadi (*Viaţa lui Plotin* 16). De asemenea, Epifanios menţionează mai multe cărţi ale lui Allogenes (sau Allogeneis, la plural; *Panarion* 39.5.1).

Un fragment din lucrarea identificată ca fiind a patra şi ultima fasciculă din Codex Tchacos, situată imediat după Evanghelia după Iuda, a primit titlul provizoriu de Cartea lui Allogenes, de la numele personajului principal al textului. Ne putem întreba dacă nu cumva această lucrare este una dintre celelalte cărţi ale lui Allogenes. În ultima fasciculă din Codex Tchacos, la fel ca în alte texte setiene, Allogenes preia rolul lui Iisus. Aici, Iisus este Set Străinul întrupat în persoana mântuitorului creştin, iar sub chipul lui Allogenes se confruntă cu ispitele lui Satan şi este apoi transfigurat într–un nor luminos – aşa cum Iuda trece prin acelaşi proces în evanghelia care îi poartă numele (57–58).

În buna tradiţie platoniciană şi respectând ideile platoniciene ale tradiţiei setiene, în Evanghelia după Iuda, Adam este atât o figură ideală a omenirii superioare, cât şi una pământească, inferioară. Adam, numit aici Adamas (probabil un calambur pe baza termenului grecesc *adamas*, care înseamnă „ca oţelul”, „de nefrânt”), „era în cel

dintâi nor luminos pe care niciun înger nu l–a zărit printre cei numiţi «Dumnezeu»” (48). Puţin mai departe este menţionat „[neamul] sfânt al lui Set” (49). În vreme ce, în Evanghelia după Iuda, Set nu este plasat în mod explicit împreună cu Adamas pe tărâmurile divine, aşa cum se întâmplă în alte texte setiene, Iisus afirmă spre sfârşitul evangheliei că „înainte de ceruri, de pământ şi de îngeri, există acel neam, [neamul lui Set], care este de pe tărâmurile eterne (57)”. Această afirmare a originii superioare a neamului lui Set implică, poate, că, în Evanghelia după Iuda, Set însuşi este considerat un personaj înălţat pe tărâmurile divine.

Cartea Secretă a lui Ioan oferă, în acest sens, o relatare mai detaliată. În viziunea ei, cerescul Adamas rezidă în cel dintâi eon împreună cu primul luminător, Harmozel, într–un mod ce aminteşte de casa cerească a lui Adamas în Evanghelia după Iuda, iar Set rezidă în cel de–al doilea eon, împreună cu al doilea luminător, Oroaiel (II:9). Sămânţa lui Set îşi are de asemenea lăcaşul în ceruri, aşa cum se menţionează şi în Evanghelia după Iuda; în conformitate cu Cartea Secretă a lui Ioan, sămânţa lui Set se află în cel de–al treilea eon împreună cu al treilea luminător, Daveithai. În această lucrare, cerescul Adamas este numit Pigeradamas (sau Geradamas) – „Adam Străinul”, „sfântul Adam” sau „bătrânul Adam”.

Faptul că în Evanghelia după Iuda se spune

despre cerescul Adamas că rezidă în primul nor luminos înseamnă că el sălăşluieşte în slava divină, aproape de Marele Unu. Această legătură strânsă între Adamas, omul ideal, şi Marele Unu confirmă ceea ce sugera eruditul Hans–Martin Schenke. Acesta a identificat o relaţie apropiată între divinitatea supremă din gândirea gnostică şi omul arhetipal, astfel că, în moduri diferite, omenirea transcendentă devine asociată cu Marele Unu transcendent. Această conexiune între Dumnezeu şi Om din textele setiene este exemplificată în revelaţia fundamentală a divinului în textele setiene, în care glasul divin rosteşte de sus: „Omenirea există, şi pruncul omenirii" (sau „Omul există, şi fiul omului"; Cartea Secretă a lui Ioan II: 14).

Mitul creării lui Adam, a Evei şi a urmaşilor acestora, aşa concis cum este, e redat în Evanghelia după Iuda din perspectiva temelor biblice şi platoniciene: „Apoi Saklas a spus îngerilor săi: «Să facem om după chip şi după asemănare.»" (52) Această abordare corespunde relatării din Geneză, pe care o interpretează în termeni platonicieni şi gnostici. Creatorul, ni se spune în Geneza 1:26, a făurit omul după chipul şi asemănarea divinului, iar în tradiţia setiană se consideră că această afirmaţie este interpretată ca însemnând că fiinţa pământească Adam a fost creată după imaginea ideală a lui Adamas cel ceresc. Acest concept gnostic al unui stăpânitor al

Pământului care creează oamenii din lumea de aici după imaginea şi tiparul omului transcendent de pe tărâmul ceresc este similară cu credinţa platoniciană conform căreia demiurgul creează lumea pe baza formelor şi ideilor provenite de pe tărâmul ideatic.

Alte texte gnostice, inclusiv cele setiene, prezintă abordări similare ale versetului 26 din capitolul 1 al Genezei. Epistola lui Petru către Filip descrie activitatea creatoare a Celui Arogant ca producerea „unei imagini în locul unei imagini, a unei forme în locul unei forme" (4). În Cartea Secretă a lui Ioan, relatarea este mult mai elaborată, operându–se o distincţie între crearea imaginii divinului şi creaţia după asemănarea arhonţilor şi a puterilor lumii:

O voce răsună de pe tărâmul ceresc înălţat: „Omenirea există, şi pruncul omenirii." Primul stăpânitor, Yaldabaoth, a auzit vocea şi a crezut că este a mamei lui. El nu i–a înţeles sursa.

Perfecta şi sfânta Mamă–Tată, completa Precunoaştere, imaginea celui invizibil, fiind Tatăl a Toate, prin care totul a luat fiinţă, primul om – acesta este cel care li s–a arătat şi a apărut în formă omenească. Întregul tărâm al primului stăpânitor s–a cutremurat, iar temeliile abisului s–au zguduit. Fundul apelor de deasupra lumii materiale a fost luminat de imaginea care a apărut. Când toate puterile şi primul stăpânitor s–au uitat la această

apariţie, au văzut fundul apelor luminat. Şi prin lumină au zărit forma imaginii în apă. Yaldabaoth a spus puterilor care erau cu el: „Veniţi, să făurim om după chipul lui Dumnezeu şi asemănarea noastră, pentru ca această imagine omenească să ne dea lumină.” Şi au creat prin forţele lor, ale fiecăruia, după trăsăturile care le fuseseră date. Fiecare putere a dat o trăsătură fizică după imaginea pe care o văzuse. Şi au făurit o fiinţă asemenea primului om perfect şi au spus: „Să–l numim Adam, ca numele său să ne dea puterea luminii.” (II:14–15)

Una dintre trăsăturile distinctive ale Evangheliei după Iuda este accentul pe care îl plasează asupra problemelor astronomice şi astrologice, îndeosebi asupra rolului pe care îl joacă stelele şi planetele în viaţa omului, dar şi asupra temelor platoniciene. Şi alte texte setiene comentează pe marginea modalităţilor prin care puterile cerului guvernează fiinţa umană, dar Evanghelia după Iuda afirmă că omului îi este dat un suflet şi că viaţa lui e îndrumată de o stea. În acest text, Iisus îi spune lui Iuda că oamenii au suflete, dar numai sufletele celor din neamul lui Set sunt nemuritoare:

Sufletele tuturor neamurilor omeneşti vor pieri.

Dar când aceşti oameni vor fi încheiat vremea împărăţiei şi duhul îi va fi părăsit, trupurile lor vor muri, dar sufletele lor vor fi vii, iar ele vor fi ridicate la cer. (43)

Aici, şi de fapt în întregul text, se face o deosebire între spiritul şi sufletul unei persoane. Spiritul ar putea fi suflarea vieţii, în vreme ce sufletul ar fi de fapt fiinţa interioară ce vine de pe tărâmul divin şi se va întoarce tot acolo. Această distincţie explică şi la ce s–a referit Iisus când i–a spus Iscarioteanului, în Evanghelia după Iuda 53, că, în vreme ce oamenii obişnuiţi au în ei spiritul pentru o perioadă de timp limitată, cei din neamul lui Set au atât spiritul, cât şi sufletul de la Marele Unu. Iisus se referă deopotrivă la stele şi, în Evanghelia după Iuda 42, le spune Iscarioteanului şi celorlalţi ucenici: „Fiecare dintre voi are steaua lui."

Preocuparea pentru suflet şi stele aminteşte de cuvintele lui Platon cu privire la suflete, la stele şi la crearea lumii. În *Timaios,* personajul titular citează o afirmaţie a creatorului lumii şi apoi descrie modul în care sufletele sunt atribuite stelelor:

Astfel creatorul a vorbit şi, încă o dată, în cupa în care amestecase înainte sufletul universului a turnat restul elementelor şi le–a combinat în acelaşi fel; dar ele nu mai erau tot atât de pure ca înainte, ci diluate până în al doilea şi al treilea grad. Şi, făcând aceasta, a împărţit întregul amestec în suflete egale la număr cu stelele şi a atribuit fiecare suflet unei stele; şi, aşezându–le acolo ca într–un rădvan, le–a arătat natura universului şi a proclamat legile destinului, conform cărora prima lor naştere va fi una şi aceeaşi

pentru toate, căci niciunul nu avea să sufere vreun rău în mâinile sale; şi urmau să fie semănate în mecanismele de timp strict adaptate pentru ele şi să ia fiinţă cel mai religios dintre animale; şi aşa cum natura omenească era de două feluri, rasa superioară avea să fie numită de atunci omenire… Persoana care avea să ducă o viaţă cuminte în timpul atribuit ei urma să se întoarcă şi să sălăşluiască în steaua sa natală, unde să aibă o existentă binecuvântată şi plăcută. (41d–42b; ed. Benjamin Jowett, uşor revizuită.)

Steaua natală a lui Iuda este binecuvântată, îi spune Iisus spre sfârşitul evangheliei. Poate că Iscarioteanul e sortit să se mâhnească, aşa cum este avertizat de mai multe ori în text, şi va deveni al treisprezecelea, un expulzat din cercul celor doisprezece ucenici, blestemat de ceilalţi şi înlocuit de un altul (Evanghelia după Iuda 35–36; Faptele Apostolilor 1:15–26). Iisus îl numeşte deci pe Iuda „al treisprezecelea spirit” (44), literal „al treisprezecelea demon”, folosind termenul pe care l–a utilizat Platon pentru spiritul călăuzitor al lui Socrate şi al altora. În ciuda tuturor dificultăţilor şi opoziţiilor cu care se confruntă Iuda, Iisus îi promite că viitorul îi va aduce bucurie şi binecuvântare, iar – aşa cum remarcă Bart Ehrman în eseul său – treisprezece se va dovedi un număr cu noroc pentru Iscariotean. Iisus îi cere să–şi ridice ochii şi să vadă că, printre toate stelele

de sus, steaua lui arată drumul (57).

La mijlocul secolului al treilea circulau deja texte setiene care includeau astfel de teme platoniciene şi numeroase concepte desprinse din platonism şi neoplatonism, unele dintre ele fiind discutate şi criticate de filosoful neoplatonician Plotin şi de elevii şcolii sale filosofice din Roma. Printre aceste texte setiene cu influente platoniciene s–ar fi putut afla şi lucrări din arhiva de la Nag Hammadi, precum Allogenes Străinul. Una dintre obiecţiile platonicienilor la adresa gnosticilor şi a scrierilor acestora era faptul că se arătau foarte înverşunaţi împotriva demiurgului – Nebro, Yaldabaoth, Saklas – şi că îl conturau în tuşe pronunţat negative.

Este adevărat că textele setiene aveau prea puţine lucruri bune de spus despre creatorul acestei lumi şi, din acest punct de vedere, se poate ca ele să nu se fi armonizat cu ideile altor platonicieni. Totuşi este evident că scrierile setiene, inclusiv Evanghelia după Iuda, abordau teme derivate din gândirea lui Platon şi, în modul lor propriu, le înglobau în propriile concepţii cu privire la divin şi la univers.

Evanghelia după Iuda ca text creştin setian

Aşa cum am încercat să sugerez în acest eseu, Evanghelia după Iuda pare a fi un text creştin setian timpuriu, în care Iisus îi dezvăluie lui Iuda

Iscarioteanul învăţăturile sale, pentru a face astfel cunoscută o modalitate de mântuire şi de iluminare pe baza cunoaşterii sinelui şi a divinului. Mesajul acestei evanghelii este următorul: aşa cum Iisus este o fiinţă spirituală, care a venit de pe tărâmul de sus şi se va întoarce acolo, în acelaşi mod, adevăraţii săi adepţi sunt oameni „dotaţi" cu suflet, fiinţa şi destinul lor fiind legate de divin. Deja cei care se cunosc pe ei înşişi pot beneficia de forţa fiinţei lor interioare, „omul perfect", menţionat de Iisus în discuţiile cu ucenicii săi (35). La sfârşitul vieţii lor muritoare, indivizii care aparţin acelui neam măreţ al lui Set vor abandona tot ce aparţine lumii acesteia muritoare, pentru a–şi elibera fiinţa interioară şi sufletul.

În Evanghelia după Iuda, acest sacrificiu este ceea ce aşteaptă Iisus de la cel mai înţelept ucenic şi totodată cel mai bun prieten al său: el îi cere lui Iuda să–l ajute să se elibereze din trupul muritor, predându–l în mâinile autorităţilor. Şi alţii se sacrifică, adaugă Iisus, dar fapta Iscarioteanului constituie cel mai de preţ dar. De aceea, îi spune: „Dar tu îi vei întrece pe toţi. Căci tu vei jertfi omul care mă înveşmântează." (56) Iuda nu putea face altceva pentru prietenul şi companionul său de suflet, aşa că îl trădează. Aceasta este vestea cea bună a Evangheliei după Iuda.

Învăţăturile acestui text sunt cele propovăduite de Iisus, mântuitorul creştin, iar documentul redă

actul de trădare a lui Iisus; totuşi, principalele dezvăluiri pe care le face Iisus cu privire la cosmologie şi la secretele universului (Evanghelia după Iuda 47–53) cuprind foarte puţine elemente care ar putea fi considerate specific creştine. Această expunere cosmologică se bazează pe o serie de concepte iudaice novatoare şi pe interpretări ale Scripturilor iudaice, fiind influenţată de ideile platoniciene; unicul element care se revendică în mod categoric din creştinism în întregul text este scurta referire la „Se t, care e numit Hristos" (Evanghelia după Iuda 52). Prin urmare, expunerea cosmologică din Evanghelia după Iuda pare a–şi avea originile într–un context setian anterior, fiind preluată şi încercându–se a i se da o haină creştină sub forma învăţăturilor lui Iisus. Cu alte cuvinte, în Evanghelia după Iuda, filosofia iudaică setiană este transformată în filosofie creştină setiană. O astfel de metamorfoză e evidentă de fapt în întreaga literatură de tip gnostic. Cartea Secretă a lui Ioan este un alt text setian ce pare a fi fost compus ca un document iudaic gnostic şi apoi încercându–se a i se da o haină creştină sub forma învăţăturilor lui Iisus. În mod similar, Eu*gnostos cel Binecuvântat e*ste un text iudaic gnostic, cu structură epistolară, revizuit şi dezvoltat pentru a reda învăţăturile lui Iisus în dialog cu ucenicii săi, devenind astfel *Înţelepciunea lui Iisus Hristos.*

Prin urmare, în Evanghelia după Iuda, Iisus este

perceput ca un învăţător, cel care revelează cunoaşterea. Vine de pe tărâmul divin, se va întoarce la el şi îşi expune învăţăturile în faţa lui Iuda şi a celor din neamul lui Set. În alte texte creştine setiene, Iisus îşi asumă un rol similar, fiind asociat în mod obişnuit cu Barbelo, Autogenes, cel Autogenerat, şi Set. În Cartea Secretă a lui Ioan, Hristos este identificat cu cel Autogenerat şi devine fiul divinei Barbelo (II:6–7). În Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil, Set este înveşmântat în „Iisus cel viu", iar Iisus devine încarnarea lui Set. În Cartea lui Allogenes din Codex Tchacos, Iisus este prezentat ca fiind Allogenes Străinul, o formă a lui Set. În Cele Trei Forme ale Celui Dintâi Gând, Cuvântul – sau *Logos* – aflat în conexiune cu Set declară că s–a înveşmântat în Iisus şi l–a luat de pe lemnul blestemat (Nag Hammadi, Codexul XIII, 50). În Evanghelia după Iuda, Iisus este de asemenea asociat cu Barbelo, dar natura relaţiei dintre cei doi este neclară; de asemenea, tipul de asociere dintre Iisus şi Autogenes, cel Autogenerat, este necunoscut. În plus, unica legătură explicită între Iisus şi Set în Evanghelia după Iuda se regăseşte în enumerarea personajelor angelice care domnesc asupra haosului şi lumii de jos.

Rămân încă fără răspuns întrebările referitoare la relaţiile şi asocierile lui Iisus, conform Evangheliei după Iuda, dar învăţăturile sale sunt cât se poate de limpezi. Iisus prezintă un mesaj

mistic al speranţei şi libertăţii, articulat în termeni gnostici setieni. El le aduce lui Iuda şi cititorilor evangheliei vestea iluminării şi eliberării, îndemnându–l pe Iuda să privească spre stele. Aşa cum îi spune Iisus Iscarioteanului în Evanghelia după Iuda 57, „Ridică–ţi ochii şi priveşte spre nor şi spre lumina din el şi spre stelele care îl înconjoară. Steaua care arată drumul este steaua ta.”

Note de final

Evanghelia după Iuda

Pagina 44… [– *circa cinci rânduri lipsă* –]… Un nou fragment a fost plasat în partea de sus a paginilor 57 şi 58 din Codex Tchacos când această carte se afla în tipografie. El se regăseşte în traducerea prezentă, dar nu este vizibil în fotografia Evangheliei după Iuda de la pagina viii.

Gregor Wurst

Pagina 121… scrise în dialectul sahidic al coptei… Copta este limba creştinismului egiptean şi ultima fază de dezvoltare a limbii egiptene – limba faraonilor, scrisă cu literele alfabetului grec plus câteva litere suplimentare, derivate din demotică, o formă cursivă de scriere a

hieroglifelor. Sahidicul este unul dintre principalele două dialecte ale limbii copte.

Pagina 122... Cartea lui Allogenes... Printre specialişti, în ultimii ani, au circulat fotografii ale principalelor părţi din primele patru pagini ale acestui text împreună cu cele ale ultimelor două pagini din Evanghelia după Iuda. Astfel s–a creat impresia că respectivele patru pagini fac parte tot din evanghelie. Analiza papirusului însă, care urmează a fi publicată în viitoarea ediţie critică, a demonstrat că aceste pagini constituie partea introductivă a unei a patra fascicule, al cărei titlu, impropriu păstrat, ar putea fi „C[artea lui Allogenes]".

Pagina 123... studiul „gnosticilor"... Referitor la semnificaţia termenilor *gnoză* şi *gnostic*, vezi eseul lui Marvin Meyer din acest volum.

Pagina 123 Şi Cain, spun alţii... pe care o numesc Evanghelia după Iuda. Traducere în engleză de Bentley Layton, *The Gnostic Scriptures: A New Translation with Annotations and Introductions* (Garden City, NY: Doubleday, 1987), 181 (uşor adaptată).

Pagina 123... Esau, Korah şi sodomiţii... Pentru Esau, vezi Geneza 25:19–34, 27:32–33; pentru Korah, Geneza 36:5 şi Numerii 16–17; pentru sodomiţi, Geneza 18–19.

Pagina 124... gruparea a fost numită a „cainiţilor"... Vezi Birger A. Pearson, *Gnosticism, Judaism, and Egyptian Christianity,* Studies in

Antiquity and Christianity (Minneapolis: Fortress, 1990), 95–107. Pearson susţine că, în Antichitate, nu a existat nicio sectă gnostică anume a cainiţilor. Pentru a–l cita, „Sistemul cainit de *gnoză*, descris ca atare de ereziologi, nu este altceva decât o închipuire a lor, o construcţie artificială".

Pagina 124… şi–au bazat ideile doar pe lucrarea lui Irineu. Pentru un studiu complet al surselor creştine antice privitoare la cainiţi şi la Evanghelia după Iuda, vezi articolul lui Clemens Scholten, „Kainiten", în *Reallexikon für Antike und Christentum* (Stuttgart: Anton Hiersemann, 2001), 19:972–73; vezi şi Wilhelm Schneemelcher, ed., *New Testament Apocrypha* (traducerea în engleză redactată de Robert Melachlan Wilson; ed. Reviz.; Cambridge, England: James Clarke; Louisville, KY: Westminster/John Knox, 1991–92), 1:386–87.

Pagina 125 Mai mult decât atât, o nouă erezie a izbucnit… omenirii să fie amânată. Traducere după Alexander Roberts şi James Donaldson, editori, *Ante–Nicene Fathers: Translations of the Writings of the Fathers down to A.D.* 325 (Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Company, 1885–96; retipărit, Peabody, MA: Hendrickson, 1994), 3:651 (uşor adaptată).

Pagina 126… mai mult de o singură Evanghelie după Iuda… La fel ca în cazul celebrei Evanghelii după Toma, cunoscută în principal graţie traducerii în coptă din Codexul II, 2, de la Nag

Hammadi. În plus, există şi o altă Evanghelie după Toma, care aparţine aşa–numitelor evanghelii ale copilăriei şi al cărei conţinut diferă complet de textul de la Nag Hammadi.

Pagina 127… acelor „alţi" gnostici. Aşa cum subliniază Clemens Scholten („Kainiten", 975). Scholten s–a întrebat dacă ultima frază a relatării lui Irineu implică totuşi existenta unei Evanghelii după Iuda.

Pagina 127… „oferă" sau „prezintă"… Termenul latin aferent, utilizat aici de cel care a tradus textul lui Irineu, poate fi tradus prin „ei oferă", „ei prezintă" sau chiar „ei produc", astfel că interpretarea depinde în mare parte de varianta preferată.

Pagina 128… tuturor lucrurilor, cereşti şi pământeşti deopotrivă. Această interpretare este susţinută şi de Hans–Josef Klauck; vezi *Judas: Ein Jünger des Herrn,* Quaestiones Disputatae 111 (Freiburg: Herder, 1987), 19–21.

Pagina 129… urmaşilor lui Set… Referitor la „acel neam" şi la urmaşii lui Set, vezi eseul lui Marvin Meyer.

Pagina 131… cineva (sau ceva)… Nu este clar la cine sau la ce se referă acest termen. În textul în coptă, el trimite la un strămoş pe linie masculină.

Pagina 134… nu a fost încă stabilită. Motivul constă în faptul că niciuna dintre versiunile Cărţii Secrete a lui Ioan, transmise prin intermediul diverselor lucrări în coptă, nu poate fi identificată

ca sursa pe care s–a bazat Irineu în *Împotriva ereziilor* 1.29. De fapt, Cartea Secretă a lui Ioan a suferit modificări substanţiale de–a lungul timpului, astfel că orice teorie, care identifică o anumită formă textuală ca fiind cea originală, se bazează pe un considerabil volum de critică literară, fiind deci conjunctural; vezi John D. Turner, *Sethian Gnosticism and the Platonic Tradition,* Bibliotheque copte de Nag Hammadi, Section „Etudes" 6 (Sainte Foy, Quebec: Presses de l'Universite Laval; Louvain: Peeters, 2001), 136–41.

Marvin Meyer

Pagina 137... de Irineu şi de alţi ereziologi... Cu privire la ereziologi şi la Evanghelia după Iuda, vezi eseul lui Gregor Wurst. Aici şi mai departe se fac referiri la Irineu, *Împotriva ereziilor* 1.31.1, şi Epifanios, *Panarion* 38.1–3. Pentru o traducere a textelor lui Irineu şi ale altor ereziologi împotriva aşa–numiţilor cainiţi, vezi Werner Foerster, ed., *Gnosis: A Selection of Gnostic Texts* (Oxford: Clarendon Press, 1972, 1974), 1:41–43; şi (numai Irineu) Bentley Layton, *The Gnostic Scriptures: A New Translation with Annotations and Introductions* (Garden City, NY: Doubleday, 1987), 181.

Pagina 138... textele de la Nag Hammadi... Referitor la arhiva de la Nag Hammadi, vezi Jean–

Pierre Mahé şi Paul–Hubert Foirier, editori, *Écrits gnostiques,* Bibliothèque de la Pleiade (Paris: Gallimard, 2007 [sub tipar]); Marvin Meyer, *The Gnostic Discoveries: The Impact of the Nag Hammadi Library* (San Francisco: HarperSanFrancisco, 2005); Marvin Meyer, ed., *The Nag Hammadi Scriptures: The International Edition* (San Francisco: HarperSanFrancisco, 2006 [sub tipar]); James M. Robinson, ed., *The Nag Hammadi Library în English,* ed. A III–a (San Francisco: HarperSanFrancisco, 1998); Hans–Martin Schenke, Hans–Gebhard Bethge şi Ursula Ulrike Kaiser, editori, *Nag Hammadi Deutsch,* 2 vol., Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, Neue Folge 8, 12 (Berlin: Walter de Gruyter, 2001, 2003).

Pagina 139... „cunoscători" sau „oameni ai cunoaşterii". Cu privire la utilizarea cuvântului *gnostic* şi a altor termeni înrudiţi, dar şi la tipul gândirii gnostice, vezi Layton, Gnostic Scriptures; Bentley Layton, „Prolegomena to the Study of Ancient Gnosticism" în L. Michael White şi O. Larry Yarbrough, editori, *The Social World of the First Christians: Essays în Honor of Wayne A. Meeks* (Minneapolis: Fortress, 1995), 334–50; Antti Marjanen, ed., *Was There a Gnostic Religion*?*;* Publicaţii ale Societăţii Exegetice Finlandeze 87 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2005); Meyer, *Gnostic Dicoveries,* 38–43; Marvin Meyer, *The Gnostic Gospels of Jesus:*

The Definitive Collection of Mystical Gospels and Secret Books about Jesus of Nazareth (San Francisco: HarperSanFrancisco, 2005), x–xiii; Marvin Meyer, „Gnosticism, Gnostics şi *The Gnostic Bible"* (Boston: Shambhala, 2003), 1–19; Birger A. Pearson, *Gnosticism and Christianity în Roman and Coptic Egypt,* Studies în Antiquity and Christianity (New York: Clark Internaţional, 2004), 201–23; Kurt Rudolph, *Gnosis: The Nature and History of Gnosticism*, English translation ed. Robert Melachlan Wilson (San Francisco: HarperSanFrancisco, 1987).

Pagina 139... acoperind numeroase tipuri de credinţe... Vezi Karen L. King, *What Is Gnosticism*? (Cambridge, MA: Belknap Press/Harvard University Press, 2003); Michael A. Williams, *Rethinking „Gnosticism": An Argument for Dismantling a Dubious Category* (Princeton NJ: Princeton University Press, 1996)

Pagina 139... grupări înrudite cu gnosticii setieni. Vezi Hans–Martin Schenke, „The Phenomenon and Significance of Sethian Gnosticism", în Bentley Layton, ed., *The Rediscovery of Gnosticism: Proceedings of the Internaţional Conference on Gnosticism at Yale, New Haven, Connecticut, March 28–31, 1978,* Studies in the History of Religions (Supplements to Numen) 41 (Leiden: E.J. Brill, 1980–81), 2:588–616; Hans–Martin Schenke, „Das sethianische System nach Nag–Hammadi– Handschriften", în

Peter Nagel, ed., *Studia Coptica* (Berlin: Akademie Verlag, 1974), 165–72; John D. Turner, „Sethian Gnosticism: A Literary History”, în Charles W. Hedrick şi Robert Hodgson Jr., editori, *Nag Hammadi, Gnosticism, and Early Christianity* (Peabody, MA: Hendrickson, 1986), 55–86; John D. Turner, *Sethian Gnosticism and the Platonic Tradition,* Bibliotheque copte de Nag Hammadi, Section „Études” 6 (Sainte Foy, Quèbec: Presses de l’Université Laval; Louvain: Peeters, 2001); Michael A. Williams, „Sethianism”, în Antti Marjanen şi Petri Luomanen, editori, *A Companion to Second–Century „Heretics”,* Supplements to *Vigiliae Christianae* 76 (Leiden: E.J. Brill, 2005), 32–63.

Pagina 140 Confesiunea lui Iuda Iscarioteanul... în Evangheliile sinoptice din Noul Testament, Petru este cel care mărturiseşte cine este Iisus; vezi Matei 16:13–20; Marcu 8:27–30; Luca 9:18–21. Când Iisus îi întreabă pe ucenici cine zic oamenii că este el, în Evanghelia după Matei, aceştia răspund că unii spun că e Ilie, iar alţii Ieremia sau un alt profet, iar Petru adaugă: „Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu”; în Evanghelia după Marcu, Petru spune „Tu eşti Hristosul”, iar în cea după Luca, „Hristosul lui Dumnezeu”. Vezi mărturisirea ucenicilor în Evanghelia după Iuda 34. Toma rosteşte următoarele cuvinte despre Iisus în Evanghelia după Toma 13:

Iisus le–a spus ucenicilor: „Comparaţi–mă cu ceva şi spuneţi–mi cum sunt.” Simon Petru i–a răspuns: „Tu eşti ca un trimis drept”.

Matei i–a zis: „Eşti ca un filosof înţelept.” Toma i–a răspuns: „Învăţătorule, gura mea nu e demnă să spună cum eşti.” Iisus le–a zis: „Nu sunt eu învăţătorul tău. Fiindcă ai băut, te–ai îmbătat de la izvorul fremătător pe care eu l–am vegheat.” Şi l–a luat şi l–a dus deoparte şi i–a spus trei ziceri. şi când Toma s–a întors la prietenii lui, ei l–au întrebat: „Ce ţi–a spus Iisus?” Iar Toma le–a răspuns: „Dacă vă spun una dintre zicerile pe care mi le–a zis, veţi lua pietre şi mă veţi bate cu ele, iar un foc va ieşi din pietre şi vă va nimici.”

Pagina 141… Dumnezeu cunoscut prin numele inefabil. Vezi W. W, Harvey, ed., *Irenaeus, Libros quinque adversus haereses* (Cambridge: Academy, 1857; retipărit, Ridgewood, NJ: Gregg, 1965) 221–22.

Pagina 142 Numeroase tratate setiene… creatorul lumii aparente. Turner, *Sethian Gnosticism,* 85. Citatul a fost uşor modificat, cu acordul autorului.

Pagina 144 Unicul este suveran… (Codexul II, 2–3, Nag Hammadi).

Traducerea textelor de la Nag Hammadi, redate în acest eseu, îmi aparţine. Vezi Mayer, *Gnostic Gospels of Jesus;* Meyer, *Nag Hammadi Scriptures.*

Pagina 144... din alte texte. În 1 Corinteni 2:9, Pavel spune: „Ci precum este scris: «Cele ce ochiul n–a văzut şi urechea n–a auzit, şi la inima omului nu s–au suit, pe acestea le–a gătit Dumnezeu celor ce–L iubesc pe El».” În Evanghelia după Toma 17, citim: „Iisus a spus: «Vă voi da ceea ce niciun ochi n–a văzut, nicio ureche n–a auzit, nicio mână n–a atins şi la inima omului nu s–a suit.»” Fragmentul din Rugăciunea Apostolului Pavel este citat în notele traducerii. Vezi şi Michael E. Stone şi John Strugnell, *The Books of Elijah: Parts 1–2,* Society of Biblical Literature Texts and Translations 18, Pseudepigrapha 8 (Missoula, MT: Scholars, 1979).

Pagina 145–146 Unicul este... Căci nimeni nu–l poate înţelege. Allogenes Străinul include un fragment (Nag Hammadi, Codexul XI, 61–64) similar cu această parte a Cărţii Secrete a lui Ioan.

Pagina 147 Tatăl a privit... care e Barbelo. În versiunea scurtă a Cărţii Secrete a lui Ioan se spune că Barbelo priveşte în Tatăl, se întoarce către el şi apoi dă naştere unei scântei de lumină (vezi Berlin Gnostic Codex 8502, 29–30; Nag Hammadi, Codexul III, 9).

Pagina 147... Harmozel, Oroiael, Daveithai şi Eleleth. Numele şi rolurile celor patru luminători sunt discutate în Turner, *Sethian Gnosticism.*

Pagina 148... fragmente din Eugnostos cel Binecuvântat... Referitor la Eugnostos cel Binecuvântat şi Înţelepciunea lui Iisus Hristos, vezi Douglas M. Parrott, *Nag Hammadi Codices III,*

3–4 fi V, I with Papyrus Berolinensis 8502,3 and Oxyrhynchus Papyrus 1081: Eugnostos and Sophia of Jesus Christ, Nag Hammadi Studies 27, The Coptic Gnostic Library (Leiden: E.J. Brill, 1991).

Pagina 150… zeul care creează această lume. Referitor la Înţelepciune, inclusiv la Înţelepciunea personificată în gândirea antică şi îndeosebi în cea setiană, vezi Meyer, *Gnostic Discoveries,* 57–115.

Pagina 151 Acum Sophia… şi era diform. Sophia încearcă să imite actul original, procreator, al Tatălui. Această relatare a faptului că Sophia dă naştere din sine însăşi pare a reflecta anticele teorii ginecologice cu privire la reproducere şi la corpul feminin. În mitologia elenă, zeiţa Hera îl imită şi ea pe Zeus, aducând pe lume un copil de una singură. Conform unei versiuni a acestui mit, copilul este monstrul Tifon *(Imn homeric închinat lui Apolo Pithianul* 300–62). În conformitate cu o alta, pruncul este zeul şchiop Hefaistos, pe care Hera îl izgoneşte din Olimp şi îl trimite în lumea de jos (Hesiod, *Teogonia* 924–29). În Cartea Secretă a lui Ioan, toate relele şi nenorocirile din lume sunt cauzate de greşeala Sophiei.

Pagina 151–152 Pentru început… neajunsul eonilor. Aici, versiunea Epistolei lui Petru către Filip cuprinsă în arhiva de la Nag Hammadi menţionează:

Pentru început, privitor la [neajunsul] eonilor,

acesta este neajunsul. Când au apărut nesupunerea şi neghiobia Mamei, fără porunca măreţiei Tatălui, ea a voit să creeze eoni. Când ea a vorbit, cel arogant a urmat. Dar când ea a lăsat în urmă o părticică, cel arogant a înhăţat–o şi a devenit un neajuns. Acesta este neajunsul eonilor. (135)

Pagina 152... Termenul *neajuns* apare şi în... în textul în coptă al Evangheliei după Iuda, termenul *neajuns* este *šōōt.* Acesta şi alte cuvinte similare au, în textele setiene şi nu numai, rolul unor termeni tehnici care desemnează pierderea luminii divine ca urmare a greşelii Mamei.

Pagina 152... în ea însăşi lumina divină. În Cartea Secretă a lui Ioan se regăseşte următoarea descriere pitorească (pe care o citǎm aici mai detaliat decât în notele traducerii) a modului în care divinul îl ademeneşte pe Yaldabaoth, creatorul acestei lumi, să insufle în oameni lumina divină şi spiritul:

Când Mama a vrut să–şi ia înapoi puterea pe care i–a cedat–o primului stăpânitor, s–a rugat la cel mai îndurător Mamă–Tată a Toate. Cu o poruncă sacră, Mama–Tatăl a trimis în jos cinci luminători, asupra locului îngerilor celui dintâi stăpânitor. Ei i–au dat lui sfat, aşa încât ei să poată redobândi puterea mamei lor. Şi i–au spus lui Yaldabaoth: „Suflă puţin din spiritul tău în faţa lui Adam şi trupul se va înălţa.” El şi–a suflat spiritul în Adam.

Spiritul este puterea mamei lui, dar el n–a ştiut

aceasta, căci trăieşte în necunoaştere. Puterea mamei a ieşit din Yaldabaoth şi a intrat în trupul fizic care a fost făcut să fie aidoma celui care este dintru începuturi. Trupul s–a mişcat şi a devenit puternic. Şi a fost iluminat. Îndată, restul puterilor au devenit geloase. Deşi Adam a luat flintă prin ele toate şi ele şi–au dat puterile acestui om, Adam era mai inteligent decât creatorii şi decât primul stăpânitor. Când şi–au dat seama că Adam era iluminat şi putea gândi mai limpede decât ele şi era lipsit de rău, l–au luat şi l–au aruncat în cea mai joasă parte a întregului tărâm material. (II:19–20)

Pagina 153... Înţelepciunea superioară este numită Sophia sau Echamoth... Aici, Evanghelia după Filip menţionează: „Există Echamoth şi există Echmoth. Echamoth este, simplu, Înţelepciunea, dar Echmoth este Înţelepciunea morţii – adică Înţelepciunea care cunoaşte moartea şi căreia i se spune mica Înţelepciune." În alte surse (vezi Prima Apocalipsă a lui Iacov, Cartea lui Baruch şi lucrările ereziologilor), Înţelepciunea inferioară e numită Achamoth şi este posibil să fie considerată fiica Înţelepciunii superioare, Sophia. Numele Echamoth şi Achamoth derivă din termenul ebraic care desemnează Înţelepciunea, *Hochmah*; Echmoth înseamnă „ca moartea" în ebraică şi aramaică (*'ekh–moth*). Vezi Layton, *Gnostic Scriptures,* 336.

Pagina 154... „Sophia, a materiei"... Aici, în

Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil, se afirmă: „Un nor [numit] Sophia, a materiei, a apărut." Fragmentul este citat mai pe larg în notele traducerii.

Pagina 154... sunt cunoscute din alte surse setiene. Alte texte, precum Cartea Secretă a lui Ioan, Natura Stăpânitorilor şi Despre originea lumii, se referă de asemenea la creatorul acestei lumi, numindu–l Samael – un termen care în aramaică înseamnă „zeu orb".

Pagina 154... dă naştere celor doisprezece eoni. Referitor la Nebro, Nimrod în ebraică, iar în greacă Nebrod, în Septuaginta, vezi notele traducerii.

Pagina 155... a cărui fată strălucea de foc... Referitor la aceste descrieri, vezi fragmentele citate în notele traducerii.

Pagina 155... Al cincilea [este] Adonaios... Numele Adonaios derivă din ebraicul *Adonai,* „Domnul meu", plus terminaţia pentru masculin în greacă *–os.* Adonaios deţine un rol semnificativ în literatura gnostică. Vezi Cartea Secretă a lui Ioan, Despre originea lumii, Cartea Sfântă a Marelui Spirit Invizibil, Al Doilea Discurs al Marelui Set şi Cartea lui Baruch.

Pagina 157 Set, al treilea fiu... Despre rolul lui Set în textele setiene şi nu numai, vezi Birger A. Pearson, „The Figure of Seth în Gnostic Literature", în Layton, *Rediscovery of Gnosticism,* 2:471–504; Pearson, *Gnosticism and Christianity*, 268–82; Birger A. Pearson, *Gnosticism, Judaism*,

and Egyptian Christianity, Studies în Antiquity and Christianity (Minneapolis: Fortress, 1990), 52–83; Gedaliahu A.G. Stroumsa, *Another Seed: Studies în Gnostic Mythology* (Leiden: E.J. Brill, 1984); Turner, *Sethian Gnosticism.*

Pagina 160… în conformitate cu Cartea Secretă a lui Ioan… Aici, în Cartea Secretă a lui Ioan, se spune:

Din Precunoaşterea Minţii perfecte, prin voinţa exprimată a Spiritului Invizibil şi voia celui Autogenerat, a apărut omul perfect, prima revelaţie, adevărul. Spiritul virgin l–a numit pe om Pigeradamas şi l–a menit pentru cel dintâi tărâm etern împreună cu marele Autogenerat, cel uns, de primul luminător, Harmozel. Puterile lui sălăşluiesc în el. Cel Invizibil i–a dat lui Pigeradamas o invincibilă putere a mintii. Pigeradamas a vorbit, a slăvit şi a preamărit Spiritul Invizibil spunând: „Mulţumită ţie, totul a luat fiinţă şi la tine se va întoarce totul. Te voi preamări şi te voi slăvi pe tine, cel Autogenerat, tărâmurile eterne, pe cei trei, Tatăl, Mama, Pruncul, puterea perfectă." Pigeradamas l–a destinat pe fiul său, Set, celui de–al doilea tărâm etern, înaintea celui de–al doilea luminător, Oroiael. Pe al treilea tărâm etern şedea vlăstarul lui Set împreună cu al treilea luminător, Daveithai. Sufletele sfinţilor stăteau acolo. Pe al patrulea tărâm etern şedeau sufletele celor care nu cunoşteau Deplinătatea. Ele nu s–au pocăit imediat, ci au mai stat puţin şi s–au pocăit mai târziu. Ele au ajuns împreună cu al patrulea luminător, Eleleth.

Acestea sunt creaturile care slăvesc Spiritul Invizibil.

Pagina 160... „Adam Străinul", „sfântul Adam" sau „bătrânul Adam". Pentru posibilele etimologii ale numelui Pigeradamas sau Geradamas, vezi Meyer, *Gnostic Gospels of Jesus,* 312–13.

Pagina 160 Această legătură strânsă între Adamas... Hans–Martin Schenke, *Der Gott „Mensch" în der Gnosis: Eine religionsgeschichtliche Beitrag zur Diskussion über die paulinische Anschauung von der Kirche als Leih Christi* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962).

Pagina 161... „unei imagini în locul unei imagini"... Referitor la expresia „o imagine în locul unei [imagini]", vezi Evanghelia după Toma 22:

Iisus le–a spus: „Când contopiţi cei doi într–unul şi când faceţi ce e înăuntru să fie ca aceea ce e în afară şi ce e în afară ca aceea ce e înăuntru, susul ca josul, şi când contopiţi bărbătescul şi femeiescul într–unul singur, aşa încât bărbătescul nu va fi bărbătesc şi nici femeiescul femeiesc, când faceţi ochi în locul unui ochi, o mână în locul unei mâini, un picior în locul unui picior, o imagine în locul unei imagini, atunci veţi intra în [împărăţie]."

Pagina 164 Astfel creatorul a vorbit... existenţă binecuvântată şi plăcută.

Pagina 165... texte setiene care includeau astfel

de teme platoniciene... Referitor la textele setiene cu influenţe platoniciene, vezi Turner, *Sethian Gnosticism.*

Bibliografie

Barnstone, Willis, and Marvin Meyer, eds. *The Gnostic Bible.* Boston: Shambhala, 2003.

Bauer, Walter. *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity.*

Philadelphia: Westminster, 1971.

Bethge, Hans–Gebhard, Stephen Emmel, Karen L. King, and Imke Schletterer, eds. *For the Children, Perfect Instruction: Studies în Honor of Hans–Martin Schenke on the Occasion of the Berliner Arbeitskreis fur koptisch–gnostische Schriften's Thirtieth Year.* Nag Hammadi and Manichaean Studies 54. Leiden: E. J. Brill, 2002.

Brown, Raymond. *The Death of the Messiah.* 2 vols. New York: Doubleday, 1994.

Brox, Norbert. *Offenbarung, Gnosis und gnostischer Mythos bei Irenäus von Lyon.* Salzburger patristische Studien 1. Salzburg: Pustet, 1966.

Crum, Walter E. *A Coptic Dictionary.* Oxford: Clarendon Press, 1939.

Culianu, Ioan. *The Tree of Gnosis: Gnostic Mythology from Early Christianity to Modern*

Nihilism. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1992.

Doresse, Jean. *The Secret Books of the Egyptian Gnostics: An Introduction to the Gnostic Coptic Manuscripts Discovered at Chenoboskion.* New York: Viking, 1960; reprint, New York: MJF Books, 1997.

Ehrman, Bart D. *After the New Testament: A Reader în Early Christianity.* New York: Oxford University Press, 1998.

— *Jesus: Apocalyptic Prophet of the New Millennium.* New York:

Oxford University Press, 1999.

— *Lost Christianities: The Battles for Scripture and the Faiths We Never Knew.* New York: Oxford University Press, 2003.

— *Lost Scriptures: Books That Did Not Make It into the New Testament.* New York: Oxford University Press, 2003.

Foerster, Werner, ed. *Gnosis: A Selection of Texts.* 2 vols. Oxford: Clarendon Press, 1972, 1974.

Jonas, Hans. *The Gnostic Religion: The Message of the Alien God and the Beginnings of Christianity.* 2nd ed. Boston: Beacon, 1963.

Kasser, Rodolphe. *Compléments au dictionaire copte de Crum.* Bibliothèque des études coptes 7. Cairo: Institut français d'archéologie orientale, 1964.

— *L'Évangile selon Thomas: Présentation et*

commentaire théologique. Neuchâtel: Delachaux & Niestlé, 1961.

— *Papyrus Bodmer VI: Livre des Proverbes.* Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium 194–95, Scriptores Coptici 27–28. Louvain: Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, 1960.

Kasser, Rodolphe, în collaboration with Colin Austin. *Papyrus Bodmer XXV–XXVI: Ménandre, La Samienne; Le Boucher.* Cologny, Elveţia: Bibliotheca Bodmeriana, 1969.

Kasser, Rodolphe, în collaboration with Sebastien Favre, Denis Weidmann, et al. *Kellia: Topographie.* Recherches suisses d'archéologie copte 2. Geneva: Géorg, 1972.

Kasser, Rodolphe, Michel Malinine, Henri–Charles Puech, Gilles Quispel, and Jan Zandee, eds. *Tractatus Tripartitus: Pars I, Pars II, Pars III.* 2 vols. Bem: Francke, 1973, 1975.

Kasser, Rodolphe, în collaboration with Victor Martin. *Papyrus Bodmer XIV–XV: Évangile de Luc, chap. 3–24; Évangile de Jean, chap. 1–13.* Cologny, Elveţia: Bibliotheca Bodmeriana, 1961.

King, Karen L. *The Gospel of Mary of Magdala: Jesus and the First Woman Apostle.* Santa Rosa, CA: Polebridge Press, 2003.

— *What Is Gnosticism*? Cambridge, MA: Belknap Press/Harvard University Press, 2003.

Klassen, William. *Judas: Betrayer or Friend of Jesus*? Minneapolis: Fortress, 1996.

Klauck, Hans–Josef *Judas: Ein Jünger des Herrn.* Quaestiones Disputatae 111. Freiburg: Herder, 1987.

Klijn, A. F. J. *Seth în Jewish, Christian, and Gnostic Literature.* Leiden: E. J. Brill, 1977.

Krause, Martin, and Pahor Labib, eds. *Die drei Versionen des Apokryphon des Johannes im Koptischen Museum zu Alt–Kairo.* Abhandlungen des Deutschen Archäologischen Instituts Kairo, Koptische Reihe. Wiesbaden: Harrassowitz, 1962.

— *Gnostische und hermetische Schriften aus Codex II und VI.* Abhandlungen des Deutschen Archäologischen Instituts Kairo, Koptische Reihe. Gluckstadt: J.J. Augustin, 1971.

Layton, Bentley. *A Coptic Grammar with Chrestomathy and Glossary: Sahidic Dialect.* Porta Linguarum Orientalium, n.s. 20. Wiesbaden: Harrassowitz, 2000.

— *The Gnostic Scriptures: A New Translation with Annotations and Introduceres.* Garden City, NY: Doubleday, 1987.

Maccoby, Hyam *Judas Iscariot and the Myth of Jewish Evil.* New York: Free Press, 1992.

Mahé, Jean–Pierre, and Paul–Hubert Poirier, eds. *Écrits gnostiques.* Bibliothéque de la Pleiade. Paris: Gallimard, 2007 [in press].

Markschies, Christoph. *Gnosis: An Introducere.* London: T. & T. Clark, 2003.

Meyer, Marvin. *The Gnostic Discoveries: The Impact of the Nag Hammadi Library.* San

Francisco: HarperSanFrancisco, 2005.

— *The Gnostic Gospels of Jesus: The Definitive Collection of Mystical Gospels and Secret Books about Jesus of Nazareth.* San Francisco: HarperSanFrancisco, 2005.

— *The Gospel of Thomas: The Hidden Sayings of Jesus.* San Francisco: HarperSanFrancisco, 1992.

— Ed. *The Nag Hammadi Scriptures: The International Edition.* San Francisco: HarperSanFrancisco, 2006 [in press].

Paffenroth, Kim *Judas: Images of the Lost Disciple.* Louisville, KY: Westminster/John Knox, 2001.

Pagels, Elaine H. *Beyond Belief: The Secret Gospel of Thomas.* New York: Random House, 2003.

— *The Gnostic Gospels.* New York: Random House, 1979.

Pearson, Birger A. *Gnosticism and Christianity în Roman and Coptic Egypt.* Studies în Antiquity and Christianity. New York: T. & T. Clark International, 2004.

— *Gnosticism, Judaism, and Egyptian Christianity.* Studies în

Antiquity and Christianity. Minneapolis: Fortress, 1990.

Puech, Henri–Charles, ed., *Histoire des religions: II, La formation des religions universelles et des religions du salut dans le monde méditerranéen et le Proche–Orient, les religions constituées en*

Occident et leurs contre–courants. Encyclopédie de la Pleiade. Paris: Gallimard, 1973.

Robinson, James M., ed. *The Nag Hammadi Library în English.* 3rd ed. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1988.

Rudolph, Kurt. *Gnosis: The Nature and History of Gnosticism.* English translation edited by Robert Melachlan Wilson. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1987.

Schenke, Hans–Martin, Hans–Gebhard Bethge, and Ursula Ulrike Kaiser, eds. *Nag Hammadi Deutsch. 2* vols. Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, Neue Folge 8, 12. Berlin: Walter de Gruyter, 2001, 2003.

Schenke, Hans–Martin, and Rodolphe Kasser, eds. *Papyrus Michigan 3520 und 6868(a): Ecclesiastes, erster Johannesbrief und zweiter Petrusbrief im Fayumischen Dialekt.* Berlin: Walter de Gruyter, 2003.

Schneemelcher, Wilhelm, ed. *New Testament Apocrypha. 2* vols. English translation edited by R. Mel. Wilson. Rev. Ed. Cambridge, Anglia: James Clarke; Louisville, KY: Westminster/John Knox, 1991–92.

Scholer, David M. *Nag Hammadi Bibliography, 1948–1969.* Nag Hammadi Studies 1. Leiden: E. J. Brill, 1971.

— *Nag Hammadi Bibliography, 1970–1994.* Nag Hammadi Studies 32. Leiden: E. J. Brill, 1997.

Sevrin, Jean–Marie. *Le dossier baptismal*

séthien: Études sur la sacramentaire gnostique. Bibliothèque copte de Nag Hammadi, Section „Études" 2. Sainte Foy, Québec: Presses de l'Université Laval, 1986.

Stroumsa, Gedaliahu A. G. *Another Seed: Studies în Gnostic Mythology.* Leiden: E. J. Brill, 1984.

Turner, John D. *Sethian Gnosticism and the Platonic Tradition.* Bibliothèque copte de Nag Hammadi, Section „Études" 6. Sainte Foy, Quebec: Presses de l'Universite Laval; Louvain: Peeters, 2001.

Unger, Dominic J., ed. *St. Irenaeus of Lyons: Against the Heresies, Book 1.* Ancient Christian Writers 55. Westminster, MD: Newman, 1992.

Van Oort, Johannes, Otto Wermelinger, and Gregor Wurst, eds. *Augustine and Manichaeism in the Latin West: Proceedings of the Fribourg–Utrecht Internaţional Symposium of the Internaţional Association of Manichaean Studies.* Leiden: E. J. Brill, 2001.

Williams, Michael A. *Rethinking „Gnosticism": An Argument for Dismantling a Dubious Category.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996.

Wurst, Gregor. *Das Bemafest der ägyptischen Manichäer.* Arbeiten zum spätantiken und koptischen Ägypten 8. Altenberge: Oros, 1995.

— *The Manichaean Coptic Papyri in the Chester Beatty Library: Psalm Book, Part II, Fasc. 1: Die Bema–Psalmen.* Corpus Fontium Manichaeorum,

Series Coptica 1, Liber Psalmorum Pars 2, Fasc. 1. Turnhout: Brepols, 1996.

Nota editorului american

Când Frieda Tchacos Nussberger, comerciantă de antichităţi din Zürich, a achiziţionat codexul care cuprinde şi Evanghelia după Iuda, în anul 2000, acesta se afla deja pe piaţă de aproape douăzeci de ani şi „călătorise" din Egipt în Europa şi apoi în Statele Unite ale Americii. Elveţianul Rodolphe Kasser, expert în texte scrise în limba coptă, declară că n–a mai văzut vreun document aflat într–o stare atât de precară. „Manuscrisul era atât de fragil, încât s–ar fi putut fărâmiţa la cea mai slabă atingere." Îngrijorată de gradul de deteriorare a codexului, Tchacos l–a încredinţat Fundaţiei Maecenas pentru Artă Antică, care va restaura şi traduce întregul codex, cedându–i în cele din urmă Muzeului Copt din Cairo. Proiectul, care îmbina arheologia, ştiinţa de ultimă oră şi o temă de interes cultural, a stârnit în mod firesc interesul societăţii Naţional Geographic. Aceasta a beneficiat de sprijinul Institutului Waitt pentru Descoperiri Istorice, o fundaţie creată de Ted Waitt, fondatorul Gateway, pentru a susţine acele proiecte menite să lărgească orizontul de cunoaştere al omenirii prin intermediul

cercetărilor istorice şi ştiinţifice. Societatea Naţional Geographic şi Institutul Waitt au colaborat cu Fundaţia Maecenas la autentificarea documentului, la continuarea procesului de restaurare şi la traducerea textului. Mai întâi însă, a fost necesar ca restauratoarea Florence Darbre, asistată de specialiştii în studii copte Rodolphe Kasser şi Gregor Wurst, să readucă documentul la viaţă.

Cineva schimbase ordinea paginilor, iar partea de sus a papirusului (care conţinea numărul de pagină) se rupsese. Iar provocarea nu se sfârşea aici: aproape o mie de fragmente zăceau în neorânduială. Darbre a cules fragilele fărâmiţe cu penseta şi le–a aşezat între plăci de sticlă. Cu ajutorul unui computer, ea şi Wurst au reuşit să reasambleze întregul text în proporţie de peste 75 la sută, în cinci ani de muncă meticuloasă. Kasser, Wurst şi Marvin Meyer, în colaborare cu François Gaudard, au tradus documentul de douăzeci şi şase de pagini – o relatare detaliată a unor convingeri gnostice, de mult considerate pierdute. Specialiştii în creştinismul timpuriu afirmă că aceasta este cea mai spectaculoasă descoperire de acest tip din ultimele decenii. Pentru a cita cuvintele lui Kasser, „lucrarea a revenit la lumină printr–un miracol."

Pentru a certifica vârsta şi autenticitatea codexului, Societatea Naţional Geographic l–a supus celor mai atente analize, fără a–i accentua

starea de degradare. Astfel, eşantioane minuscule de papirus au fost prelevate pentru cel mai riguros proces de datare cu carbon radioactiv; de asemenea, au fost consultaţi şi alţi specialişti de prim rang în studii copte, cu experienţă în domeniul paleografiei şi codicologiei.

În decembrie 2004, reprezentanţii Societăţii Naţional Geographic au dus personal cele cinci fragmente minuscule la Universitatea din Arizona, Tucson, pentru a fi supuse datării cu carbon radioactiv în Laboratorul de Spectrometrie de Masă Accelerată (AMS). Patru dintre eşantioane erau bucăţele de papirus din codex, iar al cincilea era un mic fragment de piele din copertă, cu puţin papirus ataşat. Nicio porţiune de text nu a fost afectată în cursul acestui proces.

La începutul lunii ianuarie 2005, oamenii de ştiinţă de la laboratorul AMS au încheiat procesul de datare. Deşi vârstele calibrate ale eşantioanelor individuale variau, media întregului document se situa între anii 220 şi 340 e.n., cu o marjă de eroare de /– 60 de ani.

În conformitate cu declaraţiile dr. Tim Jull, directorul Laboratorului AMS, şi ale cercetătorului Greg Hodgins, „vârstele calibrate ale papirusului şi copertei din piele sunt strâns apropiate şi plasează vârsta codexului în secolele al treilea şi al patrulea d.Hr.”

De la descoperirea acestei metode la sfârşitul anilor ’40, datarea cu carbon radioactiv a

constituit tehnica–standard de evaluare a vârstei obiectelor şi artefactelor antice în domenii variate, de la arheologie la paleoclimatologie. Dezvoltarea spectrometriei de masă accelerată a permis cercetătorilor să preleveze numeroase eşantioane de foarte mici dimensiuni dintr–un artefact, aşa cum s–a întâmplat şi în cazul codexului.

Laboratorul AMS al Universităţii din Arizona se bucură de un renume internaţional, aici fiind datate cu precizie Manuscrisele de la Marea Moartă, fapt care a permis specialiştilor să le situeze în mod corect în contextul lor istoric.

Conţinutul şi stilul lingvistic ale codexului constituie o dovadă suplimentară a autenticităţii sale, susţin experţii care l–au studiat. Printre aceştia se numără dr. Rodolphe Kasser, fost profesor la Universitatea din Geneva şi traducător de excepţie al arhivei de la Nag Hammadi, Marvin Meyer de la Universitatea Chapman (Orange, California), Stephen Emmel, profesor de studii copte la Universitatea din Münster (Germania), şi Gregor Wurst, profesor de patristică şi istorie ecleziastică la Universitatea din Augsburg (Germania). Toţi au contribuit la traducerea codexului.

În conformitate cu afirmaţiile lor, conceptele teologice şi structura lingvistică a manuscrisului sunt similare cu cele din cadrul arhivei de la Nag Hammadi – o serie de texte, în principal gnostice, descoperite în Egipt în anii ’40, care datează tot

din primele secole de existentă a creştinismului.

„Textul corespunde ideilor vehiculate în secolul al doilea al erei noastre. Chiar în această formă fragmentară, este extrem de interesant şi se încadrează perfect în gândirea din secolul al doilea, îndeosebi din anii de mijloc ai secolului", a declarat dr. Meyer.

Emmel este de acord cu opinia lui Meyer, conform căreia conţinutul codexului reflectă viziunea gnostică asupra lumii, predominantă în secolul al doilea. „[Pentru a contraface un asemenea document], ar trebui să poţi ilustra o lume cu totul diferită de tot ceea ce ştim astăzi. O lume veche de o mie cinci sute de ani... Pentru specialiştii care îşi petrec întreaga carieră studiind acea epocă este dificil chiar şi să înţeleagă lumea respectivă, fără să ne mai gândim la recrearea ei. Ar fi nevoie de un veritabil geniu pentru a realiza un asemenea artefact, iar eu, personal, nu cred că acest lucru este posibil", susţine Emmel. „Nu am nicio îndoială că acest codex este un artefact original, din Egiptul antic, şi că textul său constituie un exemplu veridic al literaturii apocrife a creştinismului timpuriu", a adăugat el.

Pe lângă faptul că reflectă o viziune gnostică asupra lumii, dovezile paleografice susţin şi autenticitatea codexului. Dr. Emmel, expert în paleografia coptă, ne–a oferit următoarea evaluare: „Este atent scris de un scrib de profesie. Tipul de scriere îmi aminteşte puternic de

manuscrisele de la Nag Hammadi. Scrisul nu este identic cu al niciunuia dintre acestea, dar e un tip similar. Pentru mine, întrebarea dacă ar fi posibil ca un asemenea obiect să fie falsificat de cineva din epoca modernă este superfluă; nici nu se pune această problemă. Nu numai că ar trebui să ai la dispoziţie materiale originale pentru a o face – papirus, şi nu orice fel de papirus, ci unul antic –, dar ar fi necesar să ştii cum să imiţi scrierea coptă din acea perioadă timpurie. Numărul specialiştilor în coptă care au aceste cunoştinţe este foarte mic. De asemenea, ar trebui să compui în coptă un text convingător şi corect din punct de vedere gramatical. Iar cei care ar putea face acest lucru sunt chiar mai puţini decât aceia care pot citi în coptă."

În încercarea de a atesta, dincolo de orice dubiu, autenticitatea codexului, au fost trimise mostre de cerneală la firma McCrone and Associates, bine cunoscută pentru activitatea sa în analiza legală a cernelurilor. Şi această examinare a confirmat caracterul autentic al documentului. Microscopia de transmisie electronică a demonstrat prezenta negrului de fum ca un constituent principal al cernelii, iar agentul de legare este o răşină – elemente care corespund cu cernelurile ce datează din secolele al treilea şi al patrulea e.n.

Folosind metoda spectroscopiei Raman, McCrone and Associates a stabilit faptul că în cerneala codexului se regăseşte un compus

metalic al acidului galic existent în cernelurile pe bază de fier utilizate în secolul al treilea.

Dr. Rodolphe Kasser, profesor emerit la Facultatea de Arte a Universităţii din Geneva, este unul dintre coptologii de marcă ai lumii. El a organizat restaurarea şi pregătirea ediţiei princeps a Codexului Tchacos, care cuprinde Evanghelia după Iuda şi alte trei texte gnostice în limba coptă.

Dr. Marvin Meyer, profesor Griset de studii creştine şi biblice la Universitatea Chapman şi director al Institutului Albert Schweitzer din cadrul aceleiaşi universităţi, este unul dintre cei mai de seamă specialişti în domeniul gnosticismului, al arhivei de la Nag Hammadi şi al textelor referitoare la Iisus neincluse în Noul Testament.

Dr. Gregor Wurst este profesor de patristică şi istorie ecleziastică la Universitatea din Augsburg, Germania.

Dr. Bart D. Ehrman este profesor James A. Gray şi şef de catedră al Departamentului de Studii Religioase de la Universitatea din Carolina de Nord, Chapel Hill, şi totodată expert în creştinismul timpuriu.

Dr. François Gaudard este egiptolog şi cercetător asociat la Institutul Oriental al Universităţii din Chicago.